

Fraseologismien uudelleenkääntäminen

Esimerkkinä *Die Blechtrommel* -romaanin ensi- ja uudelleensuomennokset

Tia Pesonen

Tampereen yliopisto

Kieli-, käännös-, ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen koulutusohjelma

Saksan kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta

Pro gradu -tutkielma

Marraskuu 2016

Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös-, ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot
Saksan kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta

PESONEN, TIA: Fraseologismien uudelleenkääntäminen – esimerkkinä *Die Blechtrommel*-romaanin ensi- ja uudelleensuomennokset.

Pro gradu -tutkielma 69 sivua, liitteitä 1 kpl, saksankielinen lyhennelmä 15 sivua
Marraskuu 2016

Tässä pro gradu -tutkielmassa testataan, toteutuuko uudelleenkääntämishypoteesi Günter Grassin *Die Blechtrommel* -romaanin fraseologismien ensi- ja uudelleensuomennoksissa. Uudelleenkääntämishypoteesin mukaan uudelleenkäännökset ovat ensikäännöksiä vieraannuttavampia, sillä lähtöteksti on tullut jo ensikäännöksen myötä kohdekulttuurille tutuksi.

Aineiston fraseologismit ja niiden suomennokset on kerätty systemaattisesti *Die Blechtrommel* -romaanin seitsemästä luvusta sekä ensi- että uudelleensuomennoksesta. Peromiehen ensikäännös pohjautuu vuoden 1959 alkuperäisteokseen, kun taas Suominen laati uudelleenkäännöksensä vuonna 1997 ilmestyneen painoksen pohjalta. Koska uudelleenkääntämisen määritelmä on, että sama lähtöteksti käännetään toista tai useampaa kertaa samalle kohdekielelle, tutkielmassa on huomioitu, että romaanin ensi- ja uudelleensuomennoksien mahdolliset erot fraseologismien kääntämisessä, voivat johtua myös lähtötekstien välisistä eroista. Eri painosten välisessä vertailussa fraseologismien osalta ei löytynyt eroja.

Aineistosta löytyi yhteensä 288 fraseologismia. Fraseologismit on jaoteltu Wotjakin (2005) mallin mukaisesti lauseen veroisiin ja lauseenjäsenten veroisiin fraseologismeihin. Lauseenjäsenten veroisiin fraseologismeihin kuuluvat idiomit on jaettu Fleischerin (1997) syntaktisen jaottelumallin mukaisesti edelleen verbi-, substantiivi-, adverbiaali- ja adjektiivi-idiomeihin. Lähtötekstin fraseologismien ja niiden suomennosten välisiä vastaavuussuhteita tarkastellaan Kollerin (2007) ja Dobrovol'skijn (2011) neljän ekvivalenssiasteen mukaisesti: täysekvivalenssi (*full equivalence*), osittaisekvivalenssi (*partial equivalence*), ydinmerkitykseltään samanlaiset fraseologismit (*phraseological parallels*) ja fraseologinen nollaekvivalenssi (*non-equivalents*). Tutkielmassa otetaan huomioon, että fraseologiselta näkökannalta nollaekvivalenttiset käännösratkaisut voivat olla käännöstieteelliseltä näkökannalta ekvivalenttisia. Vastaavuussuhteiden kuvauksella selvisivät kotouttavat ja vieraannuttavat käännösratkaisut, mikä mahdollisti uudelleenkääntämishypoteesin testaamisen ja käännösnormien muutoksien havaitsemisen.

Tutkimuksen perusteella kävi ilmi, että uudelleenkäännös on fraseologiselta näkökannalta kotouttavampi, jolloin lähtökielen fraseologismit on käännetty useammin fraseologisilla ilmauksilla, joita suomen kielessä käytettäisiin siinä kontekstissa ja siten uudelleenkäännös noudattaa useammin suomen kielelle tyypillisiä käännösnormeja kuin ensikäännös. Käännösratkaisujen erot vastaavuussuhteissa nousivat esiin fraseologisissa nollaekvivalenttisisissa ilmaisuissa, joita oli ensikäännöksessä 146 ja uudelleenkäännöksessä 114. Ydinmerkitykseltään samanlaisia käännösratkaisuja uudelleenkäännöksessä oli 62 ja ensikäännöksessä 41. Vaikka fraseologismeja voidaan kääntää myös muilla kuin fraseologisilla ilmaisuilla, niiden kääntäminen ei-fraseologisella ilmaisulla vaikuttaa tekstin sävyyn ja esteettisyyteen.

Avainsanat: uudelleenkääntäminen, ekvivalenssi, fraseologismi, käännösnormi

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkielman lähtökohdat	1
1.2 Tutkielman tavoite ja rakenne	4
2 Kaunokirjallisten teosten uudelleenkääntäminen.....	5
2.1 Syitä uudelleenkääntämiselle	6
2.2 Uudelleenkäännöksen ja tarkistetun painoksen häilyvä raja	8
2.3 Uudelleenkääntämishypoteesi ja sitä kohtaan esitetty kritiikki.....	11
2.4 Kotouttaminen ja vieraannuttaminen käännösstrategioina.....	12
3 Ajan vaikutus kääntämiseen.....	15
3.1. Käännösnormit.....	15
3.2 Ajan käsite ja 'hyvä käännös'	18
3.3 Kääntäminen vuosituhanen vaihteessa ja 1960-luvulla.....	20
4 Fraseologismit kaunokirjallisissa teksteissä.....	22
4.1 Fraseologismin määritelmä.....	22
4.2 Lauseenjäsenten veroiset fraseologismit	24
4.2.1 Idiomit.....	24
4.2.2 Sanaparit	26
4.3 Lauseen veroiset fraseologismit	27
4.3.1 Sananlaskut	27
4.3.2 Rutiini-ilmaisut	29
5 Käännösekvivalenssi ja fraseologismien kääntäminen	30
5.1 Fraseologismien ekvivalenssiasteet Kollerin ja Dobrovol'skijn mukaan.....	31
5.2 Fraseologismien kääntämisen problematiikkaa.....	35
6 Tutkimusaineiston ja -metodin esittely	36
6.1 <i>Die Blechtrommel</i> ja Peltirummut	36

6.2 Aikaansa edellä oleva kirjailija.....	37
6.3 Tutkimusmetodi.....	38
7 <i>Die Blechtrommelin</i> fraseologismit ja ekvivalenssiasteet suomennoksissa	40
7.1 Fraseologismien täysekvivalenttiset fraseologismivastineet	42
7.1.1 Verbi-idiomit.....	43
7.1.2 Adverbiaali-idiomit, substantiivi-idiomit ja sanaparit	44
7.1.3 Rutiini-ilmaisut	45
7.2 Fraseologismien osittaisekvivalenttiset fraseologismivastineet	46
7.2.1 Verbi-idiomit.....	46
7.2.2 Adverbiaali-idiomit, substantiivi-idiomit ja sanaparit	48
7.2.3 Rutiini-ilmaisut	50
7.3 Ydinmerkityksiltään vastaavat fraseologismiparit	51
7.3.1 Verbi-idiomit.....	52
7.3.2 Adverbiaali-idiomit, substantiivi-idiomit ja sanaparit	53
7.3.3 Rutiini-ilmaisut	55
7.4 Fraseologisesta näkökulmasta nollaekvivalenttiset käännösvastineet.....	56
7.5 Analyysin tulokset	59
8 Johtopäätökset	61
Lähdeluettelo	64
Tutkimusaineisto	64
Tutkimuskirjallisuus	64
Sanakirjat	69
Liite	
Deutsche Kurzfassung	

1 Johdanto

Koska ajan saatossa maailma, kulttuurit ja ihmiset muuttuvat, muuttuvat tekstit helposti kieleltään vanhanaikaisiksi. On selvää, että muuttuva, uusi yleisö vaatii myös uudenlaisia tekstejä ja että erilaiset käännökset palvelevat erilaisia lukijoita. Toisaalta myös erilaiset lukijat ja kulttuurit vaativat erilaisia tekstejä, jolloin vaatimuksiin vastataan laatimalla uusia, kohdeyleisölle sopivia tekstejä (Desmidt 2009, 670). Koskisen ja Paloposken (2015, 13) mukaan lähes kaikki klassikkoteokset on käännetty ainakin kerran uudelleen.

1.1 Tutkielman lähtökohdat

Vaikka uudelleenkääntäminen on meille ilmiönä tuttu, siitä on keskusteltu vain vähän. Uudelleenkääntämisen tutkimus antaa meille tietoa ajan ja normien muuttumisen vaikutuksesta kääntämiseen, millaiset normit ovat kunakin aikana vallinneet, mutta ne heijastelevat myös yhteiskunnallisia muutoksia. Uudelleenkääntämisen tutkimus antaa meille siis tietoa itse kääntämisestä, mutta myös siitä, millainen yhteiskuntamme oli, on nyt ja miten se on muuttunut.

Uudelleenkäännöksiä käytetään usein käännöstieteessä tutkimusmateriaalina, mutta itse uudelleenkääntämistä omana ilmiönään on tutkittu hyvin vähän (Koskinen & Paloposki 2005, 194). Tapaustutkimuksia on tehty jonkin verran, mutta uudelleenkääntämisen kokonaiskuva on vielä hajallaan, sillä käännökset sijoittuvat eri aikakausille, tutkimukset hajaantuvat eri kieli- ja kulttuurialueille ja niissä tutkitaan eri teosten käännöshistoriaa (Koskinen & Paloposki 2015, 10). Deskriptiivisen käännöstutkimuksen avulla käännöksiä voidaan kuitenkin tarkastella kontekstissaan, sillä käännökset ja uudelleenkäännökset vaihtelevat eri ideologioiden ja normien mukaan aikakaudesta riippuen (Brownlie 2006, 150).

Uudelleenkääntäminen mielletään usein jollakin tavalla erikoistapaukseksi. Näin ei kuitenkaan ole Koskisen ja Paloposken (2015, 13) kirjallisuuslistan mukaan, josta selviää, että lähes kaikki iäkkäämmät klassikkoteokset on uudelleensuomennettu vähintään kerran. Suurin osa uudelleenkääntämisen tutkimuksesta painottuu kaunokirjallisen kääntämisen tutkimuksen piiriin.

Tyypillinen uudelleenkääntämisen tutkimus on tapaustutkimus kaunokirjallisen klassikkoteoksen käännöksistä (Koskinen & Paloposki 2010, 295). Maailmankirjallisuuden ja lasten kirjallisuuden (Du-Nour 1995, 327–346) lisäksi esimerkiksi Susam-Sarajeva (2003) on tutkinut ranskalaisen feministin Hélène Cixousin ranskankielisten tekstien uudelleenkääntämistä englanniksi. Näiden tekstien kääntäminen nähtiin mahdottomana, koska ranskalaiset feministiset teoriat olivat anglo-amerikkalaiseen kulttuuriin hyvin vieraita, mutta myös siksi, koska Cixousin teksteissä oli uusia termejä ja sanaleikkejä (Susam-Sarajeva 2003, 21–22).

Uudelleenkääntämisen keskeinen käsite on uudelleenkääntämishypoteesi. Hypoteesin mukaan ensikäännös on kotouttava ja uudelleenkäännös vieraannuttava. (Ks. 2.3.) Viimeisimmissä tutkimuksissa on saatu tuloksia niin uudelleenkääntämishypoteesin puolesta kuin sitä vastaan (Koskinen & Paloposki 2010, 295). Tutkimustuloksista huolimatta on pohtimisen arvoista, voisiko hypoteesi kuvata sitä, millaisia ensi- ja uudelleenkäännökset tapaavat olla? Kysymykseen haastava vastata, sillä se vaatisi laajoja aineistoja eri aikakausilta ja eri kulttuureista. Hypoteesin testaus on kuitenkin tärkeässä roolissa uudelleenkäännösten systematisoinnissa. (Koskinen & Paloposki 2015, 70.)

Susam-Sarajeva (2003) analysoi tapaustutkimuksessaan myös turkkilaisia käännöksiä ranskalaisen teoreetikon *Roland Barthesin* teoksista. Hänen tutkimuksensa tarkoituksena oli testata uudelleenkääntämishypoteesia. Tutkimuksessa ilmeni, etteivät uudelleenkäännökset ole välttämättä syntyneet vanhentumisen tai ajan muutoksen tuotteina, vaan näiden käännösten tarkoituksena oli luoda kirjallisuutta kohdekulttuuriin. Tutkimuksessa kävi myös ilmi, etteivät ajanjaksoon assosioidut normit ole aina yhtenäisiä, vaan samat normit voivat myös joskus ilmetä toisenakin ajanjaksona. (Susam-Sarajeva 2003; Brownlie 2006, 157.)

Suomessa laajimmin uudelleenkääntämistä ovat tutkineet yhdessä Outi Paloposki ja Kaisa Koskinen. Paloposki ja Koskinen ovat tutkineet suomennoksia vuosilta 1809–1850. Vaikka 1800-luvun alun ensikäännökset ovatkin heidän tutkimuksensa mukaan usein kotouttavia, ei uudelleenkääntämishypoteesi kuitenkaan yksiselitteisesti toteudu. Kyseessä on enemmän ajanjakso käännöskirjallisuudessa, jonka aikana ensikäännökset olivat kotouttavampia kuin uudelleenkäännökset (Paloposki & Koskinen 2010, 30). Tätä selittää osittain se, että tuolloin kirjallisuuden kääntäminen alkoi Suomessa ja siksi kaikki fiktiiviset ensikäännökset olivat enemmän tai vähemmän kotouttavia (Paloposki & Koskinen 2004, 29; Tiittula & Nuolijärvi 2013, 22). Tutkimuksen tarkoituksena olikin osoittaa, että uudelleenkääntämisessä on kyse

monisyyisemmästä ilmiöstä kuin uudelleenkääntämishypoteesi antaa ymmärtää (Koskinen & Paloposki 2015, 11–12). Lisäksi Paloposki ja Koskinen ovat kartoittaneet vuoden 2000 uudelleenkäännökset (Koskinen & Paloposki 2005, 194).

Ajan käsite on uudelleenkääntämistä tutkittaessa tärkeässä roolissa. Lähtöteksteihin ja siihen, millaisia käännöksiä ylipäätään laaditaan, vaikuttaa ennen kaikkea yhteiskunnalliset normit ja aika. Annikki Liimatainen (2013) on tapaustutkimuksessaan keskittynyt fraseologismien, ja erityisesti rutiini-ilmaisujen, suomenkielisiin uudelleenkäännöksiin Thomas Mannin teoksessa *Buddenbrooks* (Buddenbrookit) (1901). Tutkimuksessa selviää, että fraseologismeja ei suomenneta pelkästään suomenkielisillä vastaavilla fraseologismeilla, vaan fraseologismien kääntämisessä hyödynnetään myös muita kielen produktiivisia ominaisuuksia ja toisaalta myös kääntämättä jättämistä. Huomionarvoista tutkimuksessa oli, että siitä näkyi kielen kehittyminen ajan saatossa. (Mp.)

Uudelleenkäännökset ovat osa monenlaista tutkimusta, vaikkei tutkimuksilla suoranaisesti tähdittäisi uudelleenkääntämishypoteesin testaamiseen. Pekka Kujamäen tutkimus Aleksis Kiven *Seitsemän veljestä* -teoksen saksankielisistä käännöksistä *Deutsche Stimmen der Sieben Brüder* (1998) sekä Riitta Oittisen väitöskirja *Liisa, Liisa ja Alice* (1997) sivuavat uudelleenkääntämistä painottamalla ajan vaikutusta käännöksiin (Paloposki & Koskinen 2004, 27–38). Vaikkei Oittinen otakaan väitöskirjassaan esille uudelleenkääntämistä, Oittisen tutkimustulos on samansuuntainen uudelleenkääntämishypoteesin toteutumisen kanssa (Paloposki & Koskinen 2001, 33).

Oittinen (1997, 124–125) kuvailee *Alice's Adventures in Wonderland* -teoksen (Liisa Ihmemaassa) ensisuomennosta (1906) kannibalistiseksi, joka syö vieraan kulttuurin parhaat puolet. Tämä on rinnastettavissa kotouttavaan käännöstapaan, sillä kannibalismin tarkoituksena on korostaa kansallista itsenäisyyttä. Kun kirjallisuuden kääntäminen suomessa aloitettiin, käännökset olivat enemmän tai vähemmän kotouttavia. (Paloposki & Koskinen 2004, 33.) Viimeinen *Alice's Adventures in Wonderland* -teoksen uudelleenkäännös on vuodelta 1995 ja Oittinen kuvailee sitä postmoderniksi. Postmoderni tarkoittaa tässä tapauksessa vierauden sietämistä ja jopa sen korostamista (Oittinen 1997, 124–133) ja on siten verrattavissa vieraannuttavaan käännöstapaan.

Saksankielisten teosten uudelleenkiääntämistä on Suomessa tutkinut Liisa Tiittula (2013), mutta hänen painopisteensä on siinä, millaisessa asemassa saksankielinen kirjallisuus on Suomessa. Hän kartoitti saksankielisen kirjallisuuden suomenkieliset kiäännökset vuosilta 1850–1899. Yksi hänen kuudesta analysoitavasta teoksestaan on Günter Grassin *Die Blechtrommel* -romaani (Peltirumpu) ja sen ensi- ja uudelleensuomennokset. Kun painettujen kirjojen määrää verrattiin aiempiin aikakausiin, selvisi, että saksankielisen kirjallisuuden uudelleenkäännöksiä ilmestyy nykyään vähemmän. (Tiittula 2013, 140–170.)

On kuitenkin huomioitava, että Tiittula ei mainitse artikkelissaan, onko hänellä ollut käytössään lähtöteksti, jonka pohjalta Aarno Peromies on ensisuomennoksensa tehnyt. Lähdeluettelossa mainitaan vain yksi saksankielinen lähtöteksti, joka antaa ymmärtää, että Suominen ja Peromies ovat tehneet suomennoksensa täsmälleen saman lähtötekstin pohjalta. Kuitenkin romaanin ensisuomennos on tehty vuoden 1959 alkuperäisteoksen pohjalta, kun taas Suominen on laatinut omansa vuoden 1997 teoksen pohjalta, joka on käyty kriittisesti läpi itse kirjailijan, Günter Grassin, kanssa (Suominen 2014, henkilökohtainen sähköpostiviesti). Tämä tarkoittaa sitä, että vuoden 1997 painokseen on voitu tehdä muutoksia, jolloin suomennoksissakin saattaa olla eroja, eikä kiäännöksiä voi silloin vertailla identtisinä.

1.2 Tutkielman tavoite ja rakenne

Tyypillisesti ensi- ja uudelleenkäännöksiin ilmestymisen välinen aika on vuosikymmeniä pitkä. Tämän vuoksi myös oman tutkielmani aineistoksi valikoitui Günter Grassin *Die Blechtrommel* -romaani suomennoksineen: sen ensi- ja uudelleensuomennosten ajallinen väli on lähes 50 vuotta, mikä mahdollistaa yhteiskunnan, normien ja ajan muutoksen näkymisen ja sen tarkastelun.

Tarkoitukseni on testata uudelleenkääntämishypoteesia *Die Blechtrommel* -romaanin ensi- ja uudelleensuomennoksiin fraseologismien osalta. Tarkoitukseni on selvittää Kollerin (2007) ja Dobrovol'skijn (2011) ekvivalenssiastemallin mukaan, kuinka ensi- ja uudelleenkäännökset vastaavat lähtötekstin fraseologismeja fraseologiselta näkökannalta. Fraseologiselta näkökannalta nollaekvivalenttiset kiäännösratkaisut käyn läpi kiääntämisen näkökannalta, sillä fraseologismit voidaan kiääntää myös muilla kuin fraseologisilla kiäännösvastineilla. Vastaavuussuhteista saamani tiedon pohjalta tarkoitukseni on selvittää kotouttavat ja

vieraannuttavat käännösratkaisut, mikä mahdollistaa uudelleenkäännöshypoteesin testaamisen fraseologismien kääntämisessä.

Uudelleenkääntäminen tarkoittaa minulle sitä, että ensikäännös ja uudelleenkäännös tai uudelleenkäännökset on laadittu saman lähtötekstin pohjalta samalle kohdekielelle. Tutkielmassani otan huomioon, että *Die Blechtrommel* -romaanin ensi- ja uudelleensuomennos on laadittu eri painosten pohjalta, jolloin painoksia on voitu korjailla ja muuttaa.

Luvussa 2 tarkastelen ensin syitä uudelleenkääntämiselle, jonka jälkeen pohdin, kuinka uudelleenkäännös ja tarkistettu painos eroavat toisistaan – kuinka paljon teoksessa pitää olla muutoksia ennen kuin voidaan puhua uudelleenkäännöksestä? Tarkastelen luvussa 2.1 uudelleenkääntämishypoteesia ja kritiikkiä, jota hypoteesista on esitetty. Luvussa 3 käsittelen käännösnormeja ja muuttuvan ajan vaikutusta käännöksiin ja kääntämiseen. Samassa luon katsauksen, millainen Suomi oli 1960-luvulla ja mitä käännöksiltä silloin vaadittiin: millainen ylipäätään on niin sanottu 'hyvä käännös'?

Kaunokirjallisuuden fraseologismien kääntämiseen paneudun luvussa 4 ja määrittelen aiheen kannalta keskeiset käsitteet ja fraseologismiluokat. Luvussa 5 esittelen Dobrovol'skijn (2011) ja Kollerin (2007) ekvivalenssiastemallin, jota käytän määrittelemään fraseologismien käännösratkaisujen suhteita lähtötekstiin. Luvussa 5.2 tarkastelen fraseologismien kääntämisen ongelmakohtia. Luvussa 6 luon katsauksen *Die Blechtrommel* -romaanin suomentajiin ja suomentamiseen ja esittelen tutkimusmetodini. Luvussa 7 analysoin ensin fraseologiselta näkökannalta täysekivalenttiset käännösratkaisut (TE), jonka jälkeen käyn läpi osittain ekvivalenttiset käännösratkaisut (OE) ja ydinmerkitykseltään vastaavat fraseologismit (YF). Lopuksi luvussa 7.4. luon käännöstieteellisestä näkökulmasta katsauksen käännösratkaisuihin, jotka ovat fraseologisesta näkökulmasta nollaekvivalenttisia (NE). Luvussa 7.5. kokoan tutkielmani tulokset ja luvussa 8 esitän johtopäätökseni.

2 Kaunokirjallisten teosten uudelleenkääntäminen

Tässä luvussa käsittelen uudelleenkääntämistä eri näkökulmista. Esitän erilaisia tapoja ymmärtää uudelleenkääntäminen ja tarkastelen käsitettä osana muuttuvia normeja ja lukijakuntien tarpeita. Aluksi luvussa 2.1 arvioin erilaisia syitä sille, miksi uudelleenkäännöksiä on ylipäätään laadittu.

Uudelleenkäännöksen ja tarkistetun painoksen välistä rajaa on usein hankala määritellä, joten luvussa 2.2 otan käsittelyyn uudelleenkäännöksen ja tarkistetun painoksen ja vertailen niiden ominaisuuksia keskenään. Tässä yhteydessä esiin nousee kysymys, milloin voimme puhua uudelleenkäännöksestä ja milloin kyseessä on tarkistettu painos? Koska molempiin, tarkistettuun painokseen ja uudelleenkäännökseen, tehdään muutoksia, jotta teksti vastaisi paremmin kohdeyleisön tarpeita, sivuan uudelleenkirjoittamisen käsitettä. Koska uudelleenkääntämisen yksi keskeinen käsite on uudelleenkääntämishypoteesi, luvussa 2.3 keskityn uudelleenkääntämishypoteesiin, hypoteesin lähtökohtiin ja kritiikkiin, jota hypoteesia kohtaan on esitetty sen yksinkertaistavan luonteen takia. Koska eri aikoina on vaalittu erilaisia käännösstrategioita, esittelen luvussa 3.3 uudelleenkääntämishypoteesin testaamisen kannalta tärkeät käsitteet kotouttamisen ja vieraannuttamisen.

2.1 Syitä uudelleenkääntämiselle

Yksiselitteistä syytä uudelleenkääntämiselle ei ole ja se, miksi uudelleenkäännöksiä ylipäätään on laadittu, vaihtelee jopa teoskohtaisesti. Joistakin vanhoista klassikoista tehdään uudelleenkäännös teoksen myynnillisistä syistä (Paloposki & Koskinen 2010, 35). Syitä uudelleenkääntämiselle löytyy myös itse käännöksistä: tarve uudelle käännökselle syntyy, mikäli ensikäännöksestä on jätetty yksi tai useampi osa pois tai käännös on vanhentunut (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 22).

Ensikäännöksiä mahdolliseen vanhahtavuuteen liittyvät ominaisuudet johtuvat siitä, että ne eivät enää noudata ajankohtaisia tapoja toimia ja ajatella (Brownlie 2006, 150). Toisaalta ylipäätään käännöksiä vanhenemisella on mahdollista viitata siihen, että teoksessa esille tuleva kulttuuri on tullut kohdekulttuurissa jo niin tutuksi, ettei siinä olevia ilmiöitä tarvitse enää selittää. Usein käännöksen vanhenemisella tarkoitetaan kuitenkin itse käännöksen kielen vanhenemista, kun puolestaan itse lähtötekstin kielen mahdolliseen vanhahtavuuteen ei kuitenkaan kiinnitetä samalla tavalla huomiota (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 22.)

Yksi syy uudelleenkääntämiselle voi olla myös se, että ajan saatossa esimerkiksi klassikoiden käännöksistä saattaa löytyä väärinymmärryksiä ja vääriä ilmauksia, joita halutaan muokata uudelleenkäännökseen. Toisaalta taas saamamme uusi tieto saattaa olla syynä tehdylle uudelleenkäännökselle. Kun tietämys kielestä kasvaa, voi aiemmin sanoin kuvaamattomien

asioiden ilmaisu myöhemmin aikoina mahdollistua ja siten konkretisoitua uudelleenkäännöksen muodossa. Syy uudelleenkäännöksen kirjoittamiselle voi olla myös kielen ja kohdekulttuurin esteettisen viehätyksen sekä odotuksien muuttumisessa. (Xu 2003, 193–194.)

Kun saadaan uutta tietoa kirjailijasta, lähtötekstistä ja kulttuurista, tarve luoda uudelleenkäännös kasvaa. Vanderscheldenin (2000, 8–10) mukaan voidaan siis ajatella, että samanaikainen, lähtötekstin ohessa julkaistu niin sanottu kuuma (*hot*) käännös ei siis hyödy tutkimustiedosta, kuten saman tekstin myöhemmät käännökset, kylmät (*cold*) uudelleenkäännökset.

Uudelleenkäännöksiä voidaan laatia myös vahvistamaan instituutioiden auktoriteettia, sillä uudelleenkäännökset vahvistavat kanonisoituneiden teoksien institutionalisoituneita tulkintoja. Toisaalta uudelleenkäännökset voivat nimenomaan haastaa vallitsevat tulkinnat yrityksessä muuttaa instituutiota tai perustaakseen täysin uuden instituution. (Venuti 2004, 26.)

Kaiken tyyppisiä tekstejä käännetään uudelleen, mutta pyhät tekstit ja kanonisoituneet teokset ovat olleet suosiossa kautta aikain (Brownlie 2006, 146). Joka kerta, kun tekstiä luetaan, sitä myös tulkitaan. Lähtöteoksia voidaan lähestyä myös tietoisesti erilaisista näkökulmista, jolloin teoksen tulkinta on sen mukainen. (Brownlie 2006, 152–153.) Uudelleentulkinta onkin tärkeä syy uudelleenkäännökselle erityisesti silloin, kun kyseessä ovat uskonnolliset ja kaunokirjalliset teokset. Raamatun uudelleenkääntämiselle löytyy samoja syitä kuin kaunokirjallisten tekstien uudelleenkäännöksillekin; Raamatun uusien käännösten taustalla vaikuttaa raamatusta saatu uusi tutkimustieto ja kun kieli muuttuu, myös raamatun kirjoituksia tulee ajanmukaistaa. Suomen kielessä erot Raamatun uudempien ja vanhempien käännösten välillä saattavat joskus olla myös sisällöllisiä. Sisällöllisiin muutoksiin Vanhan testamentin käännöksessä syynä saattavat olla uudet, arkeologiset tekstilöydöt sekä vanhojen käännösten parempi tuntemus. (Tuukkanen 2014, 28–29.)

Koska tulkintaa tapahtuu joka tapauksessa, on näkemyksiä käännöksistä yhtä paljon kuin on lukijoitakin. Pintapuolinen tutkimus näyttäisi, että uudelleenkäännökset ovat osittain tuotoksia, joita on syntynyt erimielisyyksistä, kuinka teos tulisi kääntää. Tyypillisesti tällaisia erimielisyyksiä syntyy, kun kyseessä on kompleksinen teksti, jolloin sen lukijoiden analyysit ovat luonnollisesti hyvin poikkeavia. (Pym 1998, 82.)

André Lefevere (1992, vii) kirjoittaa, että kaikki kääntäminen on lähtötekstin uudelleenkirjoittamista. Kaikki uudelleenkirjoitukset puolestaan heijastavat tarkoitusperistään riippumatta ideologioita. Näin kirjallisuutta manipuloidaan toimimaan yhteiskunnassa tietyllä tavalla. (Mp.) Kun uudelleenkirjoittajat tuottavat esimerkiksi käännöksiä tai arvosteluita, he mukauttavat ja manipuloivat samalla kirjoittamaansa tekstiä jossain määrin vastaamaan valitsevia ideologisia ja poeettisia valtavirtoja (Lefevere 1992, 8).

2.2 Uudelleenkäännöksen ja tarkistetun painoksen häilyvä raja

Kun Suomessa vuonna 2005 neekeri-sanankäyttöä ei enää pidetty sopivana, Astrid Lindgrenin *Pippi Långstrump* -kirjasta (Peppi Pitkätossu) nousi tarve tehdä uusi versio niin, että teoksessa ei neekeri-sanaa enää esiintyisi. Tällaiselle tekstien kierrätykselle on useita eri syitä. Kun tekstejä kierrätetään, voidaan käyttää erilaisia termejä, kuten uudelleenkirjoittaminen, uudelleentulkitseminen, tarkistettu painos tai uudelleenkäännös riippuen siitä, mistä syystä tarve muokata tai korjata jo käännettyä tekstiä on noussut. Uudelleenkäännöskin voidaan siis nähdä tarkistettuna painoksena, mutta myös tarkistettu painos saattaa joissain tilanteissa olla lähempänä uudelleenkäännöstä. Tällaiset luokittelukategoriat muuttuvat myös historian aikana, kuten kulttuurit, maailma ja se, mihin me kulloinkin olemme esteettisesti viehättyneet. (Paloposki & Koskinen 2010, 45.)

Uudelleenkäännöksestä puhutaan silloin, kun jo käännetty, sama lähtöteksti käännetään toista tai useampaa kertaa samalle kohdekielelle. Uudelleenkäännös laaditaan suoraan alkuperäistekstin pohjalta ja sen kääntäjänä on yleensä joku muu kuin ensikäännöksen laatija. Ensikäännös ja uudelleenkäännös voivat poiketa tyyliltään ja tulkinnaltaan hyvinkin paljon toisistaan. (Liimatainen 2013, 150.) Paul Bensimonin¹ mukaan keskeinen ero ensi- ja uudelleenkäännösten välillä on se, että ensikäännökset ovat vieraiden tekstien kotoutuksia (*naturalisation de l'oeuvre étrangère*). Ne ovat kuin johdatuksia, jotka yrittävät sulauttaa kaksi eri kulttuuria yhteen. (Paloposki & Koskinen 2004, 27.)

¹ Bensimon, Paul 1990. Présentation. Palimpsestes XIII (4): ix–xiii (Paloposki & Koskinen 2004, 27).

Shuttleworth ja Cowie (1997, 76–77) määrittelevät uudelleenkäännöksen vastaamaan epäsuoria (*indirect*) tai välillisiä (*mediated*) käännöksiä. Epäsuorilla tai välillisillä uudelleenkäännöksillä tarkoitetaan niitä käännöksiä, jotka on tehty jonkin muun kielisen teoksen pohjalta kuin sen, jota lähtöteos edustaa. (Mp.) Uudelleenkäännöksellä voidaan myös viitata ensikäännöksen jälkeisiin saman kielisiin käännöksiin: sama lähtöteksti tai osa siitä käännetään toista tai useampaa kertaa samalle kohdekielelle (Susam-Sarajeva 2006, 135). Myös Xu (2003, 193) erottaa uudelleenkäännökset kahteen eri tyyppiin, suoriin ja epäsuoriin uudelleenkäännöksiin. Suorat uudelleenkäännökset on käännetty suoraan lähtöteoksen pohjalta, kun taas epäsuorat käännökset ja uudelleenkäännökset käännetään muun kuin varsinaisen alkuperäisteoksen pohjalta. (Mp.)

Käännökset, jotka toimivat tällaisina välikielisinä lähtöteksteinä, toimivat siis ikään kuin alkuperäisinä teoksina kohdekulttuurin käännökselle. Xun (2003, 193–201) artikkelissa ei kuitenkaan pohdita sitä, voivatko eri lähtökielistä tehdyt käännökset olla suhteessa toisiinsa uudelleenkäännöksiä, jos uudelleenkäännöksen kriteerinä on se, että sama lähtöteksti käännetään toista tai useampaa kertaa samalle kohdekielelle. Jos kohdekielinen teksti käännetäänkin välikielisen tekstin pohjalta, ei alkuperäisteoksen, kyseessä on silloin välikielisen tekstin ensikäännös, ei varsinainen uudelleenkäännös. Onkin kiistanalaista, onko esimerkiksi Kanadan markkinoille tuotettu ranskankielinen käännös uudelleenkäännös, jos aiempi käännös on jo tehty Ranskassa (Koskinen & Paloposki 2010, 294).

Uudelleenkäännöksen määrittelylle keskeistä on siis se, että uudelleenkäännöksiä ovat ne käännökset, jotka käännetään toista tai useampaa kertaa samalle kohdekielelle. Toury (1995, 73) pitääkin samaa kohdekieltä ongelmallisena käsitteenä, koska kieli elää ja muuttuu. Uudelleenkäännöksiä tehdään kuitenkin aina jonkin ajan kuluttua ensikäännöksen ilmestymisen jälkeen, silloin, kun tarve sille syntyy.

Kriteerit sille, millaiset tekstit ylipäätään luetaan uudelleenkäännöksiksi, ovat käännöshistorian aikana vaihdelleet. Ero uudelleenkäännöksellä ja tarkistetulla painoksella saattaa olla hyvinkin pieni ja monimutkainen. Ongelmana näiden kahden käännöstyyppin erottamisessa toisistaan on se, kuinka paljon käännöksessä täytyy olla muutoksia ennen kuin teksti voidaan ajatella uudelleenkäännökseksi. Samaan aikaan herää kysymys, kuinka paljon tarkistetussa painoksessa

voi olla muutoksia, niin että se kuitenkin pysyy samana, saman kääntäjän tekemänä käännöksenä. (Paloposki & Koskinen 2010, 43–44.)

Myös Anthony Pym (1998, 83) pohtii eroa uudelleenkäännöksen ja tarkistetun painoksen välillä. Tarkistetulla painoksella on tarkoitus vahvistaa aiemman käännöksen kelpoisuutta, kun taas uudelleenkäännös kyseenalaistaa aiemman käännöksen. Tällöin käännöksiä välisessä suhteessa on havaittavissa selvää negatiivisuutta, vaikka samaan aikaan uudelleenkäännös yrittää tuoda aiempaa käännöstä lähemmäksi itseään. (Mp.)

Me lukijoina saatamme ajatella, että tarkistettu, korjattu tai muokattu painos on jollain tavalla lähempänä lähtötekstiä, koska käännöksessä olevia virheitä on korjattu (Koskinen & Paloposki 2010, 44). Se ei siis kuitenkaan tarkoita sitä, että niitä olisi korjattu niin, että käännös vastaisi lähtötekstiä enemmän kuin aiempi käännös. Pym (1998, 83) tekeekin eron passiiviselle (*passive*) ja aktiiviselle (*active*) suhteelle tarkistetun painoksen ja lähtötekstin välillä. Joissakin tapauksissa tarkistettua painosta ei ole verrattu ollenkaan lähtötekstiin, kun taas on tapauksia, joissa nimenomaan itse käännös on syy sille, että tarvitaan uusi, tarkistettu painos. (Mp.)

Tietylle aikakaudelle ominaiset uudelleenkäännökset kuten Raamatun käännökset ovat oma ilmiönsä. Kun käännösten välissä on laajoja maantieteellisiä alueita tai pitkiä aikoja, ne vastaavat pitkäaikaisia kielellisiä ja yhteiskunnallisia muutoksia kohdeyhteisössä. Samanlainen logiikka pätee, kun uudelleenkäännöksiä erottavat synkroniset rajat kuten murteet. Tällöin käännösten välille syntyy hyvin vähän aktiivista kilpailua, koska kullakin käännöksellä on omat lukijakuntansa. Passiivisten käännösten välinen vaikutus toisiinsa ei siis häiritse saman lähtötekstin muita käännöksiä. (Pym 1998, 82.)

Tässä tutkielmassa tarkoitan uudelleenkäännöksellä sitä, että sama lähtöteos käännetään toista tai useampaa kertaa samalle kohdekielelle. Tämän tutkielman aineistolle ja yleisesti uudelleenkäännöksille ominaisesti on ensikäännöksen ja uudelleenkäännöksen laatijoina eri henkilöt: tämän tutkielman aineistoksi valitsin *Die Blechtrommel* -romaanin, jonka ensikäännös (1961) on Aarno Peromiehen laatima ja uudelleenkäännös (2009) Oili Suomisen laatima. Myös aineistoni käännösten välinen aikaväli on tarpeeksi pitkä, jotta voidaan selkeästi viitata uudelleenkäännökseen (ks. 3.2) ja mahdollisesti ajan saatossa muuttuneisiin käännösnormeihin.

2.3 Uudelleenkääntämishypoteesi ja sitä kohtaan esitetty kritiikki

Uudelleenkääntämisen yksi keskeinen käsite on uudelleenkääntämishypoteesi. Uudelleenkääntämishypoteesin ydinajatus on, että uudelleenkäännökset ovat vieraannuttavampia kuin ensikäännökset. Tämä perustuu siihen, että ensikäännös on tehnyt lähtötekstin vastaanottavalle kulttuurille jo tutuksi, jolloin uudelleenkäännöksessä on mahdollista pysyä mahdollisimman uskollisena lähtötekstille.

O'Driscoll (2011, xii) pitää hypoteesia kuitenkin monimutkaisten uudelleenkäännösprosessien liiallisena yksinkertaistamisena. Deane-cox (2014, 4) esittää myös kritiikkiä yksinkertaistavaa uudelleenkääntämishypoteesia kohtaan. Hypoteesin juuret eivät ole tarkassa ja empiirisessä uudelleenkääntämisen tutkimuksessa, eikä sitä toisaalta ole laadittu rikkomaan Goethen tai Bermanin logiikkaa uudelleenkääntämisestä. (Mp.) Uudelleenkääntämishypoteesin testaus on myös siksi vaikeaa, että eri tutkimuksissa on keskitytty hyvin erilaisiin aihealueisiin. On hyvin haasteellista todentaa, miten joku kokonainen teos voi olla joko kotouttava tai vieraannuttava. (Paloposki & Koskinen 2010, 30.)

Uudelleenkääntämishypoteesin juuret ovat jo 1800-luvun alussa, jolloin se tuli Goethen ja Friedrich Schleiermacherin myötä tietoisuuteemme. 1990-luvulla ranskalainen Antoine Berman tutki uudelleenkääntämistä. Bermanin tutkimusten pohjalta Andrew Chesterman laati vuonna 2000 uudelleenkääntämisprosessista hypoteesin, *Retranslation Hypothesis*. (Tiittula 2013, 145–146.)

Uudelleenkääntämishypoteesiin liittyy vahvasti ajatus jatkumosta, että uudelleenkäännöksillä olisi kaikki edellytykset olla aina parempia kuin sitä aiemmat käännökset. Näin siis uudelleenkäännöksen tulisi aina olla parempi kuin sitä edeltävät käännökset ja siten pyrkiä ideaaliin käännökseen. (Brownlie 2006, 148; Koskinen & Paloposki 2015, 220.) Antoine Bermanen² (1990) mukaan tämän ajatuksen takana on se, että ensikäännöksissä näkyvät puutteet sekä virheet, ja siten vain uudelleenkäännökset voivat olla ideaaleja käännöksiä (Tiittula 2013, 146).

² Berman, Antoine 1990. La retraduction comme espace de la traduction. Palimpsestes 4: 1–7 (Tiittula 2013, 146.)

Antoine Bermanin³ (1990) mukaan uudelleenkäännöksiä paremmuus tulee esiin silloin, kun ne välittävät lähtötekstin olemuksen ja paljastavat samalla sen olemassaolon totuuden. Kun Berman itse puhuu 'olemisen totuudesta' (*the truth of being*), Chesterman viittaa samaan asiaan puhumalla 'testattavasta hypoteesista'. (Brownlie 2006, 148.)

Mutta voiko uudelleenkäännöksiä arvottaa, jos jokaisella käännöksellä on omat lähtökohtansa, tarkoituksensa ja lukijakuntansa? Mikä ylipäättään on hyvä käännös? Koskisen ja Paloposken (2015, 79) mukaan minkään aikakauden kieli ei ole parempaa tai huonompaa kuin jonkin toisen aikakauden, vaan kieltä tulee tarkastella suhteessa sen oman aikansa kielikäsitteisiin ja normeihin. Desmidt (2009, 670) ajattelee kääntämisen ongelmanratkaisuna, joka ylittää kielimuurien tuomia puutteita kommunikoinnissa. Kääntäjillä on erilaisia tulkintoja eri kaunokirjallisuuden teoksista, minkä voi jo sellaisenaan nähdä hyvänä syynä uudelleenkäännöksen laatimiselle. Ideaali käännös on siten suhteellinen käsite ja se asettaa kyseenalaiseksi koko ajatuksen siitä, mikä ylipäättään on ideaali käännös ja mitkä ovat ideaalin käännöksen ominaisuuksia. (Li 2013, 1911.) Toisaalta, jos normit Schaffnerin (2010, 237) mukaan säätelevät odotuksia ja ilmaisevat sitä, mikä on sosiaalisesti hyväksyttävää ja korrektia tiettyinä ajanjaksona, eivätkö samat normit vaikuta silloin juuri käännöksen arvottamiseen?

Liimatainen (2013, 150) kirjoittaa artikkelissaan, ettei ole olemassa universaalisti oikeaa käännöstä, vaan kyse on kulttuurin ja aikakauden ilmaisusta, jolloin käännös on tehty. Tiettyyn aikaan julkaistulla käännöksellä on käännöksen vastaanottajille oma merkityksensä; mitä suurempi alkuperäisteoksen ja tekstin vastaanottajien ajallinen väli on, sitä ongelmallisempi käännösprosessikin on. Käännösongelmat eivät tällöin kuitenkaan ole itse lähtötekstissä vaan siinä, miten lukijat osana tiettyä kulttuuria ymmärtävät käännöksen. (Mp.)

2.4 Kotouttaminen ja vieraannuttaminen käännösstrategioina

Käännökset voidaan luokitella monella tapaa kuten lähtötekstin tekstilajin tai käännösstrategian mukaan. Vieraannuttavalla käännösstrategialla voidaan ajatella, että käännöstä ei laadita

³Berman, Antoine 1990. La retraduction comme espace de la traduction. Palimpsestes 4: 1–7 (Brownlie 2006, 148.)

noudattamalla kohdekulttuurin normeja, kun taas kotouttava käännösstrategia mukautuu vastaanottavan kulttuurin normeihin. (Schreiber 1999, 151.)

Venuti (1995, 5) määrittelee kotouttavan käännösstrategian sujuvaksi, 'suuret ajatukset paljastavaksi' kääntämiseksi, joka minimoi kohdekulttuurille vieraat elementit. Sujuva, kotouttava käännösstrategia peittää kääntäjän työn, mutta myös kulttuuriset, taloudelliset ja poliittiset suhteet eri kielialueiden välillä (Venuti 1995, 38). Tällaiset kulttuurit, jotka suosivat vain omalle kulttuurille ominaisia piirteitä käännöksissään, eivätkä ole kovin vastaanottavaisia uudelle, ovat jollain tavalla omaa etuaan tavoittelevia. Vieraannuttavat käännökset taistelevat Venutin (1995, 20) mukaan etnosentristä käännöksien väkivaltaa ja toisaalta kulttuurista narsismia ja rasismia vastaan. Herääkin kysymys, miksi kukaan haluaisi lukea muita kuin kotoperäisiä, lähtökiellettään äidinkieliä teoksia, jos vieraan kulttuurin tuomat piirteet ja elementit tulisi Venutin mukaan sujuvassa käännöksessä minimoida? Mitä me opimme ja saamme, jos teoksissa ei ole meille mitään uutta?

Kotouttaminen on siis vieraan tekstin tutummaksi muuntamista. Suomalaisen romaanin ranskankielisessä käännöksessä vieraat eivät välttämättä riisu kenkiään ulko-ovella, vaan kääntäjä laittaa heidät tekemään jotain muuta ranskalaiselle kulttuurille ominaista askareta, esimerkiksi ripustamaan takin naulakkoon. Tällaista strategiaa käytetään usein lastenkirjallisuutta käännettäessä, kun usein hankalasti lausuttavia nimiä saatetaan kotouttaa. Myös mitat käännetään usein lukijalle tutun järjestelmän mukaisiksi. (Leppihalme 2007, 367.) Kotouttava käännösstrategia on kääntäjälle tavallaan turvallinen valinta, mutta samalla se altistaa kääntäjän kritiikille.

Kotouttavaan käännösstrategiaan liittyy usein asioiden selittäminen ja selkeyttäminen lisäämällä joko itse tekstiin elementtejä tai tekemällä alaviitteitä. Loppuviitteet eivät häiritse lukukokemusta alaviitteiden tavoin, mutta antavat kuitenkin lisätietoja lukijan niitä kaivatessa. Vaikka ilman selityksiä tekstiin saattaa jäädä kohdeyleisölle liikaa vieraita ilmaisuja, selitykset saattavat puolestaan vaikeuttaa itse lukemista ja tuntua lukijasta holhoamiselta. (Leppihalme 2007, 370–371.) Vaikka selityksen on tarkoitus olla hyödyllinen lukijaa ajatellen, epähuomiossa se saattaa myös korostaa vierasta elementtiä pelkällä olemassa olollaan (Leppihalme 2007, 373).

Google-hakukone herättääkin tässä yhteydessä pohdintaa, sillä jos romaanissa kohtaa vieraan elementin, sen merkityksen saa selville helposti myös itse. Kotouttavat käännösratkaisut saattavat siksikin herättää ristiriitaisia tunteita, koska koskaan ei voi tietää, mitä joku ihminen tietää tai ei tiedä. Eri asia lienee sellaisten sanojen selitykset, joille ei löydy kohdekielestä vastinetta. Kantola (2007, 318) kirjoittaa, että kielitaitoa ei vuosituhannen vaihteessa enää rakenneta vain koulussa opetetun kielen varaan, vaan mukana ovat eri mediat. Hän päätelee, että samalla, kun kielitaito ja välineet käännöstyöhön ovat parantuneet, tiedonhakukin internetin avulla on helpottunut. (Mp.)

Pragmaattisia ratkaisuja tarvitaan, koska sanat pitävät sisällään myös tunteita ja sivumerkityksiä. Sanasanainen käännös ei näissä tilanteissa anna tarvittavaa tietoa, koska kohdekulttuurista puuttuu lähtökulttuurin lukijoiden omaksuma, omalle kulttuurille tyypillinen sivumerkitysten tulkitsemiskyky. Vaikka osa erisnimistä ylittääkin tunnettuudessaan kieli- ja kulttuurirajoja, iso osa historiallisista hahmoista, tapahtumapaikoista ja esimerkiksi tuotemerkeistä on eri tavalla omaksuttu lähtökulttuurissa, eivätkä pelkkinä niminä. (Leppihalme 2007, 371.) Tässä on mielestäni pohdittava myös sitä, mitä käännöksellä haluaa lukijalle viestittää. Halutaanko käännöksellä antaa se kuva, millaisena tuotemerkki lähtökulttuurissa nähdään vai halutaanko tuotemerkistä antaa yleinen katsaus siihen, mistä tuotemerkissä ylipäättään on kyse.

Vieraannuttavan kääntämistavan ajatellaan kunnioittavan lähtötekstiä. Jos kääntäjä valitsee vieraannuttavan tavan, hänen ei tarvitse kääntää esimerkiksi henkilöiden vuoropuheluita kohdekielen normien mukaisiksi. Jos kulttuurierot ovat liian suuria, vieraannuttava strategia voi tehdä lukemisesta raskasta, vaikka toisaalta se voi myös houkutella tietynlaisia lukijoita puoleensa. Toisaalta kotouttava käännösstrategia saattaa auttaa kokemattomia lukijoita, mutta toisaalta taas viedä aidon kontaktin lähtökulttuuriin. (Leppihalme 2007, 372–373.)

Raja kotouttavan ja vieraannuttavan käännösstrategian välillä on häilyvä: Venuti (1998, 5) korostaakin, että kaikki kääntäminen on aina jollain tavalla kotouttavaa, sillä vieraiden kielten elementtejä käännetään oman kielen ja kulttuurin keinoin. Onkin hyvä pohtia, mikäli jo kotouttavan ja vieraannuttavan käännöksen määrittely on hankalaa, mitä tapahtuu uudelleenkääntämishypoteesille?

3 Ajan vaikutus kääntämiseen

Käännösnormit ja siten ajan käsite toimivat perustana uudelleenkäännöksiä analysoitaessa. Voimme verrata kullekin ajalle tyypillisiä tapoja ajatella. Kun tiedämme, mitkä olivat normit 1960-luvulla, saamme tietoa siitä, millainen oli 1960-luvun hyvä käännös. Toisaalta saamme tietoa siitä, mitä me nykyään odotamme hyvältä käännökseltä. Voimme verrata, mitä käännökseltä ja kääntäjiltä on sallittu ja toisaalta vaadittu, suositaanko esimerkiksi sanatarkkaa kääntämistä vai onko pääasiassa tekstin ydinmerkityksien välittäminen. Myös kääntäjän näkökulmalla sekä yleisön odotuksilla on vaikutusta käännöksen luonteeseen.

Käännösstrategian valitseminen on aina osittain aikakauden, tekstilajin, ammattikunnan tai kustantajan normien säätelemää ja nämä strategiat vaikuttavat myös koko kohdekulttuuriin (Leppihalme 2007, 373). Lingvistiset ja kulttuuriset normit eivät ohjaa pelkästään sitä, mitä tekstejä käännetään, vaan myös sitä, mitä käännösstrategioita niiden ja lähtö- ja kohdetekstien ekvivalenssisuhteiden kääntämiseen käytetään. Asiakas tai instituutio saattaa muokata normeja tietyin ehdoin, kun tekstillä halutaan saada jokin tarkoituksenmukainen vaikutus kohdekulttuuriin. Usein kuitenkin kääntäjän omat käännösnormit muodostuvat koulutuksen ja asiakkaiden kanssa työskentelyn myötä. (Venuti 2004, 28.)

Tässä luvussa käsittelen normien ja ajan vaikutusta kääntämiseen. Normit ja aika muuttuvat alati, eikä siihen vaikuta pelkästään se, mitä lukijat ja kohdeyleisö kunakin aikana haluavat ja vaativat, vaan myös se, miten kääntäjä on valmis rikkomaan olemassa olevia normeja ja siten mahdollisesti luomaan uusia. Ensin luvussa 3.1. käyn läpi käännösnormit ja niiden vaikutuksen siihen. Muuttuva aika vaikuttaa osaltaan siihen, millaisia käännöksiä tehdään, joten luvussa 3.2 käsittelen ajan käsitettä ja sitä, mitkä ovat niin sanotun hyvän käännöksen ominaisuudet. Lopuksi luvussa 3.4. luon katsauksen Suomeen 1960- ja 2000-luvulla.

3.1. Käännösnormit

Koska uudelleenkäännös laaditaan Tiittulan (2013, 140) mukaan keskimäärin 40 vuotta aiemman käännöksen jälkeen, uudelleenkäännökset heijastavat muutoksia lingvistissä ja kulttuurisissa normeissa. Näin myös käännökset ja uudelleenkäännökset vaihtelevat kunakin aikana vallitsevien normien ja ideologioiden mukaan. Ideologiat ja normit puolestaan vaihtelevat kulttuurien mukaan. Uudelleenkäännöksiä tehdään, koska ajan saatossa ideologioissa ja

normeissa tapahtuneiden muutoksien takia käänнос vaikuttaa vanhentuneelta. Uudelleen­kään­nösten tutkiminen saattaa näin paljastaa yhteiskunnan normien ja ideologioiden muutoksen. (Brownlie 2006, 150.) Sorvali ja Koskinen (2007, 380) painottavat kuitenkin, ettei käännöksen ikää voida laskea vuosina, vaan sen vanhenemiseen vaikuttavat useat eri tekijät. Elinikä vaihtelee paljon muun muassa lähtötekstin merkittävyyden ja käännöksen laadun mukaan. (Mp.)

Kirjallisuudesta valikoituu tietyn­tyyppisiä tekstejä käännettäväksi ja käännöksistä on puolestaan nähtävissä, että niissä erottuu tietynlaiset käännösstrategiat muita useammin. Tätä valikoitumista on deskriptiivisessä kääntämisen historian tutkimisessa pidetty merkinä, että kääntämistä ohjaa kunakin aikana vallitsevat yhteisölliset normit. Näin normeille on siis ominaista ohjaavuus, arvottaminen ja yhteisöllinen ulottuvuus, jolloin kyse on siitä, millaisia tekstejä kohdeyleisö on kunakin aikana valmis ottamaan vastaan. (Kujamäki 2007, 401.)

Chestermanin (2007, 357–358) mukaan normi on yhteiskunnan käsitys siitä, mikä on oikea, kor­rek­ti tapa toimia. Jotta voidaan ajatella, että normi on olemassa, täytyy sen täyttää tiettyjä ehtoja: normi edellyttää tietynlaista säännönmukaista toimintaa, poikkeavaan toimintaan kohdistuvaa oikeutettua kritiikkiä ja yhteisöllisyyttä, joka osoittaa, että normit ovat yhteiskun­nan sisällä, yhteisesti ymmärrettäviä käsitteitä. (Mp.) Kääntämisen yleiset normit ovat deskriptiivisiä ja niiden muoto on seuraava: ehtojen X alaisena kääntäjät tapaavat toimia tavan Y mukaisesti tai välttää toimimasta tavan Y mukaisesti (Chesterman 1997, 71).

Normit ovat tulkinnanvaraisia ja poikkeavat laeista sillä, että ne ovat lievempiä, eikä niistä voi automaattisesti saada rangaistusta. Tämä mahdollistaakin normien tarkoituksenmukaisen rikkomisen, minkä vuoksi ne voivat saada kritiikin ohella myös ihailua, ja jopa muodostua uusiksi normeiksi. (Chesterman 2007, 357–358.) Normien muuttuminen näkyy uudelleen­kään­nöksissä esimerkiksi sanajärjestyksen muutoksina ja kielen vanheneminen sanaston muutok­sinä (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 23).

Normeja ja niiden funktioita on erilaisia. Kun kääntämisen ammattilainen pystyy vertaamaan tekstejään alan toisiin teksteihin, hän ymmärtää vaatimukset omalle käännettävälle tekstilleen. Käännöstä voidaan siis myös testata erilaisilla normeilla. Toury (1995, 65) kirjoittaa kirjallisista (*textual*) ja tekstin ulkopuolisista (*extratextual*) kriteereistä, joiden perusteella eri normit

rakentuvat. Kirjallisilla kriteereillä Toury viittaa itse käännettävään tekstiin, kun taas tekstin ulkopuolisia tekijöitä ovat muun muassa kääntäjien ja julkaisijoiden toteamukset sekä muu kriittinen, käännökseen kohdistuva arviointi. Tekstit ovat tuloksia normatiivisesta toiminnasta, kun taas normatiiviset lausunnot ovat ikään kuin normien olemassaolosta ja toiminnasta johtuvia sivutuotteita. (Mp.)

On olemassa tuotenormeja, joilla viitataan tuotteille asetettaviin oletuksiin ja määräyksiin kuten kohdekulttuurissa vallitseviin odotuksiin tietystä tekstilajista. (Chesterman 2008, 344–345.) Prosessinormit puolestaan kuvaavat periaatteita, joita tietyssä prosessissa pitäisi noudattaa. Prosessinormit voidaan jakaa suhde-, kommunikaatio- ja vastuullisuusnormiin. Suhdenormilla viitataan kääntäjän tapaan työskennellä, niin että lähde- ja kohdetekstin välinen, asianmukainen suhde säilyy. Kommunikaationormilla tarkoitetaan oletusta, jonka mukaan kääntäjän tulisi toimia mahdollisimman tarkkana viestinvälittäjänä ja kommunikoida niin, että vastaanottaja ymmärtää tarkoituksen. Koska kääntäjällä on vastuu käännöksestään, vastuullisuusnormilla viitataan siihen, että kääntäjä toimisi mahdollisimman vastuullisesti. (Chesterman 1997, 57; 2008, 345.) Normien noudattaminen vaikuttaa myös käännökseen toimivuuteen ja niillä pyritään eliminoidaan lukijan mahdollinen vierastaminen käännoista kohtaan (Leppihalme 2007, 367).

Odotusnormien, eli sellaisten normien, jotka heijastavat yleisön odotuksia siitä, millainen käännökseen tulisi olla, vaikuttaa siihen, millä tavalla kääntäjä kääntää. Liimataisen (2009, 268–270) mukaan Pohjoismaissa on tapana kiittää ruoasta ruokailun jälkeen, kun taas saksalainen saattaisi tulkita sen hyvästelyksi. Saksassa puolestaan on tapana kiittää ruoasta jo syödessä esimerkiksi kehumalla ruoan maistuvuutta. (Mp.)

Siinä missä normeja noudatetaan jostain tietysti syystä, niitä voidaan myös tarkoitushakuisesti rikkoa. Kun halutaan, että käännökseen funktio toteutuu, normien rikkominen saattaa olla tarpeellista. Mielenkiinnon herättämiseksi esimerkiksi mainoskielessä käytetään poikkeavia kirjoitusasuja ja virkerakenteita. Normaalia poikkeavia virkerakenteita ja kirjoitusasuja esiintyy myös runojen ja huumorin kääntämisen yhteydessä. (Chesterman 2008, 346.)

Normit sääntelevät, mitä käännoiksiltä kunakin aikana vaaditaan. Kyse voi silti olla myös subjektiivisesta käsityksestä, mikä ylipäättään on hyvää kääntämistä. Koskinen ja Paloposki

(2015, 75) selittävät, että jos tapana on tehdä kotouttavia ensikäännöksiä, ei ole ihme, että uudelleenkäännökset ovat vieraannuttavia.

3.2 Ajan käsite ja 'hyvä käännös'

Ajan käsite nousee esille eri aikakausien käännösten parissa työskennellessä, mutta myös ensikäännöksen vanhenemisen myötä. Uusi käännös tarvitaan, kun kohdekielen normit muuttuvat. Käännös on näin aina aikaansa sidottu, kun taas alkuperäisteos on taideteoksena ajaton. Koska käännöstä voidaan kuvailla lähtötekstin tulkinnaksi, täytyy subjektiivinen ja historiallinen konteksti ottaa osaksi tarkastelua. (Liimatainen 2013, 149–150.)

Mikäli aika vaikuttaa lähtöteoksen kaikkiin käännöksiin samalla, kun kulttuurit, esteettiset mieltymykset ja maailma muuttuvat, voiko silloin itse lähtötekstikään pysyä sellaisenaan? Ajatus, että lähtöteos olisi pysyvä, liittyy meidän arvostukseemme teosta kohtaan. Me pidämme lähtöteoksia ainoina oikeina ja siten kyse on ennemmin meidän asenteistamme lähtöteosta kohtaan kuin sen muuttumattomuudesta ja pysyvyydestä. (Koskinen 1995, 10.) Kun ymmärryksemme ja tulkintamme käännöstä kohtaan vanhenee, tarvitsemme tilalle uuden käännöksen. Vaikka ajan kuluessa mieltymyksemme muuttuvat, mieltymyksiimme vaikuttavat siis asenteemme itse lähtötekstiä kohtaan.

Anhava (2015, 34–35) tekee selvän eron teosten nykyaikaistamiselle ja vanhojen käännösten korjailuille. Entisajan kirjailijoiden kuten Aleksis Kiven kirjojen nykyaikaistaminen on alkuperäisteokseen kajoamista, vaikka niin tehdään esimerkiksi lastenkirjallisuudessa, kun tarvitaan helppolukuisempia vaihtoehtoja lähtöteoksen rinnalle. Toisaalta esimerkiksi Joel Lehtosen romaanin *Putkinotko* (1920) kieli on edelleen sujuvaa suomea, eikä samaa voi sanoa monestakaan saman ikäisestä teoksesta. Anhava päätelee, että kun kirjoittaja saa kirjoittaa oman päänsä mukaan, teos säilyy tuoreena kauemmin. (Mp.) Hyvässä käännöksessä on siis kyse myös siitä, kuinka ylipäätään koko lähtöteksti on kirjoitettu ja toteutettu. Kujamäen (2001, 65) mukaan käännökset eivät kuitenkaan poikkea lähtötekstistä siksi, että kääntäjä olisi epäonnistunut, vaan siksi, että kääntäjä on katsonut poikkeavuuden hyväksi normatiivisissa oloissa.

Ajan vaikutus käännökseen ei aina kuitenkaan näy sanastossa. Esimerkiksi Tiittulan ja Nuolijärven artikkelissa (2013, 23–24) vertailussa on Mark Twainin teos *The Adventures of Huckleberry Finn* (Huckleberry Finnin seikkailut). Teos on käännetty viisi kertaa uudelleen viimeisen 70 vuoden aikana. Tässä tutkimuksessa ajan vaikutus ei näy sanastossa vaan siinä, millaista kielimuotoa teoksen päähenkilö on laitettu puhumaan. Käännösstrategiaan vaikuttaa näin muiden seikkojen ohella muun muassa sosiolingvistiset normit ja se, miten vähemmistöihin suhtaudutaan. (Mp.)

Aiemmin on tullut esiin, että uudelleenkäännösten yhtenä tarkoituksena on tuoda vanhentunut teksti lähemmäksi muuttunutta, uutta kohdeyleisöä. Hamletista on tehty useita erilaisia käännöksiä ja on selvää, että nykynuorten olisi hankala ymmärtää alkuperäistä Hamletia. Erilaisilla suomennoksilla onkin ollut erilaisia tehtäviä. Ne edustavat käsityksiä kirjallisuudesta, mutta kukin suomennos vastaa sen omana aikanaan ilmenneisiin kysymyksiin. Näin käännökset ovat suhteessa omaan syntyäikaansa. Toiset käännökset noudattavat normeja, kun taas toiset asettuvat vastustamaan niitä. Uudet suomennokset ovat välttämättömiä, jotta me ymmärtäisimme itseämme, maailmaa ja maailmankirjallisuutta. (Oittinen 1997, 138–139.)

Käännöksiä siis tehdään sitä mukaa johonkin tiettyyn tarkoitukseen, kun uudet kohdeyleisöt niitä vaativat. Niin sanottu 'hyvä käännös' on siis 'hyvä', kun se on kohdennettu oikein omaan kohderyhmäänsä. Mikä tahansa hyvä käännös voi olla väärässä paikassa huono, mutta tarkoittaako se silloin, että itse käännös on huono? Tiittulan (2014, 4–5) mukaan hyvä käännös on sellainen, joka täyttää tekstin tarkoituksen. Jos lähtötekstin ja käännöksen välillä on kulunut pitkä aika, lähtötekstin ja sen kohdeyleisön välillä saattaa olla suuri kulttuurinen ja ajallinen etäisyys. Tällaista tekstiä käännettäessä, sen käyttötarkoitus määrittelee, miten tekstien väliset erot huomioidaan. (Mp.) Koskisen ja Paloposken (2015, 79) mukaan minkään aikakauden kieli ei ole parempaa tai huonompaa kuin jonkin toisen aikakauden, vaan kieltä tulee tarkastella suhteessa sen oman aikansa kielikäsityksiin ja normeihin.

3.3 Kääntäminen vuosituhatluvun vaihteessa ja 1960-luvulla

1900-luvun alussa kirjakielen vakiintuminen toi mukanaan kaunokirjallisten teoksien dialogienkin kirjakielistymisen. Vasta 1950-luvun lopulla Väinö Linnan *Tuntemattoman Sotilaan* ilmestyttyä tilanne muuttui. (Tiittula & Nuolijärvi 2007, 390–391.) 1960-luvun alkupuolelle siirryttäessä kääntäjät olivat yhä varovaisia puhekielen käytössä. Käännösten on todettu olevan lähtötekstejä normatiivisempia ja murteet on korvattu mielellään laajalevikkisillä puhekielen ilmauksilla tai jätetty kokonaan pois. (Tiittula & Nuolijärvi 2007, 392.)

Suomi-Neuvosto-Seura kritisoi vuonna 1951, kun lehdet käyttivät Neuvostoliitosta nyreää kirjoitustyyliä. Suometumisesta johtuva Neuvostoliitosta laadittujen kirjoitusten sävy alkoikin muuttua positiiviseen suuntaan 1960-luvun alusta, ja vuonna 1975 Suomen puoluejohto tuomitsi täysin lehtien neuvostovastaisuuden. (Tarkka 2012, 259–260.) Tarkan (mts. 264) mukaan ”suomalaiset opetettiin puhumaan demokratiasta, kun tiedettiin puhuttavan diktatuurista”. Suomettuminen vaikutti toistuvasti esimerkiksi eräkultuurin sanastoon. Sanastollinen varovaisuus liittyi muun muassa pelätyn pedon, karhun, käyttämiseen. Karhusta puhuttiinkin mieluummin sanoilla kontio, otso tai metsän omena. (Mp.)

Vuosituhatluvun vaihteessa puhekielen kääntämisellä on ollut kasvava rooli ja siten kelimuodoilla voi olla teoksen ymmärtämisen kannalta keskeinen rooli: ne voivat olla osa teoksen henkilöiden identiteettiä ja ne voivat vaikuttaa sen henkilöiden välisiin suhteisiin. (Tiittula & Nuolijärvi 2007, 396–396.)

Kaupallisuus kytkeytyy lähes kaikkeen, mitä julkaistaan ja miksi julkaistaan. Siinä missä kaupalliset motiivit näkyvät kirjamesuilla, myös käännöskirjallisuuden menekkiä koetetaan syventää markkinoimalla. Käännös tapahtuu aina jonkun toimesta ja joku valitsee käännettävät teokset. (Kantola 2007, 323.) Se, millaisia teoksia on valittu ja miten niitä on käännetty, on vaihdellut eri ajanjaksoina. Mutta mitkä sitten ovat tulevaisuuden klassikoita? Nykyään kirjallisuuden myyntiin vaikuttaa moni tekijä, mikä johtuu medioiden moninaistumisesta. Internet on esimerkiksi madaltanut suomennosten julkaisukynnystä ja mahdollinen lukijakunta on verrattain suurempi. (Kantola 2007, 319–320.)

1900-luvun alun pyrkimys kääntää maailmankirjallisuuden klassikoita suomen kielelle, ei ole enää prioriteetti. Nyt haasteita tarjoaa muun muassa klassikkokäännöksen ajanmukaistaminen.

Uudelleenkäännöksillä on myös jonkinasteinen uutisarvo, mikä vaikuttaa positiivisesti käännöksen myyntiin. Klassikoiden kääntämisessä on vain pienet riskit, sillä ne myyvät tasaisesti ja pitkään. (Kantola 2007, 319.) Uudelleenkäännösten rinnalle on noussut vanhojen käännösten uusintapainokset pookarien muodossa. Vaikka uusintapainoksilla pyritään helppoon taloudelliseen voittoon, ne kulkevat myös vastavirtaan. Pyrkimys lyhyisiin myyntiaikoihin ja nopeaan voiton tuottamiseen, uusintapainokset antavat jo iäkkäälle käännökselle lisää aikaa uusien kohdeyleisöjen myötä. (Koskinen 2007, 336.) Venutin (2004, 30) mukaan kustantajat saattavat jopa tehdä uuden painoksen vanhasta käännöksestä ja markkinoida sitä uudelleenkäännöksenä täysin taloudellisista syistä.

Kantola (2007, 320) mainitsee uudelleensuomentamisen olevan melko uusi piirre käännöstöiminnassa. Hän kertoo, että mainetta niittäneen teoksen uusiminen takaa suotuisan myynnin kustantajalle. (Mp.) Kantola on osittain oikeassa, mutta tarkennusta tarvittaisiin termien määrittelyyn. Ensinnäkään uudelleensuomentaminen ei itsessään ole uusi ilmiö. Voisi pikemminkin puhua ilmiöstä, joka juontaa juurensa siitä, että sodan jälkeinen kirjallisuus ja ylipäättään 1900-luvun vaihteessa ja sen jälkeen aina 1950-luvulla suomennetut teokset lokahtavat tänä päivänä hyvin uudelleenkääntämisen syiden alle. Uudelleenkäännöksiä on ollut jo kautta aikain olemassa, mutta niiden tutkimiseen on vasta heräilty (ks. 2.1). Toisaalta, kun puhutaan teoksen uusimisesta, se antaa kuvan, että käännöksestä tehtäisiin tarkoitushakuisesti täysin poikkeavanlainen aiempiin käännöksiin verrattuna.

Elämme globalisoitumisen aikaa, kun kulttuurien väliset raja-aidat ylitetään ja vuorovaikutus lisääntyy. Koska globalisaatio vaikuttaa kokonaisesti kulttuureihin, se vaikuttaa myös kääntäjän työhön. Se antaa ikään kuin luvan kohdekieliselle tekstille sisältää vieraita sanoja ilman, että yleisö huomaa niitä. (Kantola 2007, 321–322.)

Käännöstieteessä onkin 2000-luvun vaihteessa ollut keskeisesti esillä kääntäjän näkyvyys ja sitä on myös viime aikoina edistetty käännöstieteen keskustelussa. Tästä syystä Venuti puoltaa vieraannuttavaa käännösstrategiaa ja on 'sujuvaa' käännöstä vastaan, jotta kääntäjän kädenjälki tulisi esille. (Koskinen 2007, 335.) Nykysuomentajat korostavat, että suomennosten tulisi olla ehjiä ja sujuvia kokonaisuuksia, eikä lähtökielen syntaksi saisi siirtyä suomennoksiin. Mutta mitä ehjempi ja sujuvampi käännös on, sitä näkymättömämmäksi kääntäjä jää. (Koskinen, 2007, 336.)

Kääntäessä eri kielijärjestelmät, kulttuurit ja kontekstit kohtaavat toisensa ja niistä syntyviä ongelmia on ratkaistu kunakin ainakin eri tavoin. Muutokset kääntämisessä eivät ole useinkaan määrätietoista toimintaa, vaan se voi olla myös varovaista tunnustelua moneen eri suuntaan, jolloin suuret linjat nousevat esiin vasta pidempien ajanjaksojen aikana. (Sorvali & Häkkinen 2007, 385.)

4 Fraseologismit kaunokirjallisissa teksteissä

Tässä luvussa määrittelen tutkielmani kannalta keskeiset fraseologismit. Luvussa 4.1 määritteen fraseologismien, mitä tutkielmassani sillä tarkoitan ja luon katsauksen fraseologismien keskeisiin käsitteisiin. Määrittelen fraseologismien ja sen tärkeimmät ominaisuudet: polyleksikaalisuuden, idiomaattisuuden ja vakiintuneisuuden. Jotta saisin käsityksen, millaisia fraseologismeja aineistossani ylipäättään esiintyy, jaottelen löytyneet fraseologismit luvuissa 4.2 ja 4.3 Wotjakin (2005, 370–387) mallin mukaisesti. Luvussa 4.2 käyn läpi lauseenjäsenten veroiset fraseologismit ja luvussa 4.3 lauseenveroiset fraseologismit. Lauseenjäsenen veroisiin fraseologismeihin kuuluvat idiomit jaan edelleen Fleischerin (1997) mallin mukaisesti verbi-, adjektiivi-, adverbialli- ja substantiivi-idioimeihin. Koska rutiini-ilmaisut esiintyvät usein itenäisesti, olen sijoittanut ne lukuun 4.3 lauseen veroisten fraseologismien alapuolelle. On kuitenkin huomioitava, että kaikki rutiini-ilmaisut eivät ole lauseen veroisia, vaan osa esiintyy myös osana lausetta.

4.1 Fraseologismien määritelmä

Tutkielmassani fraseologismi (*Phraseologismus*) toimii yläkäsitteenä kaikille vakiintuneille ilmaisuille, jotka esittelen. Fraseologismien tärkeänä alakäsitteenä on idiomiksi, joka on aina osittain tai täysin idiomaattinen ilmaus. Ei-idiomaattisia fraseologisia ilmaisuja ovat esimerkiksi osa rutiini-ilmaisuista ja kollokaatiot: *sich die Zähne putzen* (Burger 2007, 32). Kollokaatiot rajaan kuitenkin tutkielmani ulkopuolelle, sillä ne eivät ole tyypillisiä kaunokirjallisuudelle.

Fraseologismi-termillä viitataan sellaisiin sanaketjuihin, joiden muotoa ei voida ollenkaan tai osittain selittää syntaktisilla eikä semanttisilla säännöillä (Fleischer 1997, 21). Fraseologismit ovat käyttöön vakiintuneita ilmaisuja ja niiden keskeisiin ominaisuuksiin kuuluvat vakiintuneisuuden (*Festigkeit*) lisäksi idiomaattisuus (*Idiomatizität*) ja polyleksikalisuus (*polylexikalizität*)

(Hyvärinen 2011, 9). Fraseologismit koostuvat useammasta kuin yhdestä sanasta. Kyse ei kuitenkaan ole yhdyssanoista, vaan sellaisista sanoista, jotka muodostavat keskenään yhdistelmän, joka on samalla tavalla kielenkäyttäjien keskuudessa tuttu kuin yksittäiset sanatkin. (Burger 2007, 11)

Fraseologismit eroavat yleensä yhdyssanoista sillä perusteella, että ne koostuvat kahdesta tai useammasta erikseen kirjoitettavasta sanasta. Saksan kielessä on kuitenkin käsite yhden sanan fraseologismeille tai yhden sanan idiomeille: *Einwortidiome*, *Einwortphraseologismen*. Tällaisia yksisanailmaisuja ovat esimerkiksi yksisanaiset tervehdykset ja kohteliaisuusilmaisut (Hyvärinen 2009, 39). Toinen rajatapaus yksisanaisissa fraseologismeissa koskee substantiivin ja konjunktion tai preposition yhdyssanaksi muodostumista: *auf Grund* → *aufgrund*. (Sosa Mayor 2006, 27–30.) Beckman ja König (2002, 426) perustelevat artikkelissaan, että tällaiset yksisanailmaisut voidaan laskea fraseologismeiksi, jos niitä käytetään ekvivalentteina monisanailmaisuille. Esimerkiksi saksankielinen rutiini-ilmaisu *Hallo* on ekvivalentti yksisanailmaus monisanaiselle *Guten Tag* -rutiini-ilmaisulle. (Mp.)

Polyleksikaalisuudella tarkoitetaan useampisanaisia rakenteita. Polyleksikaalisuudella ei ole fraseologismissa esiintyvälle sanamäärälle ylärajaa, mutta lause toimii fraseologisten sanaliittojen rajana. Vaikka on helppo määritellä, kuinka monta sanaa ilmaisussa on, ongelmia saattaa tuottaa itse sanan määritelmä. (Burger 2007, 15.) Vakiintuneisuudella tarkoitetaan sitä, että fraseologismit ymmärretään kuten sanat ymmärretään ja että niitä käytetään kuten sanoja käytetään, omina kokonaisuuksinaan. Fraseologismien merkityksissä ei ole tarpeen etsiä ilmauksen yksittäisten sanojen merkityksiä, vaan se ymmärretään sellaisenaan. (Burger 2007, 16.)

Fraseologismien idiomaattisuus voi olla osittaista tai täydellistä, mutta poikkeuksia löytyy esimerkiksi rutiini-ilmaisusta, jotka eivät välttämättä omaa idiomaattista taipumusta ollenkaan. Idiomaattisuudella tarkoitetaan sitä, kun ilmaisun merkitys ei selviä sanojen summasta. Esimerkiksi verbi-idiomilla *Öl ins Feuer gießen* on sanasanaaisena merkityksenä, että joku todella kaataa öljyä tulen sekaan. Kun konteksti otetaan huomioon, ilmaisu voi saada idiomaattisen merkityksen, jolloin se tarkoittaa 'riidan ja tai kiihtymyksen voimistamista'. (Burger 2007, 13; Fleischer 1997, 30–31.) Kun fraseologisen merkityksen ja sanasanaaisen merkityksen välille

tulee ristiriita, Burger (2007, 31) puhuu semanttisesta idiomaattisuudesta. Mitä suurempi ristiriita on, sitä idiomaattisemmasta ilmaisusta on kyse. Erityisesti idiomaattisia ovat ilmaisut, joissa on unikaalinen komponentti eli sana, jota ei muutoin esiinny sanastossa: *gang und gäbe sein* (Burger, 2007, 12, 32).

Idiomaattisuus johtaa siihen, että fraseologisiin ilmauksiin liittyy tiettyjä rajoituksia. Fraseologismien rakenteellinen vakiintuneisuus eroaa vapaista sanaliitoista siten, että vapaissa sanaliitoissa sanoja voi yhdistellä mielivaltaisesti. (Burger 2007, 20.) Esimerkiksi lauseessa '*Gustav stellt bei seinem Vater ein Auto in die Garage.*' substantiivien *Auto* ja *Garage* tilalle voidaan vaihtaa toiset substantiivit ilman, että sillä on semanttisia vaikutuksia lauseeseen. *Einen Stein im Brett haben* -verbi-idiomilla sama ei ole mahdollista. Kun esimerkiksi lauseessa '*Gustav wirft bei seinem Vater einen Stein ins Brett.*' *haben*-verbi korvataan verbillä *werfen*, lauseen ymmärtäminen vaikeutuu ja muuttuu. (Fleischer 1997, 36.) Pragmaattisella vakiintuneisuudella viitataan puolestaan tietyissä kommunikaatiotilanteissa esiintyviin fraseologismeihin kuten tervehdyksiin (Burger 2007, 29).

4.2 Lauseenjäsenten veroiset fraseologismit

Tässä luvussa käyn läpi fraseologismit, jotka esiintyvät lauseessa jonakin lauseenjäsenenä. Ensin käsittelen luvussa 4.2.1 idiomit, jotka jakautuvat verbi-, adjektiivi-, adverbiaali- ja substantiivi-idioimeihin. Idiomit ovat aina idiomaattisia ilmauksia, joten kontekstilla on suuri merkitys, onko kyseessä idiomi vai vapaa sanaliitto. Idiomien jälkeen luvussa 4.2.2 luon katsauksen sanapareihin ja esitän, miten ne eroavat muun muassa adverbiaali-idioimeista.

4.2.1 Idiomit

Fraseologismi on idiomien (*Idiom*) yläkäsite. Fraseologismia, joka on idiomaattinen, kutsutaan idiomiksi. Idiomit voivat olla joko täysin tai osittain idiomaattisia. Idiomien semanttinen rakenne koostuu sen leksikalisoituneesta ja todellisesta merkityksestä sekä kulttuurille ominaisesta mielikuvasta. (Dobrovol'skij 2011, 11.) Idioimeille on tyypillistä muodon vaihtelu, joka voi olla ortografista, leksikaalista tai morfosyntaktista. Ortografinen variaatio viittaa idiomien kirjoitusasuun esimerkiksi *die oberen zehntausend/Zehntausend*. Leksikaalinen variaatio puolestaan on sanojen vaihtelua kuten idiomeissa *schlecht/knapp bei Kasse sein*, ilman että

merkitys muuttuu. Morfologissyntaktisella variaatiolla voidaan tarkoittaa numeruksen ja sijamuodon vaihtelua tai molempia yhtä aikaa: *die Beine unter den Arm/unter die Arme nehmen*. Tähän samaan muodon vaihteluun kuuluu myös fakultatiivisuus eli mahdollisuus jättää joitakin idiomien komponentteja pois, ilman että merkitys muuttuu. Mikäli variaatio on laajempaa, silloin yleensä myös merkitys muuttuu. (Korhonen 2002, 27–28.)

Fleischerin (1997, 139) syntaktiseen jaotteluun kuuluvat adjektiivi-, verbi-, adverbiaali- ja substantiivi-idiomit. Adjektiivi-idiomit ovat siis sellaisia idiomeja, jotka toimivat lauseessa adjektiivin tavoin, adverbiaali-idiomit adverbiaalin tavoin ja nomini-idiomit subjektin ja objektin tavoin. Tutkielmassani otan kuitenkin yhdeksi idiomi-luokaksi substantiivi-idiomit, jotka toimivat lauseessa substantiivien tavoin.

Kaikki idiomit, joissa on verbi, ovat verbi-idiomeja, mutta kaikki eivät välttämättä toimi lauseessa verbinä. Syy tähän on se, että ne ovat usein verbin ja objektin tai objektien yhdistelmä. Fraseologismeilla on syntaktinen rooli lauseenjäsenenä, mutta lauseenjäsenyys riippuu fraseologismin rakenteesta. Tällöin fraseologismi, jonka perusosana ei ole verbi, ei voi myöskään esiintyä verbi-idiomina. Toisaalta sillä on merkitystä, mihin sanaluokkaan komponentti kuuluu. Fraseologismit, joiden peruselementtinä on substantiivi, voivat olla myös adverbiaali-idiomeja. (Fleischer 1997, 138–139). Tällaisia ovat esimerkiksi ajanmääreet kuten *in letzter Minute*, suom. 'viime hetkellä' (Liite, 16).

Metaforisuus on keskeinen ominaisuus idiomeista puhuttaessa, mutta on tärkeää ottaa huomioon, että kaikki idiomit eivät ole metaforisia ja kaikki metaforat eivät ole idiomaattisia (Burger 2007, 87). Metafora on tyypillinen kommunikaation merkki ja niiden funktio tekstissä on pääsääntöisesti tyylin luomisessa. Ne ovat tyypillisiä yleiskielelle ja samalla tavalla kuten idiomit, niiden merkitystä ei voida ymmärtää pelkästä sanojen summasta. (Schäffner 1999, 280–281.) Metaforien kääntämisessä kulttuuriset erot luovat käännösongelmia, kun tietyt metaforat luovat eri assosiaatioita. Myös lähtökielisen metaforan merkityksen puute kohdekielessä voi vaikeuttaa kääntämistä. (Schäffner 1999, 284.)

Ilmaisut, jotka voidaan ymmärtää osittain metaforisesti, ovat metaforisia idiomeja. Esimerkiksi saksankielisestä substantiivista *Quelle*, suom. *lähde*, voidaan sen alkuperäisestä merkityksestään metaforan avulla johtaa myös muita merkityksiä kuten *Quelle der Information*, suom.

information lähde. Kun *Quelle*-substantiivi on osa idiomia, esimerkiksi *an der Quelle sitzen*. suom. 'saada tavaroita/tietoja ilman välikäsiä', kyseessä on leksikalisoitunut, metaforinen sanayhdistelmä eli metaforinen idiomi. (Burger 2007, 88–89.)

4.2.2 Sanaparit

Sanaparit (*Wortpaar, Zwillingsformel*) muodostuvat siten, että kaksi joko saman sanaluokan sanaa tai kaksi samaa sanaa yhdistetään konjunktion tai preposition avulla yhdeksi ilmaisuksi. Mikäli kyseessä on kaksi eri sanaa, niiden järjestys on useimmiten täysin vakiintunut: *klipp und klar*. Sanaparit voivat olla osittain tai täysin idiomaattisia, mutta myös idiomaattisuuden puuttuminen on mahdollista: *dick und fett*. Sanaparin komponentteja yhdistää usein konjunktio *und*, mutta on olemassa sanapareja, jotka yhdistetään esimerkiksi prepositioilla *an*, *in* tai *über*: *Tür an Tür, Hand in Hand, Hals über Kopf*. (Burger 2007, 46; Fleischer 1997, 106, 108.)

Sanaparit ovat usein osa laajempia fraseologisia kokonaisuuksia kuten verbi-idioimeja: *mit jmdm. durch dick und dünn gehen*, 'olla jollekin uskollinen ystävä'. Toisaalta osalla sanapareista on myös retorisia ominaisuuksia kuten alkusointu: *fix und fertig*. (Burger 2007, 46; Fleischer 1997, 106.) Ne sanaparit, jotka eivät ole idiomaattisia, ovat rakenteeltaan vakiinnuttaneet komponenttiansa järjestyksen. Osalla sanapareista toinen osa on unikaali komponentti, mutta useimmiten sanaparien komponentit ovat toisilleen semanttisesti läheisiä sanoja kuten synonyymejä tai antonyymejä. (Fleischer 1997, 106.)

Tällaisten rakenteiden tarkoitus on tuoda esille vivahteita ja metaforia, vahvistaa viestiä tai muutoin ilmaista komponenttien merkitystä. Sanapareja esiintyy kaikissa pääsanaluokissa ja ne voivat toimia siten vastaavina lauseenjäseninä: adjektiiveina *null und nichtig*, 'völlig ungültig', adverbiaaleina *hin und wieder*, 'bisweilen', ja substantiiveina *das Tun und Treiben*, 'das Verhalten, Handeln'. Adjektiivisia sanapareja voidaan käyttää useimmiten vain predikatiiveina tai adverbiaaleina. Useissa substantiivisissa sanapareissa prepositio on osana ilmaisua: *auf Glück und Unglück*. Sama pätee adjektiivi- ja adverbiaalisanapareihin *aus nah und fern*, 'von überallher'. Substantiiviset sanaparit toimivat vain adverbiaalimääreinä. (Fleischer 1997, 107–109.) Tässä tutkielmassa adjektiiviset ja substantiiviset sanaparit luokittelien sanapareiksi, en adjektiivi- tai substantiivi-idioimeiksi.

4.3 Lauseen veroiset fraseologismit

Tässä luvussa käyn läpi lauseen veroiset fraseologismit. Ensin määrittelen sananlaskut ja luon katsauksen siihen, miten ne eroavat muista lauseen veroisista fraseologismeista, ja mitkä ovat sananlaskuille tyypillisiä piirteitä. Seuraavaksi määrittelen rutiini-ilmaisut, jotka voivat esiintyä niin osana lauseita kuin itsenäisinä lauseina. Tuon esille rutiini-ilmaisuille tyypillisiä piirteitä, jotka erottavat ne sananlaskuista. Tarkennan myös rutiini-ilmaisujen merkitystä kommunikaatiotilanteissa ja selvennän, mitä fraseologiset ominaisuudet rutiini-ilmaisujen kohdalla tarkoittavat. Havainnollistan sananlaskujen ja rutiini-ilmaisujen määritelmiä esimerkein.

Sosa Mayor (2007, 28–30) ottaa esiin myös niin kutsutut yksisanaiset rutiini-ilmaisut (*Einwortphraseologismen*) kuten *tschiüss!* ja *danke!*. Tutkielmassani polyleksikaliteetti on yksi fraseologismien olemassa olon kriteeri, mutta rutiini-ilmaisuista puhuttaessa se ei ole välttämätön kriteeri. Tämä siksi, että rutiini-ilmaisut käsitetään erilaisia rakenteita omaavina kielellisinä kokonaisuuksia (mp.), joiden ominaisuuksiin kuuluvat lauseenveroisuus ja tietty tilannesidonnaisuus (Hyvärinen 2011, 39). Lauseen veroisiin fraseologismeihin kuuluvat kaa-vamaistuneet tekstit rajaen tutkielmastani pois, sillä niitä ei aineistossani esiinny.

4.3.1 Sananlaskut

Sananlaskut (*Sprichwort*) eroavat muiden lauseen veroisten fraseologismien ohella lauseenjäsenten veroisista fraseologismeista sillä, että ne ovat omia kokonaisia lausumia (Burger 2007, 128). Ne ovat omia mikrotekstejään ja siten omia kokonaisuuksiaan, mikä tarkoittaa sitä, että niiden ei tarvitse mukautua kontekstiin ja että ne voidaan ymmärtää ilman kontekstia. (Burger 2007, 108.) Sananlaskut ovat vakiintuneita ja usein opettavaisia ilmaisuja, jotka liittyvät jollain tavalla käytännön elämään. Niillä on usein yleistäviä piirteitä ja runollisia muotoja kuten rytmi ja alku- ja loppusointuja. (Fleischer 2001, 110–111.)

Sananlaskut juontavat juurensa arjesta ja niillä on usein taipumus opettavaisuuteen 'Aikainen kala madon nappaa.' (Burger 2007, 130). Vaikka rajanveto on tässäkin vaikeaa, fraseologismit eroavat sillä, että sananlaskut ovat omia tekstejään. Molempia voidaan kuitenkin muokata kulloisiinkin tarkoituspärsiinsä. Sananlasku on itsenäinen teksti, osa folkloristista kirjallisuuspärsinettä. Mutta ne eivät välttämättä ole pärsisin vanhalta kansalta, vaan iso osa on lainattu esimerkiksi Raamatusta. (Fleischer & Helbig & Lerchner 2001, 110–111.)

Koska sananlaskut lukeutuvat fraseologiaan, tarkoittaa se sitä, että niillä on fraseologismeille tärkeimmät tunnusominaiset piirteet. Sananlaskut ovat polyleksikaalisia, vakiintuneita ja eriasteisesti idiomaattisia kokonaisuuksia. Jotkin sananlaskut voidaan ymmärtää niin sanasanaisesti kuin metaforisesti, mutta ne eivät kuitenkaan aina ole metaforisia. (Burger 2007, 110.)

Burgerin (2007, 109–110) mukaan sananlaskut ovat sekä toimintaohjeita että tulkintoja toimintatilanteisiin. Tällä toiminta-aspektilla on vähintään kaksi eri ulottuvuutta: Ensimmäisenä se, että niitä voidaan pitää käänöksien, arvojen ja normien muovautumisina, joita sosiaalinen tilanne vaatii tiettyyn aikaan tietyssä kulttuurissa. Vaikka sananlaskut ovat mikroteksteinä omia kokonaisuuksiaan, ne ovat monella tapaa funktionaalisia senhetkisessä kontekstissaan tai tilanteessa, jossa ne toimivat mallina. Toinen funktio on siis kontekstisidonnaisuus. (Mp.)

Sananlaskut voivat toimia esimerkiksi varoituksena, argumenttina, vahvistuksena, toteamuksena, nuhteluna ja selvityksenä (Röhrich & Mieder 1977, 81⁴). Jotta sananlaskut olisivat ymmärrettäviä, ne tarvitsevat molemmat funktiot: jotta sananlaskua voitaisiin käyttää esimerkiksi argumentoinnin tukena (kontekstisidonnainen funktio), kuulijan ja puhujan tulee käsittää sananlasku yleisen säännön muotoutumana (sosiaalinen funktio). (Burger 2007, 110.) Muisto tilanteesta, jossa on ensimmäistä kertaa kuullut sananlaskun, voi myöhemmin vaikuttaa siihen, miten ja missä tilanteissa sananlaskua itse käyttää. Sama pätee tosin myös idiomeihin ja rutiini-ilmaisuihin. (Burger 2007, 128–129.)

Sananlaskut ovat edelleen tärkeä osa kielenkäyttöä (Burger 2007, 123). Tyypillistä on, että sananlaskut lausutaan vain puoliksi: *Reden ist Silber, Schweigen ist Gold* → *Reden ist Gold – hüben und drüben*. Nykyään erityisesti julkisessa kielenkäytössä kuten medioissa tai mainonnassa on tyypillistä sananlaskujen leikittelevä käyttö, jossa keskeistä on sananlaskun vakiintuneisuus ja metaforisuus. (Burger 2007, 125.)

⁴ Röhrich, Lutz & Mieder, Wolfgang 1977. Sprichwort. Stuttgart. (Burger 2007, 110.)

4.3.2 Rutiini-ilmaisut

Rutiini-ilmaisut (*Routineformeln*) lukeutuvat pragmaattisiin fraseologismeihin, jotka ovat niin sanotun valmispuhunnan kiteytyneitä sanontoja. Rutiini-ilmaisut tallennetaan muistiin ja ne haetaan muistista kokonaisuuksina. (Liimatainen 2009, 264.) Päivittäinen kirjallinen ja suullinen kommunikointi perustuu paljolti rutiininomaisiin, tilannekohtaisiin ilmaisuihin, joilla on tietty funktio. Rutiini-ilmaisut ovat vahvasti kielikohtaisia ja sidottu kulttuurin omaan arvomaailmaan. Niillä voi olla myös vahva tyylillinen ja ilmaisullinen konnotaatio. (Liimatainen 2011a, 113–115.) Rutiini-ilmaisut eroavat sananlaskuista sillä, että sananlaskut pitävät sisällään jonkin yleispätevän totuuden. Rutiini-ilmaisut ovat myös hyvin herkkiä yhteiskunnan sosiaalisille muutoksille, kun taas sananlaskut toistavat historiallisia yhteiskunnallisia tilanteita. (Sosa Mayor 2007, 60.)

Rutiini-ilmaisut ovat vakiintuneita ilmauksia ja niillä on tietty funktio suullisessa ja kirjoitetussa kommunikaatiossa. Ne voivat olla idiomaattisia kuten *Hals- und Beinbruch!*, osaidiomaattisia tai täysin vailla idiomaattisuutta kuten *bis Morgen!*. Erityisesti rutiini-ilmaisujen idiomaattisuus näkyy sille tyypillisessä kieliyhteisössä. Vaikka ilmaisut olisivat semanttisesti yhdenveroiset, ilmaisujen tilannekohtaiset ominaisuudet voivat erota. (Sosa Mayor 2007, 36–37.)

Kun saksaksi sanotaan esimerkiksi vierasta hyvästeltäessä *komm gut nach Hause!*, tarkoittaa sama swahilinkielinen ilmaisu *hyvää matkaa!* (Sosa Mayor 2007, 36–37). Rutiini-ilmaisuille tyypillistä muiden fraseologismien tapaan on polyleksikaalinen rakenne. Polyleksikaalinen rakenne puolestaan tuo mukanaan piirteitä, jotka voidaan liittää vakiintuneisuuteen. Puhetilanteen ilmaisuna voidaan pitää rutiini-ilmaisun komponenttien summaa. Ilmaisun itse on sopimuksenvarainen ja koko kieliyhteisön hyväksymä. Rutiini-ilmaisun lausuminen on siis tietyn puheaktin realisointia ja niiden käyttö on sidottu tilannekohtaisiin elementteihin kuten hyvästelyssä ja tapaamisessa käytettäviin muotoihin. (Sosa Mayor 2007, 17–18.)

Rutiini-ilmaisut voivat esiintyä myös osana lausetta, mutta koska ne esiintyvät usein itsenäisinä, ne ovat useimmiten lauseen veroisia. Ne voivat esiintyä myös elliptisinä kokonaisuuksina sekä puheessa että kirjoitetussa kielessä. (Wotjak 2005, 373; Burger 2007, 56–57.) Sen lisäksi, että rutiini-ilmaisut ovat useimmiten muodoltaan lauseen veroisia, ne vastaavat myös funktioltaan

lauseita (Fleischer 1997, 126). Ne voivat olla väitelauseita, kysymyslauseita tai huudahduslauseita (Liimatainen 2009, 265).

Rutiini-ilmaisut jaetaan alaluokkiin niiden kommunikatiivisen funktionsa perusteella. Joukosta on kuitenkin erotettavissa muutama laajempi alaluokka kuten kohteliaisuusilmaisut *danke bestens!* (Liite, 14) ja emotiiviset ilmaisut eli tunneperäinen kommunikointi, kun puhuja reagoi johonkin asiaan ilmaisemalla esimerkiksi pelästystä tai pettymystä (Liimatainen 2009, 266.) Kohteliaisuuskäyttäytymiseen liittyviä rutiini-ilmaisuja ovat muun muassa tervehdykset, kiitokset ja onnentoivotukset (Liimatainen 2009, 265–266), mutta ne voidaan jakaa edelleen useisiin muihinkin eri alaluokkiin, kuten ruokailuun, hyvästelyyn, tervehtimiseen, tiedusteluun ja toivotuksiin (Sosa Mayor 2007, 131–132). Emotiiviset ilmaisut ovat puhujan reagoimista johonkin asiaan. Ne ovat arvottavia ja subjektiivisia, joilla puhuja ilmaisee esimerkiksi iloa, surua tai riemua. (Liimatainen 2009, 265–266.)

Rutiini-ilmausujen vakiintuneisuus vaihtelee (Burger 2007, 29–30). Usein on nähtävissä esimerkiksi verbin aikamuodon vaihtelua: *Wie geht's* → *Wie wird's gehen*. Toisaalta erilaisissa toivotuksissa adjektiivien vaihtelu on tyypillistä: *herzliche Glückwünsche* → *schöne Glückwünsche*. (Sosa Mayor 2007, 31.) Rutiini-ilmaisut eivät siis ole niin vakiintuneita kuin muut fraseologiset jaotteluluokat. Useat rutiini-ilmaisut sallivatkin erilaista variaatiota niin, että niiden ytimessä saattaa olla yksi sana, jonka ympärillä olevaa materiaalia voidaan työstää. Tämän vuoksi niiden erottaminen vapaista sanayhdisteistä voi olla ajoittain hankalaa. (Sosa Mayor 2007, 34).

5 Käännösekvivalenssi ja fraseologismien kääntäminen

Fraseologiaan kuuluvien käsitteiden määrittely on melko hankalaa, sillä eri kategoriat on jaoteltu tietyn kulttuurin erityispiirteiden mukaisesti. Euroopan sisällä käsitteet ovat melko vakiintuneita, mutta esimerkiksi kiinankielisessä fraseologismi-käsitteessä on eroja kielen rytmin vuoksi. (Burger, Dobrovol'skij, Kühn & Norrick 2007, 4.) Käännettäessä tämä nostaa esiin ongelmia, ja osa käännöksistä joudutaan korvaamaan kohdekielellä jollain muulla kuin kohdekielillä, mahdollisimman ekvivalentilla fraseologismilla (Korhonen 2008, 109). Käännettäessä saksankielisiä fraseologismeja suomeksi, vastineet voivat olla idiomeja, sananlaskuja, ei-fraseologisia ilmauksia tai molempia (Korhonen 2008, 127). Poikkeuksia löytyy kuitenkin

esimerkiksi rutiini-ilmaisuista. Liimataisen (2006, 268) mukaan rutiini-ilmaiset ovat kieli- ja kulttuurisidonnaisia sekä laadultaan että esiintymistiheydeltään. Tämä tarkoittaa sitä, että niitä ei voida kääntää sananmukaisesti toiselle kielelle. Tällöin vastine määräytyy muun muassa sen mukaan, mitä kohdekielessä sanotaan vastaavassa tilanteessa. (Mp.)

Käytän Dobrovol'skijn (2011) ja Kollerin (2007) ekvivalenssiasteita havainnollistamaan L1-fraseologismien ja L2-fraseologismivastineiden vastaavuussuhteita. Luvussa 5.1 käyn läpi eri ekvivalenssiasteet ja luon katsauksen kieltenväliseen ekvivalenssiin. Luvussa 5.2. perehdyn fraseologismien käännösongelmiin ja miten niitä voisi ratkaista.

5.1 Fraseologismien ekvivalenssiasteet Kollerin ja Dobrovol'skijn mukaan

Tarkoitukseni on selvittää, toteutuuko uudelleenkääntämishypoteesi (ks. 2.3) *Die Blechtrommel* -romaanin fraseologismien ensi- ja uudelleensuomennosten välillä. Lähtötekstistä löydettyjen fraseologismien ja niiden suomennosten analysoimiseen käytän Kollerin (2007, 605–613) mallia kieltenvälisestä ekvivalenssista (*cross-linguistic equivalence*), minkä avulla selviää suomennoksien vastaavuus lähtötekstistä löydettyjen fraseologismien kanssa.

Dobrovol'skij (2011, 9) jakaa kieltenvälisen ekvivalenssin kahteen osaan: käännösekvivalenssiin (*translational equivalence*), ja systemaattiseen ekvivalenssiin (*systematic equivalence*). Systemaattinen ekvivalenssi kuvaa L1- ja L2-fraseologismien suhdetta kielijärjestelmän tasolla. Tutkielmassani kuitenkin tarkoitan ekvivalenssilla käännösekvivalenssia ja käytän sitä kuvaamaan L1-fraseologismien ja sen kohdekielisen käännöksen suhdetta. Ekvivalentit fraseologismivastineet ovat lähtö- ja kohdekielen (L1 ja L2) fraseologismeja, joita käytetään yhtenevästi lähtökielisissä teksteissä ja niiden kohdekielisissä käännöksissä. Ne ovat kontekstisidonnaisia, eikä niiden asema käännösekvivalentteina liity siihen, voidaanko niitä käyttää kaksikielisissä sanakirjoissa vastapareina. (Mp.) Usein fraseologismeilla on monitahoinen semanttinen rakenne: toisaalta niillä on leksikaalinen, varsinainen merkitys ja toisaalta ne heijastelevat aina tiettyä kulttuuria ja sille tyypillisiä kielikuvia (Dobrovol'skij 2011, 11).

Käännösekvivalenssin avulla voidaan selvittää mahdolliset funktionaaliset ekvivalentit (*functional equivalents*) eli sellaiset leksikaaliset vastaparit, joita voidaan käyttää samassa konkreettisessa tilanteessa niin, että alkuperäinen informaatio säilyy (Dobrovol'skij 2011, 10).

Tällaiset funktionaaliset ekvivalentit ovat kuitenkin harvinaisia etenkin silloin, kun rajanvetona on, että L1-fraseologismille täysekvivalenttinen vastine voi olla vain L2-fraseologismi.

Fraseologismien ekvivalenssiasteen määrittelyssä tärkeää on se, kuinka L1-fraseologismin idiomattisuus säilyy sen L2-vastineessa. Kuten aiemmin on käynyt ilmi, fraseologismeilla on kolme idiomattisuuden tasoa ja ne voivat olla täysin, osittain tai eivät ollenkaan idiomattisia. Ideaalisessa tilanteessa L1-fraseologismi voidaan korvata L2-fraseologismilla, niin että sama idiomattisuustaso säilyy. Usein kuitenkin on niin, että L1-fraseologismin ja sen kohdekielisen L2-fraseologimin idiomattisuustasot eroavat toisistaan. Näin täysin idiomattisella fraseologismilla voi olla osittain idiomattinen vastine. Täysin tai osittain idiomattisella fraseologismilla voi olla myös ei-idiomattinen vastine. (Korhonen 2007, 576.)

Koller (2007, 605) ja Dobrovol'skij (2011, 7–23) jakavat ekvivalenssin neljään eri luokkaan sen perusteella, kuinka hyvin L1-fraseologismi ja sen L2-fraseologismivastine vastaavat toisiaan. Täydellisestä vastaavuudesta puhutaan silloin, kun L1-fraseologismi ja sen L2-vastine ovat semanttisesti ekvivalentteja, vastaavat toisiaan leksikaaliselta sisällöltään, niiden syntaktinen rakenne on samanlainen ja niiden konnotaatio on sama tai ero siinä on vain hyvin pieni (Koller 2007, 605). Siinä missä Koller (2007, 605) puhuu fraseologismeista, joissa fraseologinen ilmaisu korvataan kohdekielisellä vastineella, Dobrovol'skij (2011, 8) puhuu ydinmerkitykseltään samanlaisista fraseologismeista. Tässä luokassa kriteerinä on semanttinen samankaltaisuus, mutta se, millaisista yksittäisistä sanoista ja miten ne leksikaalisesti rakentuvat, eroavat toisistaan (Koller 2007, 605; Dobrovol'skij 2011, 8). Koller (2007, 605) lisää kriteereihin myös samanlaisen tai vain vähäisen eroavaisuuden konnotaatiossa. Osittaiset ekvivalentit ovat puolestaan semanttisesti samanlaisia, mutta eroja on konnotaatiossa, leksikaalisuudessa ja syntaktisessa rakenteessa. (Mp.) Dobrovol'skijn (2011, 8) mukaan osittain ekvivalenteissa fraseologismipareissa on kyse eri fraseologismeista, joiden merkitys on sama. Viimeiseen ryhmään kuuluvat ilmaisut, joilla ei ole ollenkaan semanttista fraseologismivastinetta kohdekielessä (Koller 2007, 8). Dobrovol'skij (2011, 12) ottaa huomioon, että tällaisilla nollaekvivalenttisilla ilmaisuilla voi olla toimiva, muu kuin fraseologinen vastine kohdekielessä.

Luokittelen aineistoni fraseologismit neljään eri ekvivalenssiasteeseen Dobrovol'skijn (2011) ja Kollerin (2007) mukaan ja havainnollistan, kuinka suomennokset vastaavat lähtötekstin fraseologismeja fraseologiselta näkökannalta. Seuraavaksi havainnollistan eri ekvivalenssiasteita. Luokassa 1 ja isossa osassa luokkaa 2 on kyse kieltenvälisistä ekvivalenssista sekä osaa myös ekvivalenssiasteen 3 fraseologismeista voidaan pitää ekvivalentteina:

1. Täysekvivalenssi (*full equivalents, absolute equivalents, totale Äquivalenz*) on kyseessä silloin, kun kohdekielinen L1-fraseologismi vastaa lähtökielistä L2-fraseologismia identtisesti niin merkitykseltään, syntaksiltaan, leksikaaliselta rakenteeltaan kuin kielikuvaltaan. Esimerkiksi saksankieliselle fraseologismille *seine Hand für etw. ins Feuer legen*, täysekvivalenttinen englanninkielinen vastine on *to put one's hand into the fire for sth.* Täysekvivalenteille fraseologismeille sallitaan kuitenkin morfologista tai tiettyä leksikaalista vaihtelua kuten yksikön muuttumista monikkoon: saksankielistä fraseologismia *ganz Ohr sein* voidaan pitää täysekvivalenttina englanninkieliselle fraseologismille *to be all ears*, vaikka yksikkömuotoinen substantiivi *Ohr* on englanninkielisessä täysvastineessaan monikossa *ears*. Leksikaalista vaihtelua esiintyy myös verbien kohdalla: englannin fraseologismille *to cherish/nourish/warm a snake in one's bosom* on saksankielessä yksi täysekvivalenttinen fraseologismivastine *eine Schlange am Busen nähren*. (Dobrovol'skij 2011, 7–8; Koller 2007, 605.)
2. Osittain ekvivalenttiset fraseologismit (*partial equivalents*) ovat merkityksiltään samoja fraseologismeja lähtö- ja kohdekielessä. Näiden fraseologismien merkitykset ovat identtiset tai lähes identtiset, mutta eivät täysin vastaa toisiaan, kun kyse on syntaksista ja leksikaalisesta rakenteesta tai kielikuvasta. Esimerkiksi saksankielinen fraseologismi *ins Gras beißen* eroaa sen englanninkielisestä osittain ekvivalenttisesta vastineestaan *to bite the dust* leksikaalisesti ja osittain kielikuvallisesti: kun saksankielisessä fraseologismissa on substantiivi *Gras*, suom. *ruoho*, englanninkielisessä on *dust*, suom. *pöly*. (Dobrovol'skij 2011, 8; Koller 2007, 605.)
3. Ydinmerkityksiltään samanlaiset fraseologismit (*phraseological parallels*) ovat eri fraseologismeja lähtö- ja kohdekielessä. Niiden ydinmerkitykset ovat samanlaiset, mutta ne eivät vastaa toisiaan kielikuvalliselta osalta. Ydinmerkityksiltään samanlaiset fraseologismit ovat siis semanttisesti samanlaisia, mutta eroavat kielikuvallisesti. Saksankielinen fraseologismi *wie auf kühlenden Kohlen sitzen* on ydinmerkitykseltään

sama kuin englannin *to be like a cat on hot bricks*, mutta kielikuva on erilainen. (Dobrovol'skij 2011, 8, Koller 2007, 605.)

4. Fraseologinen nollaekvivalenssi on kyseessä silloin, kun lähtötekstin fraseologismilla ei ole fraseologismivastinetta kohdekielessä (Dobrovol'skij 2011, 8; Koller 2007, 605). Nollaekvivalenssista voidaan puhua esimerkiksi silloin, kun L1- ja L2-fraseologismit ovat kuvakieliltään hyvin samankaltaiset, mutta niiden merkitykset eroavat tai kun L1-fraseologismin merkitys on laajempi kuin L2-fraseologismin (Dobrovol'skij, 2011, 17). Tässä otan kuitenkin huomioon, että Dobrovol'skijn (2011, 12) mukaan fraseologiselta näkökannalta nollaekvivalenttiset ilmaisut voivat olla kääntämisen näkökulmasta ekvivalentteja.

Lähtötekstin fraseologismia ei siis useinkaan voida kääntää kohdekielen fraseologismilla, koska on jopa mahdotonta löytää kohdekielinen fraseologismi, jolla olisi vastaavanlainen merkitys lähtökielisen fraseologismin kanssa. Lisäksi on kielikohtaista, kuinka usein lähtökielisen fraseologismin voi korvata fraseologismilla. (Dobrovol'skij 2011, 11.) Dobrovol'skijn (2011, 12) mukaan kohdekielen mitä tahansa leksikaalisia yksiköitä, joilla on identtinen merkitys ja lähes sama kielikuvallisuus lähtökielisen fraseologismin kanssa, voidaan pitää hyvinä funktionaalisina ekvivalentteina lähtökielen fraseologismeille, vaikka perinteisen ajattelutavan mukaan L1-fraseologismin voi korvata vain L2-fraseologismilla. (Mp.) Vaikka tällainen funktionaalinen täysekvivalentti löytyisi kohdekielestä L1-fraseologismille, se ei kuitenkaan tarkoita, että löytynyttä L2-vastinetta voitaisiin käyttää kaikissa mahdollisissa konteksteissa vastaparina L1-fraseologismille. (Dobrovol'skij 2011, 14–15.)

Käännöksen perusyksiköt perustuvat informatiivisuuteen, jolloin tarkastelun kohteena ovat esimerkiksi lausumat tekstin tasolla, eivät niiden leksikaaliset osat. Käännösekvivalenssia tarkasteltaessa fraseologismin ei tarvitse olla morfosyntaktiselta tai leksikaaliselta rakenteeltaan samanlainen kohdetekstin fraseologismin kanssa tai ylipäätään edes olla fraseologismi. Tärkeää käännösekvivalenssille on siis käytettävyys ja kontekstisidonnaisuus. (Dobrovol'skij 2011, 9–10.) On kuitenkin huomioitava tapaukset, joissa fraseologismit antavat tekstille erityisarvoa. Tällöin niiden kääntäminen ei-idiomaattisilla ja metaforisilla vastineilla johtaa informatiivisuuden ja esteettisyyden hävikkiin. Tämän lisäksi lähes kaikilla syntaktisilla muutoksilla on sekä semanttisia että pragmaattisia syitä, mutta myös seurauksia. (Dobrovol'skij

2011, 17.) Koska tutkielmani aineistona on 7 lukua kaunokirjallisesta *Die Blechtrommel* -teoksesta, esteettisyydellä on iso rooli kirjailijan tyylikeinona. Näin tutkielmassani vain fraseologismivastine voi olla täysekvivalentti lähtökielen fraseologismin kanssa.

5.2 Fraseologismien kääntämisen problematiikkaa

Fraseologismien kääntämisessä tulee ottaa huomioon, että tietyn kielen puhujat ovat eri tavalla tietoisia konnotatiivista merkityselementeistä ja että konteksti määrittelee niiden vaikutusta. Fraseologismeilla voi siis olla eri tilanteissa eri merkitys. Tällainen laaja skaala erilaisia fraseologismien merkityksiä on ominaista muun muassa kaunokirjallisuudelle. Jokainen näistä merkityksistä voi näin olla myös oma käännösongelmansa, kun kohdekielestä ei löydy täysin vastaavaa vastinetta, joka säilyttäisi merkityksen. Tällaista täydellistä vastaavuutta voidaan pitää jopa poikkeuksena, kun ottaa huomioon esimerkiksi kulttuuriset, historialliset ja sosiaaliset eroavaisuudet. (Koller 2007, 607.)

Esimerkiksi kielikuvia käännettäessä on tärkeää ottaa huomioon, miten ne toimivat kohdekielellä. (Leppihalme 2007, 370.) Liimataisen (2011b, 265–272) tapaustutkimuksen mukaan kiroilua ilmaisevia fraseologismeja käännettäessä ongelmaksi nousevat tyylierot ja kielen omat rajoitukset. Kiroilua ilmaisevien fraseologismien kääntämiseen on kuitenkin useita eri vaihtoehtoja. Niitä ei tarvitse aina kääntää juuri kohdekielen kiroilua ilmaisevilla fraseologismeilla, vaan tärkeää olisi huolehtia, että tekstin kielellinen ja sisällöllinen muoto säilyisi. (Mp.)

Lähtökielisen fraseologismin kääntäminen kohdekielisellä fraseologismivastineella on haasteellista siksi, että täysekvivalenttisia fraseologismivastineita on vain harvassa (Dobrovol'skij 2011, 10). Kielikuvilla on suuri vaikutus itse fraseologismin merkitykseen. Jotkin kohde- ja lähdekieliset fraseologismit ovat kielikuvallisesti lähes samanlaisia, mutta niiden merkitykset ovat erilaiset. Mikäli valitaan fraseologismivastineita pelkän kielikuvan perusteella, vastaan tulevat fraseologiset petolliset ystävät. (Dobrovol'skij 2011, 17.) Fraseologiset petolliset ystävät ovat leksikaalisesti lähes identtisiä, mutta hyvin erilaisia merkityksiltään. Kun saksankielinen fraseologismi *in seinen/eigenen vier Wänden* sein tarkoittaa saksaksi 'nauttia yksinolemisesta kotona', sama ranskankielinen fraseologismi *être entre quatre murs* tarkoittaa 'olla vankilassa'. Tällöin fraseologismien välillä ei ole ekvivalenssia. (Dobrovol'skij 2011, 18.)

Se, missä tilanteissa fraseologismeja käytetään, vaikuttaa fraseologismin merkitykseen. Tekstien eri kohdissa, kuten henkilöhahmojen puhetilanteissa, voidaan simuloida puhetta käyttämällä niissä puhekielisiä fraseologismeja. Eri kulttuureille ja alueille tyypillisiä fraseologismeja käyttämällä teksti voidaan lokalisoida. Fraseologismien ilmaisullisuus liittyy niiden kuvainnollisuuteen ja kun niitä verrataan ei-idiomaattisiin ilmaisuihin, niissä on paljon enemmän tunnetta. Monet fraseologismit pukevat sanoiksi tabuiksi muodostuneet denotaatiot esimerkiksi humoristissävyytteisinä tai vaimeampina ja harmittomimpina. Fraseologismeilla voi tämän lisäksi olla myös useita retorisia funktioita, kuten havainnollistaminen, yksinkertaistaminen ja argumentointi. (Koller 2007, 607–608.)

6 Tutkimusaineiston ja -metodin esittely

Tässä luvussa esittelen tutkimusaineistoni ja -metodini. Ensin luvussa 5.1 käyn läpi, miten aineisto valikoitui, sillä aineistoni kannalta oli tärkeää saada käsiin molempien suomennosten lähtöteokset. Sen jälkeen luvussa 5.2 luon katsauksen *Die Blechtrommel* -romaanin suomentamiseen ja suomentajiin. Lopuksi luvussa 5.3 esittelen tutkimusmetodini.

6.1 *Die Blechtrommel* ja Peltirummut

Aineistoksi valitsin kaunokirjallisen teoksen, jonka ensi- ja uudelleensuomennosten välinen ajanjakso on tarpeeksi pitkä, jotta käännösnormien mahdollisen muuttumisen voi havaita. Väli ensi- ja uudelleenkäännöksillä tuli olla tarpeeksi pitkä myös siksi, jotta uudelleenkääntämishypoteesin mahdollista toteutumista voisi testata. Jotta pystyin erottamaan mahdolliset muutokset, joita on saatettu tehdä Suomisen käyttämään lähtöteokseen, oli tärkeää saada romaanin alkuperäinen painos tarkasteluun.

Die Blechtrommel -romaanin on kirjoittanut Günter Grass ja se julkaistiin ensimmäistä kertaa vuonna 1959. *Die Blechtrommel* on osa *Danzig*-trilogiaa ja on Grassin ensimmäinen romaani. Myös trilogian osat *Katz und Maus* ja *Hundejahre* sijoittuvat Danzigiin. Romaanin ensisuomennoksen laati Aarno Peromies vuonna 1961. Viisikymmentä vuotta alkuperäisteoksen ilmestymisen jälkeen Oili Suominen suomensi teoksen uudelleen vuonna 2009. Uudelleensuomennos on Suomisen (henkilökohtainen sähköpostiviesti, 2014) mukaan laadittu vuonna 1997 julkaistun teoksen pohjalta, josta oli saatavilla vuoden 2007 painos.

Tarkoituksena on ottaa mahdollisimman laaja ja monipuolinen, mutta kuitenkin sattumanvarainen katsaus aineistossa esiintyviin fraseologismeihin. Jotta aineisto ei tule liian laajaksi, valitsin tutkielmaani 7 lukua molemmista suomennoksista ja painoksista, joiden pohjalta käännökset on laadittu. Aineistooni kuuluvat seuraavat saksankieliset lähtötekstien kappaleet ja niiden suomennokset: *Der weite Rock, Kein Wunder, Glaube Hoffnung Liebe, Beton besichtigen - oder mystisch barbarisch gelangweilt, Die Ameisenstraße, Im Kleiderschrank, Die letzte Straßenbahn oder Anbetung eines Weckglases.*

Die Blechtrommel -romaani kertoo kolmevuotiaasta Oskar Matzerathista, joka omasta tahdostaan lopettaa kasvamisen vastalauseena ikävälle maailmalle ja lapsellisille aikuisille. Toisen maailmansodan yli elävä Oskar näkee maailman aivan eri tavalla. Romaani koostuu erilaisista absurdeista tapahtumista, jotka ovat suurimmaksi osaksi kerrottu hoitolan pedistä. Peltirumpu on Oskarin lempilelu, jonka hän sodan päätteeksi hautaa. Romaani onkin täynnä metaforia ja kielikuvia, mutta on paikoin myös erittäin humoristinen. Kieli on kuvailevaa, minkä vuoksi metaforat ja muut kielikuvat on paikoin hankala erottaa varsinaisista fraseologismeista.

6.2 Aikaansa edellä oleva kirjailija

Günter Grass on toisen maailmansodan suomennetuin saksankielinen kirjailija. Aarno Peromies (1926–1978) suomensi ensimmäisen Grassin teoksen, *Die Blechtrommel* -romaanin (Peltirumpu), vuonna 1961, mutta Oili Suominen on ollut Grassin vakiosuomentaja vuonna 1979 ilmestyneestä *Kampelasta* lähtien. (Lassila 2007, 103.) Peromies ja Suominen ovat kääntäjinä hyvin erilaisia, mihin tietysti vaikuttaa myös aika (ks. 3.2), jolloin käännös on tehty.

Peromies suomensi uransa aikana lähes kaikki Franz Kafkan teokset. Kafka-suomennoksia ei ole vielä suomennettu uudelleen, mutta hän itse on tehnyt Aukusti Simojoen *Oikeusjutun* suomennoksesta uudelleenkäännöksen. Näitä vertailemalla, jos ei ota huomioon sanaston vanhentumista, on mahdollista huomata, että kumpikin suomentaja on lähestynyt teosta eri tavalla: siinä missä Simojoki on pilkkonut virkkeitä ja lisännyt dialogiin ajatusviivat helpottaakseen lukijaa, Peromies on lisännyt konjunktioita. (Kujamäki 2007b, 494.) Grass arvelee, että *Die Blechtrommelin* ensimmäiset käännökset tehtiin kiireellä, mutta niistä jätettiin myös pois kohtauksia ja käännöksiin jäi virheitä, koska Grassilla on tapana käyttää murreilmaisuja. (Tiilikainen 2009.)

Peromies on ollut suomentajana ahkera, sillä hän käänsi 20-vuotisella kääntäjänurallaan 120 teosta, joista iso osa on ollut saksankielisen kirjallisuuden merkkiteoksia. Koska Peromies ei pitänyt itsestään eikä työstään ääntä, hänen työtavoistaan ja kääntämiseen liittyvistä ajatuksista ei ole juurikaan tietoa. Peromiehen vaimon Aino Peromiehen mukaan uran alkuaikoina Peromies saneli suomennokset suoraan lähtöteoksesta vaimolleen, joka kirjoitti tekstin puhtaaksi. (Kujamäki 2007b, 414.)

Suominen puolestaan oli omien sanojensa mukaan Grassin ystävä. Hänen mukaansa Grass erosi muista kirjailijoista siinä, että humoristinen elämänasenne näkyy hänen kirjoissaan. Grassin kirjat ovat Suomisen mukaan myös ”runsaampia ja monivivahteisempia ja täynnä kielellistä ilottelua, jonka kanssa suomentajalla on välillä ollut aika hankalaakin.” (Ahola 2015.)

Suomisen mukaan myös Grassin kirjoitustyyllillä on ollut oma osansa ensimmäisten *Die Blechtrommel* -romaanien käännöksiin. Ensimmäiset käännökset olivatkin hapuilevia, koska Grassin teksti on niin runsasta ja rönsyilevää. Grass oli romaaneja kirjoittaessaan monella tavalla aikaansa edellä. (Tiilikainen 2009.)

6.3 Tutkimusmetodi

Tarkoitukseni on selvittää vertailemalla, miten lähtötekstin fraseologismit on suomennettu vuonna 1961 ja 50 vuotta lähtötekstin ilmestymisen jälkeen vuonna 2009. Pohdin myös yhteiskunnan normien vaikutusta käännöksiin ja mitä kaunokirjallisilta käännöksiltä kunakin aikana on vaadittu. Tässä yhteydessä yhteiskunnan eri aikoina vallinneet normit ovat merkittävässä roolissa. Tarkastelen käännösratkaisuja sen pohjalta, tukevatko ne uudelleenikäntämishypoteesia eli ovatko ensikäännöksen fraseologismit kotouttavia ja uudelleenikäntämisen fraseologismit vieraannuttavia. Vieraannuttavat käännösratkaisut viittaavat siihen, että käännöstä ei ole laadittu noudattamalla kohdekulttuurin normeja. En sisällytä analyysiini funktioverbirakenteita, kollokaatioita enkä kaavamaistuneita tekstejä niiden vähäisen esiintyvyyden vuoksi. Tutkielmani on deskriptiivinen, eikä tarkoituksenani ole arvottaa käännösratkaisuja, vaan tarkastella niitä fraseologisesta ja käännöstieteellisestä näkökulmasta.

Olen käynyt useaan otteeseen läpi ensikäännöksen ja uudelleenikäntämisen lähtöteoksien fraseologismit ja kirjannut ne ylös, minkä jälkeen olen tehnyt taulukot löytämistäni fraseologismeista. Fraseologismien taulukoinnin olen aloittanut alkuperäisteoksesta (Grass 2007) ja sitä

mukaa siirtynyt suomennosten taulukointiin, ensin ensisuomennokseen (Grass 1961) ja sen jälkeen uudelleensuomennokseen (Grass 2009). Koska ensi- ja uudelleensuomennos on tehty eri painosten pohjalta, vertasin molempien suomennosten lähtötekstejä keskenään, jotta mahdolliset eroavaisuudet käännostratkaisuissa voisi perustella lähtötekstien eroavaisuuksilla. Sellaisia en kuitenkaan löytänyt aineistooni valituista kappaleista fraseologismien osalta.

Olen laittanut fraseologismit kursivoituna taulukkoon siinä järjestyksessä, kun ne tekstissä esiintyvät. Taulukoista käy ilmi lähtötekstin fraseologismit, suomennokset ja niiden sivunumerot, jotta kukin fraseologismi on jälkikäteen löydettävissä. Käytän lähtötekstin fraseologismien sivunumeroille romaanin painosta vuodelta 2007, jonka pohjalta uudelleensuomennos on laadittu. Lähtötekstin fraseologismin jälkeen olen kirjannut taulukkoon ensimmäisenä fraseologismin ensisuomennoksen ja sen jälkeen uudelleensuomennoksen sivunumeroineen. Taulukoissa mainitaan Wotjakin (2005) mallin mukaisesti, onko kyse lauseenjäsenten vai lauseen veroisista fraseologismeista. Lauseenjäsenten veroiset fraseologismit jaan sanapareihin ja idiomeihin. Idiomit jaan Fleischerin (1997) syntaktisen mallin mukaisesti adjektiivi-, adverbiali-, verbi- ja substantiivi-idiomeihin. Lauseen veroiset fraseologismit jaan puolestaan sananlaskuihin ja rutiini-ilmaisuihin..

Tutkielmassani otan huomioon, että osa sanapareista saattaa olla sidottu johonkin tiettyyn verbiin, jolloin sanapari on osa verbi-idiomia: *von **Tuten und Blasen** keine Ahnung haben*, 'nichts von einer Sache verstehen'. (Fleischer 1997, 108.) Näissä tapauksissa fraseologismi luokitellaan kahteen eri fraseologismiluokkaan, verbi-idiomeihin ja sanapareihin. Sanaparit voivat olla substantiivisia, adjektiivisia tai toimia lauseessa adverbialina. Tutkielmassani lasken substantiiviset, adverbialiset ja adjektiiviset sanaparit sanapareiksi, en idiomeiksi.

Taulukon viimeisessä sarakkeessa mainitaan, mikä ekvivalenssiaste fraseologiselta näkökannalta fraseologismin ja sen suomenkielisen käännöksen välillä vallitsee. Jaan aineistostani löytyneet fraseologismit Kollerin (2007) ja Dobrovol'skijn (2011) mallin mukaisesti neljään ekvivalenssiasteeseen: täysekvivalenssiin (TE), osittaisekvivalenssiin (OE), ydinmerkitykseltään samanlaisiin fraseologismeihin (YF) ja nollaekvivalenssiin (NE). Ekvivalenssiasteet havainnollistavat, kuinka suomennokset vastaavat lähtötekstin fraseologismeja fraseologiselta näkökannalta. Tarkastelen fraseologiselta näkökannalta nollaekvivalenttisia ilmauksia kääntämisen näkökannalta, sillä L2-fraseologismi ei ole ainoa tapa kääntää L1-fraseologismia,

niin että se välittää informaation kohdeyleisölle. Otan tutkielmassani kuitenkin huomioon, että fraseologismit ovat kirjailijan tyylikeino ja niiden kääntäminen muulla kuin fraseologisella ilmauksella saattaa johtaa esteettisyyden hävikkiin. L1-fraseologismien ja niiden L2-käännös-vastineiden vastaavuussuhteita kuvaamalla on mahdollista löytää kotouttavat ja vieraannuttavat käännösratkaisut ja siten testata uudelleenkääntämishypoteesia. Lopuksi vertaan saamiani tutkimustuloksia yhteiskunnallista taustaa vasten, ja pohdin, voiko normien muuttumisen havaita fraseologismien kääntämisessä. Kotouttavalla käännösstrategialla voidaan ajatella kääntäjän noudattavan vastaanottavan kulttuurin normeja, kun taas vieraannuttavalla käännösstrategialla kääntäjä jollain tavalla rikkoo niitä.

7 *Die Blechtrommelin* fraseologismit ja ekvivalenssiasteet suomennoksissa

Tässä luvussa esittelen aineistoni saksankielisten lähtöteoksien seitsemän eri luvun fraseologismit suomennoksineen. Jaottelen fraseologismit Wotjakin (2005, 372–373) jaottelumallin mukaisesti ja käytän Kollerin (2007) ja Dobrovol'skijn (2011) ekvivalenssiasteita hahmottamaan sitä, kuinka hyvin suomenkieliset käännökset vastaavat lähtötekstissä käytettyjä fraseologismeja. Jaottelen lähtötekstin eri fraseologismit ensin neljän eri ekvivalenssiasteen mukaan: täysekvivalenssi (TE), osittaisekvivalenssi (OE), ydinmerkitykseltään samanlaiset fraseologismit (YF) ja nollaekvivalenssi (NE). Jokaisen neljän eri ekvivalenssiasteluvun alla käyn läpi eri fraseologismiluokat ja niiden esiintyvyyden kunkin ekvivalenssiasteen kohdalla. Käytän aineistosta löytämiäni fraseologismeja esimerkkeinä havainnollistamaan kutakin jaotteluluokkaa ja sitä, millaisiin ratkaisuihin suomentajat ovat päätyneet fraseologismien kääntämisessä. Käyn läpi jaotteluluokkien ohella esiin nousseita rajatapauksia. Ensikäännöksestä käytän lyhennettä EK ja uudelleenkäännöksestä UK.

(1) TAULUKKO: Fraseologismien ekvivalenssiasteet luokittain

Taulukko 1	TE		OE		YF		NE		
	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	Fraseologismeja yhteensä
verbi-idiomi	21	22	11	12	14	29	74	57	120
adjektiivi-idiomi	1	1	-	-	-	1	6	5	7
adverbiaali-idiomi	8	8	6	7	13	17	23	18	50
substantiivi-idiomi	11	12	1	4	4	1	8	7	24
rutiini-ilmaisu	32*	34*	3	4	6	8	15	10	56
sanapari	4	5	3	2	3	5	17	15	27
sananolasku	-	-	-	-	1	2	3	2	4
ekvivalenssiasteet yhteensä	77*	82*	24	29	41	63	146	114	288

* aineistossa on mukana *Die Blechtrommel* -romaanin luku, jossa ilmaisu *es war einmal* toistuu yhteensä 24 kertaa.

Suurin osa löydettyistä fraseologismeista on verbi-idiomeja, joita on yhteensä 120 kappaletta eli lähes puolet kaikista fraseologismeista. Verbi-idiomit on käännetty usein pelkällä verbillä tai vapaalla sanaliitolla, jotka koostuvat verbistä ja substantiivista. Esimerkiksi verbi-idiomi *einen Blick werfen* (Liite, 5, 17, 20) on suomennettu useaan otteeseen verbillä *vilkaista*. Rutiini-ilmaisuja on toiseksi eniten, mutta tämä johtui *Glaube Hoffnung Liebe* -luvun toistuvasta rakenteesta, jossa kappaleet alkoivat yhteensä 24 kertaa *es war einmal* -ilmaisulla. Ilman *es war einmal* -ilmaisua rutiini-ilmaisuja olisi ollut 32 ja niistä täysekivalenttisia ilmaisuja ensikäännöksessä 8 ja uudelleenkäännöksessä 10. Adverbiaali-idiomeja on lähes saman verran kuin rutiini-ilmaisuja. Sanapareja, adjektiivi- ja substantiivi-idiomeja on kaikkein vähiten ja adjektiivi-idiomien käännökset ovat yhtä poikkeusta lukuun ottamatta nollaequivalenttisia. Substantiivi-idiomien täysekivalenttisissa vastineissa on huomioitava, että ilmaisu *eines Tages* käytetään 5 kertaa.

Aloitan analyysini luvussa 7.1 täysekivalenttisten verbi-idiomien käännöksistä, jonka jälkeen käyn täysekivalenttiset sanaparit, adverbiaali- ja substantiivi-idiomit läpi sekä viimeisenä rutiini-ilmaisut ja sananolaskut. Tämän jälkeen käyn luvussa 7.2 läpi osittain ekvivalenttisten fraseologismien fraseologismiluokat, jonka jälkeen luvussa 7.3 luon katsauksen ydinmerkityk-

seltään vastaaviin fraseologismeihin. Luvussa 7.4 tarkastelen nollaekvivalenttisia käännösratkaisuja käännöstieteellisestä näkökulmasta ja tarkastelen niiden toimivuutta mahdollisina käännösvastineina. Lopuksi luvussa 7.5 luon yhteenvedon analyysistani ja pohdin käännösnormien muuttumista.

Tarkoitukseni on luoda kokonaiskuva kustakin ekvivalenssiasteesta ja niiden fraseologismeista, mutta myös muista käännösratkaisuista. Ekvivalenssiasteet antavat myös osviittaa siitä, kuinka paljon aineistossani on kotouttavia ja vieraannuttavia käännösratkaisuja ja miten käännökset vastaavat yhteiskunnan normeja. Vieraannuttava käännösstrategia tarkoittaa usein sitä, että käännös on laadittu kohdekulttuurin normeja noudattamatta. Kotouttavien ja vieraannuttavien käännösratkaisujen löytäminen on keskeistä uudelleenikäntämishypoteesin tarkastelussa. Aineistoni idiomit määrittelen ilmaisuiksi, joiden varsinainen merkitys ei selviä ilmaisun komponenttien summasta (ks. 4.2.1).

7.1 Fraseologismien täysekvivalenttiset fraseologismivastineet

Täysekvivalenttiset ilmaisut ovat niin merkitykseltään, syntaktisesti, leksikaalisesti kuin kielikuvaltaan samanlaisia ja ne sallivat vain hyvin vähän vaihtelua. Mikäli vaihtelua kuitenkin esiintyy, kyseessä on jokin tietty leksikaalinen muutos tai jokin morfologinen muutos kuten lähtötekstin yksikkömuotoisen ilmaisun muuttuminen käännösvastineessa monikkoon. Sallittuihin leksikaalisiin muutoksiin lukeutuvat esimerkiksi tapaukset, joissa L1-verbi-idiomilla voi olla useampi eri pääverbi, kun L2-verbi-idiomilla on vain yksi.

(2) TAULUKKO: Täysekvivalenttisten fraseologismien jakautuminen luokittain

Taulukko 2 TE		verbi- idiomi		adjektiivi- idiomi		adverbiaali- idiomi		substantiivi- idiomi		rutiini- ilmaisu		sanapari	
EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK
77*	83*	21	22	1	1	8	8	11	12	32*	34*	4	6

Aineistossani eniten täysekvivalenttisia fraseologismipareja on rutiini-ilmaisuissa, mutta se selittyy sillä, että romaanin *Glaube Hoffnung Liebe* -luvussa ilmaisu *es war einmal* toistui yhteensä 24 kertaa. Ilmaisua on joka kerta käännetty ensikäännöksessä suomalaisella fraseologismivastineella *oli kerran* ja uudelleenikäntämisessä *olipa kerran*. Suhteessa paljon täysekvivalenttisia fraseologismeja oli myös adverbiaali- ja substantiivi-idioimeissa sekä sanapareissa.

Suurin osa lähtötekstin verbi-idiomeista koostuu substantiivista ja verbistä tai prepositiosta, substantiivista ja verbistä ja ne on usein käännetty joko pelkällä verbillä tai vastaavasti vapaalla sanaliitolla, joka koostuu substantiivista ja verbistä. Substantiivi-idiomeissa *eines Tages* -ilmaisu toistuu 5 kertaa, mikä selittää osaltaan suhteessa suurta täysekivalenttisten ilmaisujen määrää.

7.1.1 Verbi-idiomit

Ongelmallisia analysoitavia verbi-idiomeja olivat sellaiset, joissa idiomien tarkoituksenmukaisuudesta ei voinut olla varma, eikä merkitys kontekstista huolimatta selvinnyt. Ensimmäinen esimerkki on verbi-idiomista *da liegt der Hund begraben*, joka tarkoittaa 'syyn löytämistä jollekin ongelmalle' (Korhonen 2002, 232). Esimerkissä käyn läpi mahdollisuuden ymmärtää idiomi joko vapaana sanaliittona tai fraseologisena ilmaisuna.

- (1) „Lankes: Jawoll, Herr Oberleutnant! Herrn Hauptmann erzählen, was wir in Bunker einstampfen. Wir betonieren junge Hunde ein. In jedem Bunkerfundament *liegt ein junger Hund begraben*.“ (Grass 2007, 437.)

”Lankes: Kyllä, herra yliluutnantti! Kerron herra kapteenille mitä survomme bunkkereiden sisään. Upotamme betoniin nuoria koiria. Jokaisen bunkkerin perustuksiin *on haudattu* nuori *koira*.“ (Grass 1961, 307.)

”Lankes: Käkystä, herra yliluutnantti! Kerron herra kapteenille, mitä me tamppaamme betonin sekaan. Me panemme betonin sekaan koiranpentuja. Jokaisen bunkkerin perustuksissa *on koira haudattuna*.“ (Grass 2009, 389.)

Esimerkin 2 ensi- ja uudelleensuomennokset eroavat toisistaan hyvin paljon, koska kääntäjät ovat ymmärtäneet ilmaisut aivan eri tavalla. Lähtötekstin kontekstista on mahdollista päätellä, että kirjan henkilöt todella hautaavat nuoria koiria betonin sekaan, josta bunkkeri rakentuu. Onkin monimutkaisempaa, onko kyseessä täysin idiomaattinen tekstinkohta vai vain tapahtumien kulun kerrontaa, jolloin kyseessä ei ole fraseologismi. Mikäli otetaan huomioon Grassin tyyli (Dobrovol'skij 2011, 14–15), voidaan olettaa, että hän on hyvin taitava kielenkäyttäjä ja juuri häneltä voi odottaa piilotettua symboliikkaa ja leikittelevää kirjoitustaitoa.

Suominen on suomennoksessaan ymmärtänyt ilmaisun idiomaattisena ja kääntänyt sen suomenkielisellä vastaavalla fraseologismilla, kun taas Peromies on päätenyt sanasanaiseen käännösratkaisuun. Koska Suominen on osallistunut Grassin järjestämiin kääntäjäseminaareihin ja sanoo, että kirjailija on kääntäjilleen erityisen avulias (Suominen 2008, 84; Ahola 2015), voisi olettaa, että tällaiset hankalat kohdat, joiden merkitykset eivät selviä kontekstista, olisi selvitetty kirjailijan kanssa informaation välittymisen vuoksi. Huomionarvoista on, että

Suominen ei käänne lähtötekstin adjektiivia *junger*, suom. *nuori*, vaan häneltä se on jätetty kääntämättä. Uudelleenkäännös on ensikäännöstä kotouttavampi, sillä se tuo lähtötekstin ilmaisun merkityksen selkeämmin kohdekielelle.

7.1.2 Adverbiaali-idiomit, substantiivi-idiomit ja sanaparit

Adverbiaaleille tyypillisesti aineistoni adverbiaali-idiomit ovat usein jonkinlaisia määreitä, kuten aikaa, tapaa tai määrää määrittäviä ilmaisuja. Esimerkiksi adverbiaali-idiomille *von früh bis spät* on suomenkielinen täysekivalenttinen vastine *aamuvarhaisesta iltamyöhään*. Aineistossani substantiivi- ja adverbiaali-idiomit on usein käännetty niin ensi- kuin uudelleenkäännöksessä samalla tavalla: dt. *eines Tages* – suom. *eräänä päivänä*, dt. *auf dieselbe Weise* – suom. *samalla tavalla*. Ainoastaan yhden kerran kappaleessa *Im Kleiderschrank* (Grass 1959/2007) Suominen on kääntänyt genetiivisen substantiivi-idiomien *eines Tages* lisäämällä adjektiivin määrittämään substantiivia *yhtenä kauniina päivänä* (Grass, 575). Myös adjektiivisen *eräs*-pronominin sijaan on valittu lukusana *yksi*, joka viittaa lähtötekstin epämääräiseen genetiiviä ilmaisevaan artikkeliin *eines*. Täysekivalenttinen substantiivi-idiomien *eines Tages* esiintyy kirjassa useaan otteeseen, yhteensä 5 kertaa. Substantiivi-idiomit on käännetty ensikäännöksessä yhteensä 11 kertaa ja uudelleenkäännöksessä yhteensä 12 kertaa täysekvivalenttisella käännösratkaisulla. Täysekvivalenttisia sanapareja oli muun muassa *von Stunde zu Stunde*, joka oli käännetty uudelleen-suomennoksessa vastineella *tunnista tuntiin*. Ensikäännöksessä oli sanapari *mehr oder weniger* suomennettu täysekvivalenttisella vastineella *enemmän tai vähemmän*.

Seuraavaksi esimerkiksi otan sanaparin, joka on suomennettu ensikäännöksessä täysekvivalenttisella fraseologismivastineella ja uudelleenkäännöksessä nollaekvivalenttisella käännösratkaisulla.

(2) ”Und die Jahrhunderte *kommen und gehen* darüber hinweg wie nix.“ (Grass 2007, 441.)

”Ja vuosisadat *tulee ja menee* niin kun ei mitään.” (Grass 1961, 310.)

”– Ja vuosisadat *kuluu ja menee ohi* kuin ei mitään.” (Grass 2009, 392.)

Kahdesta eriävästä yhdysverbistä *hinwegkommen* ja *hinweggehen* muodostettu sanapari *kommen und gehen* on käännetty ensikäännöksessä suomenkielisillä verbeillä *tulla* ja *mennä*. Suomenkieliset verbit vastaavat lähtötekstin verbejä rakenteeltaan ja rytmiltään. Peromiehen käännös on sanasanainen, mutta vastaa silti lähtötekstiä myös merkitykseltään. Kielitoimiston

sanakirja määrittelee *tulla ja mennä* -sanaparin niin, että se kuvaa liikettä, jonkin asian kulumista tai pois päin menoa: 'vuosisadat vaihtuvat ja kuluvat'. Suominen on käyttänyt verbiä *kulua* verbin *tulla* sijasta. *Kulua*-verbi selittää lähtötekstin sanaparin merkitystä kohdeyleisölle, jolloin ilmaisun idiomaattisuus katoaa, eikä kyseessä ole suomenkielinen sanapari, vaan vapaa sanaliitto. Vaikka *kulua*- ja *mennä ohi* -verbit tuovat selventämällä merkityksen ilmaisun lähelle kohdekulttuuria, tässä esimerkissä lähtötekstin ilmaisua on kotoutettu uudelleen käännöksessä siinä määrin, että se tuntuu jo vieraannuttavalta, jolloin se rikkoo vallitsevia normeja siitä, kuinka paljon tekstissä voi olla selitystä.

7.1.3 Rutiini-ilmaisut

Täysekivalentteja käännösvastineita rutiini-ilmaisuissa olivat erityisesti yksisanailmaisut kuten dt. *danke!* – suom. *kiitos!* Seuraavaksi esimerkiksi otan *Beton besichtigen – oder mystisch barbarisch gelangweilt* -luvun *Achtung!*-rutiini-ilmaisun, jolle on suomen kielessä yksisanainen, samanmuotoinen fraseologismivastine *Huomio!*

(3) „Achtung!“ schrie jemand im Beton...” (Grass 2007, 436.)

”Huomio!” huusi joku betonin sisästä...” (Grass 1961, 306.)

”Huomio!” huusi joku betonissa...” (Grass 2009, 387.)

Rutiini-ilmaisua *Achtung!* voidaan käyttää kiinnittämään suuren yleisön huomio ennen varsinaisen asian kertomista esimerkiksi kuulutuksissa aivan kuten suomen kielessäkin. Fraseologismit ovat aina kontekstisidonnaisia, joten L1- ja L2-fraseologismeja voidaan pitää tässä tapauksessa täysekivalentteina, sillä ne vastaavat nimenomaan tässä kontekstissa toisiaan, kun alikersantti Lankes ilmoittautuu luutnantille. Rutiini-ilmaisu on käännetty niin ensi- kuin uudelleen käännöksessä samalla suomenkielisellä *huomio!*-ilmaisulla. Molemmat käännösratkaisut ovat kotouttavia, sillä *huomio!*-ilmaisu on suomenkielelle tyypillinen ja sitä käytetään suomen kielessä samassa kontekstissa kuin saksan kielessä.

Kohteliaisuuskäyttäytymisen normit eroavat suomalaisen ja saksalaisen kulttuurin välillä. Seuraavassa esimerkissä Suominen on jättänyt lähtötekstin *bitte*-rutiini-ilmaisun kääntämättä, kun Peromies on korvannut sen suomenkielisellä vastineella *ole hyvä!*

- (4) „Roswitha, halte dir *bitte* beide Ohren zu, jetzt wird geschossen, wie in der Wochenschau.“ (Grass 2007, 449.)

”Roswitha, paina kädet molemmille korville, *ole hyvä*, nyt ammutaan niin kuin viikkokatsauksissa.” (Grass 1961, 316.)

”Roswitha, paina kädet korville, nyt ammutaan, ihan kuin elokuvien viikkokatsauksessa.” (Grass 2009, 399.)

Peromiehen käännösratkaisu kuulostaa tahattomasti vieraannuttavalta, sillä suomalaisen ja saksalaisen kulttuurin normit eroavat toisistaan tällaisessa kontekstissa, jossa pariskunta puhuttelee toisiaan käyttämällä ilmaisua *ole hyvä*. Sen vuoksi Suomisen poisjätö on kotouttava käännösratkaisu, kun sitä heijastelee suomalaista kohdeyleisöä vasten.

7.2 Fraseologismien osittaisekvivalenttiset fraseologismivastineet

(3) TAULUKKO: Osittaisekvivalenttisten fraseologismien jakautuminen luokittain

Taulukko 3		verbi- idiomi		adjektiivi- idiomi		adverbiaali- idiomi		substantiivi- idiomi		rutiini- ilmaisu		sanapari	
EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK
24	29	11	12	-	-	6	7	1	4	3	4	3	2

Osittain ekvivalenttisille ilmaisuille on tyypillistä se, että L1-fraseologismi ja sen kohdekielinen käännösvastine ovat merkityksiltään lähes samanlaisia. L1- ja L2-fraseologismien syntaktinen ja leksikaalinen rakenne voi kuitenkin erota toisistaan. Aineistossa on fraseologiasta näkökulmasta osittain ekvivalenttisia käännösratkaisuja vähiten, yhteensä 24 kappaletta ensikäännöksessä ja 30 uudelleen­käännöksessä. Osittain ekvivalenttisissa käännösratkaisuissa eniten oli verbi-idioimeja ja adjektiivi-idioimeja ei ollut lainkaan.

7.2.1 Verbi-idiomit

Seuraavaksi käyn läpi verbi-idiomien leksikaalista vaihtelua. Tästä otan ensimmäiseksi esimerkiksi romaanin ensimmäisestä luvusta *Der weite Rock*. Lähtötekstissä käytetään verbi-idiomia *jmdn., etw. nicht aus dem Auge lassen*, suom. *jku ei päästä jkta, jtk silmistään* (Korhonen 2001, 84). Suomisen käännösvastine *ei päästä silmistään* on niin muodoltaan kuin merkitykseltään lähtötekstin ilmaisun kanssa samanlainen, mutta leksikaalisten erojen vuoksi, se on osittain ekvivalenttinen L1-fraseologismien kanssa.

- (5) „Zugegeben: ich bin Insasse einer Heil- und Pflegeanstalt, mein Pfleger beobachtet mich, *lässt mich kaum aus dem Auge*;“ (Grass 2007, 9.)

”Myönnetään: olen erään hoitolaitoksen asukki, hoitajani tarkkailee minua, *pitää silmällä melkein herkeämättä*;” (Grass 1961, 7.)

„Totta puhuen: olen potilaana mielisairaalassa, hoitaja tarkkailee minua, *ei juuri päästä silmistään*;“ (Grass 2009, 9.)

Molemmat suomennokset vastaavat kielikuvansa perusteella lähtötekstin verbi-idiomia ja välittävät viestin kohdekieleen, mutta ne koostuvat hieman eri tavalla, mikä vaikuttaa lauseen rakenteeseen ja sävyyn. *Pitää silmällä* on suomenkielinen idiomiksi ja tarkoittaa ’tarkkailla tai valvoa’ (Muikku-Werner 2008, 261) ja siten se vastaa alkuperäistä idiomia ydinmerkitykseltään. Korhonen (2008, 289) esittää kuitenkin fraseologismille *ein Auge auf jmdn., etw. haben* suomennoksen ’pitää jkta, jtk silmällä’, mikä tarkoittaisi, että ensikäännöksessä suomen kielen verbi-idiomilla olisi saksan kielessä eri vastine.

Ensisuomennoksen verbi-idiomiksi ei täytä osittaisekvivalenttisen fraseologismin kriteereitä myöskään siksi, koska siinä on liikaa leksikaalista vaihtelua, jotta sitä voitaisiin pitää osittain ekvivalenttisenä. Peromiehen suomennoksessa lähtötekstin negaatio on ilmaistu toisin, ja se tulee esille adjektiiviattribuutissa *herkeämättä*, ei fraseologismivastineessa itsessään. Suominen on puolestaan kääntänyt verbi-idiomiksi suomenkielisellä vastineella *ei juuri päästä silmistään*, jolloin L1-fraseologismin negaatio *kaum* on käännetty sanoilla *ei juuri*. L1-fraseologismissa on akkusatiiviobjekti *mich*, mutta sitä ei ole käännetty ensi- eikä uudelleen-suomennoksissa.

Suomisen käyttämässä verbi-idiomissa on myös osittain ekvivalenttiselle L2-fraseologismivastineelle tyypillistä morfologista vaihtelua. Substantiivi on monikossa *silmistään*, kun taas Peromiehen käännösvastineessa se on yksikössä *silmällä* kuten lähtötekstissäkin. Korhosen (2008, 289) mukaan lähtötekstin verbi-idiomilla *jmdn. etw. nicht aus dem Auge lassen* esiintyy morfologista vaihtelua ja siten substantiivi voi olla myös monikkomuodossa *aus den Augen*. Uudelleenkäännös on akkusatiiviobjektin poisjätön ja morfologisen vaihtelun vuoksi osittain ekvivalenttinen. Uudelleenkäännös on myös kotouttavampi kuin ensikäännöksen ilmaisu, sillä se tuo lähtötekstin informaation lisäksi sävyn suomalaiselle kohdeyleisölle.

Seuraavan esimerkin leksikaalisesta vaihtelusta otan luvusta *Im Kleiderschrank* (Grass 1959/2007) verbi-idiomiksi *mit offenen Armen empfangen*. Ensikäännöksessä on turvauduttu

nollaekvivalenttiseen ja sanasanaiseen käännösratkaisuun, kun uudelleensuomennoksessa on puolestaan käytetty suomen kielen osittain ekvivalenttista käännösvastinetta.

- (6) „weil wie am ersten Tage wollte er dem Schrank begegnen, weil auch der Schrank ihn *mit offenen Armen empfang*.“ (Grass 2007, 647.)

”ja ikään kuin elämänsä ensimmäisenä päivänä hän tahtoi kohdata kaapin, koska kaappikin *otti hänet vastaan käsivarret levällään*.” (Grass 1961, 456.)

”hän halusi kohdata kaapin aivan tuoreesti, kuin ensimmäisenä päivänä, koska kaappikin *otti hänet vastaan avosylin*.” (Grass 2009, 579.)

Korhonen (2001, 499) antaa lähtötekstin verbi-idiomille *mit offenen Armen empfangen* suomenkieliseksi vastineeksi *ottaa jku avosylin vastaan*, jota Suominenkin käyttää uudelleenkäännöksessään. Suomenkielinen verbi-idiomia vastaa lähtötekstin verbi-idiomia merkitykseltään, mutta suomenkielisessä idiomissa on leksikaalista vaihtelua, joka muuttaa kielikuvan erilaiseksi: dt. *offenen Armen* – suom. *avosylin*. Kun saksankielisessä lähtötekstin idiomissa on substantiivina *kädet*, se on suomenkielisessä idiomissa *syli*. Tällainen leksikaalinen vaihtelu on sallittua osittaisekvivalenttisissa fraseologismivastineissa (Dobrovol'skij, 2011, 9). Peromiehen ensikäännös *ottaa vastaan käsivarret levällään* ei ole fraseologismi, vaan sanasanainen käännös, ja on siksi fraseologisesta näkökulmasta nollaekvivalenttinen, vieraannuttava, eikä vastaa käännösnormeja.

7.2.2 Adverbiaali-idiomit, substantiivi-idiomit ja sanaparit

Osittain ekvivalenttisille fraseologismivastineille on tyypillistä, että ne vastaavat toisiaan merkitykseltään, mutta eroavat kielikuvansa perusteella. Osittain ekvivalenttisilla fraseologismivastineilla sallitaan myös leksikaalista vaihtelua. Esimerkiksi sanaparille *dann und wann* osittain ekvivalenttinen vastine on *silloin tällöin*. *Dann* tarkoittaa kirjaimellisesti *silloin*, kun taas *tällöin* tarkoittaa ’tänä aikana’, jolloin sen saksankielinen vastine oli ’während dieser Zeit’.

Seuraavaksi esimerkiksi leksikaalisesta vaihtelusta otan lähtötekstin kappaleen *Die Ameisenstraße* (Grass 1959/2007) adverbiaali-idiomien *in letzter Minute*.

- (7) „sie seien *in letzter Minute* an Bord eines ehemaligen KdF-Schiffes“ (Grass 2007, 508.)

”he olivat *viime hetkessä* päässeet erään entisen seuramatkalaivan kannelle” (Grass 1961, 358.)

”he olivat *viime tingassa* ehtineet erääseen Voimaa ilosta -alukseen” (Grass 2009, 453.)

In letzter Minute -idiomi koostuu prepositiosta *in*, adjektiivista *letzter* ja substantiivista *Minute*. Fraseologismien suomennokset koostuvat samalla tavoin, ja niissä lähtötekstin adjektiivi *letzter*

vastaa suomen kielen adjektiiviattribuuttia *viime*. Fraseologismien erot näkyvät substantiivissa *Minute*, joka on käännetty suomen kielen fraseologismivastineissa eri substantiiveilla niin, että merkitys kuitenkin säilyy: *viime hetkellä* (Korhonen 2008, 1047) ja *viime tingassa* (Kari 1993, 196). *Tinka*-substantiivi tarkoittaa 'pulaa, puutetta ja tiukkaa tilannetta' (Nurmi 1998, 1114), joten se sopii kontekstiin. Peromies on käyttänyt *hetkellä*-sanassa inessiivi-päätettä *-ssä*, joka ei ole suomen kielelle tyypillinen tässä ilmaisussa. Siten Peromiehen käännös on nollaekvivalenttinen ja vieraannuttava.

Sanasanainen kääntäminen vaikuttaa mielleyhtymiin. Seuraavassa esimerkissä 8 suutelukoh-
tauksen on tarkoitus olla romanttinen sotaista tapahtumista huolimatta. Peromiehen käännök-
sessä herääkin juuri näiden sotaisien tapahtumien takia mielikuva siitä, että muut kadut olisivat
jostain syystä suljettuja paitsi se, jolla itse suuteleminen tapahtuu. Ilmaisusta *auf offener Straße*
huokuu, että suuteleminen suuren yleisön edessä tai julkisella paikalla olisi jotenkin yleensä
normien vastaista, paitsi nyt, kun Oskar on rakkaansa kanssa Pariisissa.

- (8) „Wir küßten uns *auf offener Straße*, was jedoch in Paris nichts heißen will.“ (Grass 2007, 431.)
„Suutelimme *avoimella kadulla*, mikä ei tosin Pariisissa merkitse mitään.“ (Grass 1961, 303.)
„Suutelimme siinä *keskellä katua*, mikä tosin Pariisissa ei suuriakaan merkitse.“ (Grass 2009, 383.)

Saksan kielen adverbiali-idiomilla *auf offener Straße* on sivumerkityksenä, että jotakin epätavallista, normeista poikkeavaa tapahtuu keskellä katua. Tällaisia voivat esimerkiksi olla sellaiset tilanteet, joissa henkilöä vaikka solvataan keskellä katua tai pariskunta suutelee intensiivisesti. (Duden 1992, 698.) Keskellä katua suutelemisessa on mielikuva siitä, ettei välitä siitä, mitä muut ajattelevat. Peromies on turvautunut sanasanaiseen käännösratkaisuun dt. *offen* – suom. *avoin*, mikä voi johtaa kontekstin vuoksi erilaisiin päätelmiin kuin kirjailija on tarkoittanut. Peromiehen käännös on siis vieraannuttava ja Suomisen kotouttava.

Seuraavaksi käsittelen substantiivi-idiomin *eine graue Maus* ja esitän, kuinka hyvin pienillä käännösratkaisuilla voi olla merkitystä koko kontekstin ymmärtämiseen. Lähtötekstin substantiivi-idiomilla *eine graue Maus* on saksan kielessä halveksiva sivumerkitys (Korhonen 2001, 298). Schemann (2011, 533) antaa idiomille merkityksen 'merkityksetön, näkymätön tai ujo ihminen'.

- (9) „...gab dem mit drei Stricknadeln den nötigen Halt, kurz, sie sorgte dafür, daß Mutter Truczinski auch im Tode *einer grauen Maus* gleich, die zu Lebzeiten gerne Malzkaffee getrunken und Kartoffelpuffer gegessen hatte.“ (Grass 1, 509.)

”...auttoi kolmella sukkapuikolla sitä pysymään koossa, lyhyesti sanottuna huolehti siitä, että äiti Truczinski myös kuoltuaan muistutti *harmaata hiirtä*, joka eläessään oli mielellään juonut mallaskahvia ja syönyt perunamunkkeja.” (Grass 1961, 359.)

”...pani siihen ryhtiä kolmella sukkapuikolla, lyhyesti sanoen piti huolen siitä, että Truczinskin muori oli vainajanakin sama *harmaa hiirulainen*, joka eläissään oli mielellään juonut mallaskahvia ja syönyt perunalettuja.” (Grass 2009, 454–455.)

Ensikäännöksessä Peromies on käyttänyt käännösratkaisuna suoraa suomennosta *harmaa hiiri*, mutta vaikka se on niin syntaktisesti kuin leksikaalisesti lähtötekstin idiomien kaltainen, siitä puuttuu suomen kielen sivumerkitys. Ensikäännöksen merkityksen voi aavistaa, mutta Suomisen uudelleensuomennos *harmaa hiirulainen* vastaa lähtötekstiä selvemmin. *Hiirulainen* on suomen kielessä yksisanailmaisu, kun taas ensikäännöksessä on kyse vapaasta sanaliitosta. Kielitoimiston verkkosanakirja määrittelee substantiivin *hiirulainen* Schemannin tapaan araksi ja näkymättömäksi. Korhonen (2001, 515) antaa *eine graue Maus* -idiomille suomenkieliseksi käännösvastineeksi *harmaa hiirulainen*, jota Suominenkin on käyttänyt. Suomisen käännösvastine on siis kotouttava ja Peromiehen vieraannuttava.

7.2.3 Rutiini-ilmaisut

Osittain ekvivalenttisia rutiini-ilmaisuja oli ensikäännöksessä 3 ja uudelleenkäännöksessä 4. Tästä otan esimerkiksi *Beton besichtigen – oder mystisch barbarisch gelangweilt* -luvun (Grass 1959/2007) dialogista kohdan, jossa on nollaekvivalenttinen ensikäännös, mutta osittain ekvivalenttinen uudelleenkäännös.

- (10) „Ganz im Vertrauen.” (Grass 1960, 437.)

”Vakaasti luottaen.” (Grass, 1961, 307.)

”Ihan luottamuksellisesti.” (Grass 2009, 388.)

Im Vertrauen -rutiini-ilmaisu voi esiintyä sellaisenaan, mutta usein siihen liittyy myös verbejä kuten *sagen* ja *erzählen* partisiipin perfektissä (Schemann 2011, 915). Kostera (2000, 990) antaa ilmaisulle suomenkielisen merkityksen ’luottamuksellisesti sanottuna’. Ilmaisut kuitenkin rakentuvat eri tavalla ja suoraan suomennettuna ilmaisu *im Vertrauen* tarkoittaisi *luottamuksessa*. *Im Vertrauen* -ilmaisu koostuu prepositiosta ja substantiivista, kun taas uudelleenkäännös on yksisanailmaisu. Koska Dobrovol’skijn (2011, 8) mukaan osittaisekvivalenttien fraseologismivastineiden leksikaaliset rakenteet voivat erota. Koska ensikäännöksessä on

pyritty suomentamaan pelkästään lähtötekstin merkitys, on uudelleen­kään­nös ensikään­nöstä kotouttavampi. Peromiehen kään­nös *vakaasti luottaen* on vanhahtavan kuuloinen kään­nös­ratkaisu, jolloin se kielii normien muuttumisesta.

7.3 Ydinmerkityksiltään vastaavat fraseologismiparit

Ydinmerkitykseltään toisiaan vastaavat fraseologismit ovat lähtö- ja kohdekielessä eri fraseologismeja, eivätkä vastaa toisiaan kielikuvallisesti. Eniten fraseologismeja ja ydinmerkitykseltään toisiaan vastaavia fraseologismeja oli aineistoni luvussa *Beton besichtigen – oder mystisch barbarisch gelangweilt* (Grass 2007/1959). Luvussa oli fraseologismeja yhteensä 67 ja niistä ydinmerkitykseltään vastaavia fraseologismeja ensikään­nöksessä oli 21 ja uudelleen­kään­nöksessä 20. Luku sisältää dialogia ja siten rutiini-ilmaisuja oli yhteensä 26, joista ensikään­nöksessä oli 16 ja uudelleen­kään­nöksessä 20 saanut fraseologismivastineen. Sananlaskuja oli vain 4 ja niiden kään­nökset olivat joko ydinmerkitykseltään samanlaisia tai nollaekvivalenttisia. Ydinmerkitykseltään samanlainen sananlasku ”*Ich, du, Müllers Kuh...*” (Grass 2007/1959) oli suomennettu uudelleen­kään­nökseen ”*Entten tentten teelikamentten...*” (Grass 2009), kun Peromies käytti sanasanaista kään­nös­ratkaisua. Lähtötekstin ja uudelleen­kään­nöksen sananlaskut eroavat toisistaan niin leksikaalisesti kuin kielikuvallisesti, mutta ydinmerkitys on silti sama, jolloin Suomisen kään­nös­ratkaisu on kotouttavampi.

(4) TAULUKKO: Ydinmerkitykseltään vastaavien fraseologismien jakautuminen luokittain

Taulukko 4		verbi-idioni		adjektiivi-idioni		adverbiaali-idioni		substantiivi-idioni		rutiini-ilmaisu		sanapari		sananlasku	
EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK
41	62	14	29	-	1	13	17	4	1	6	8	3	4	1	2

Ydinmerkityksiltään vastaavia fraseologismeja oli kaikista ekvivalenttisista kään­nös­ratkaisuista eniten, jos huomioon ei oteta täysekvivalenttisten fraseologismien rutiini-ilmaisuja *es war einmal*, joka toistuu yhteensä 24 kertaa. Uudelleen­kään­nöksen verbi-idionit oli suomennettu selvästi useammin fraseologismivastineella kuin ensikään­nöksessä. Uudelleen­kään­nöksessä on 62 ydinmerkitykseltään samanlaista fraseologismia, kun ensikään­nöksessä niitä on kolmannes vähemmän, 41 kappaletta.

7.3.1 Verbi-idiomit

Seuraava esimerkki ydinmerkityksiltään vastaavista verbi-idioimeista on *dick auftragen* kappaleesta *Beton besichtigen – oder mystisch barbarisch gelangweilt*.

(11) „Das Lachen kam derb und oft. Wir *trugen dick auf*.“ (Grass 2007, 450.)

”Nauru kajahteli karkeana ja vähän väliä. Esityksemme *oli paksult maustettua*.” (Grass 1961, 318.)

”Se remahti nauruun usein ja äänekkäästi. Me *annoimme mennä täysin palkein*.” (Grass 2009, 401.)

Korhonen (2008, 490) antaa lähtötekstin verbi-idiomille vastineeksi suomenkielisen verbi-idiomien *ampua yli*. Suominen on kääntänyt idiomien kuitenkin adverbiaali-idiomilla *täysin palkein*. Substantiivi *palje* tarkoittaa kuvainnollisesti *keuhkoja*: opettaja huusi *täysin palkein* (Nurmi 1998, 712), laulaa *täysin palkein* ääntä säästelemättä (Kielitoimiston verkkosanakirja). *Täysin palkein* -ilmaisu sopii kontekstiin hyvin, sillä se luo hieman ylitsepursuavan sävyn kirjan tapahtumien naurun remahteluun ja kajahteluun. *Täysin palkein* -ilmaisu käytetään verbien yhteydessä, joten ero lähtötekstin ja uudelleensuomennoksen fraseologismiluokkien välillä ei ole suuri.

Suomisen uudelleenkäännös *täysin palkein* vastaa lähtötekstin verbi-idioimeita ydinmerkityksiltään, mutta se eroaa kielikuvallisesti ja ilmaisutavassaan. Ratkaisu on kotouttava, sillä Suominen käyttää käännöksessään fraseologista ilmaisu. Peromiehen käännösratkaisu on nollaekvivalenttinen ja vaikeasti ymmärrettävä, koska se ei vastaa lähtötekstin merkitystä, kontekstia ja siten normeja.

Toinen esimerkki *nicht wissen wo hinten und vorne ist* (Korhonen, 2001, 613) on luvusta *Beton besichtigen – oder mystisch barbarisch gelangweilt* ja tarkoittaa, että ’jkn pää on pyörällä tai sekaisin’. Tässä esimerkissä lähtötekstin verbi-idiomit eroaa uudelleenkäännöksestä niin leksikaaliselta rakenteeltaan kuin kielikuvaltaan. Kielitoimiston verkkosanakirjan mukaan, kun jkn pää on pyörällä, henkilö on silloin ’sekaisin ja hämmennyksissä’. Schemannin (2011, 980) mukaan myös saksankielisen idiomien *nicht wissen wo vorne und hinten ist* ydinmerkitys on siinä, että joku on ’sekaisin päästään’.

(12) „...die Agneta, ein ganz junges Ding, das noch *nicht weiß, wo vorne und hinten ist*.“ (Grass 2007, 447.)

”...Agneta, aivan nuori tyttö, joka *ei* vielä *tiedä, missä on etu- ja missä peräpää*.” (Grass 1961, 315.)

”...Agneta, ihan nuori tyttö, *jonka pää on* vielä vähän *pyörällä*.” (Grass 2009, 398.)

Suominen on korvannut lähtötekstin verbi-idionin suomenkielisellä, suomen kulttuurille tyypillisellä verbi-idiomilla, joka vastaa ydinmerkitykseltään lähtötekstiä. Suominen on kuitenkin ikään kuin analysoinut käännoksellään lähtötekstin ilmaisun lukijalle valmiiksi, koska lähtötekstissä ei puhuta suoraan päästä tai sen pyörällä olemista, vaan kyseessä on täysin kuvainnollinen ilmaisu. Koska Peromies on kääntänyt lähtötekstin ilmaisun sanasanaisesti, Suomisen käänös on tässä kotouttava ja Peromiehen vieraannuttava.

7.3.2 Adverbiaali-idiomit, substantiivi-idiomit ja sanaparit

Lähtötekstissä esiintyy sanapareja kuten *voll und ganz* ja *ganz und gar*, joiden merkitys on suomen kielessä *täysin, kokonaan, tyystin* (Korhonen 2001, 163; 446). Ydinmerkityksiltään vastaavista ekvivalenttisista sanapareista tarkastelen ensimmäiseksi sanaparia *ganz und gar*, jonka suomennokset ovat leksikaalisesti ja syntaktisesti hyvin poikkeavia, mutta merkitys on silti sama. Seuraavassa esimerkissä ensi- ja uudelleensuomennokset ovat myös keskenään hyvin erilaiset.

(13) „Wenn meine Großmutter nach solch einem Hausputzbackwaschundbügelsonnabend, nach Melken und Füttern der Kuh, *ganz und gar* in den Badezuber stieg, der Seifenlauge etwas mitteilte...“ (Grass 2007, 14.)

”Kun isoäitini tällaisen siivousleipomispyykkäysjäsilityslauantain jälkeen lypsettyään ja syötettyään lehmät *astui aivan uppeluksiin* kylpyammeeseen, kertoi jotakin saippualiukselle...” (Grass 1961, 10.)

”Kun isoäiti siivousleipomispyykkäysjäsilityslauantaipäivän jälkeen, lehmät lypsettyään, astui *koko komeudessaan* kylpypaljuun, kertoili jotain saippuavedelle...” (Grass 2009, 13.)

Nurmi (1998, 395) antaa ilmaisulle *koko komeudessaan* merkityksen *koko komea asia*: koko komeus tuli maksamaan alle tonnin. Näin se vastaa lähtötekstin fraseologismia ydinmerkitykseltään, mutta kielikuva on aivan erilainen. Ilmaisutasot eroavat siinä, että Suomisen vastineessa on sana *komeus*, joka viittaa johonkin komeaan asiaan tai esineeseen, ja siten sillä on arvottava sävy. *Koko komeudessaan* -fraseologismivastine on alkusointuinen kuten lähtötekstin idiomikin *ganz und gar*. Ensikäännoksessä on käytetty ei-fraseologista

käännösvastinetta ja sanaan *uppeluksiin* sisältyy lähtötekstin merkitys *kokokaan* (Nurmi 1998, 1194).

Sanaparit ovatkin usein ilmaistu toisella tavalla tai eri idiomiluokalla kuin lähtötekstissä: *voll und ganz* ja *ganz und gar* on ilmaistu suomenkielisillä verbi-idiomeilla tai vapailla sanaliitoilla, jotka koostuvat verbistä ja substantiivista: *olla muissa puuhissa*, *olla syventynyt*, *astua uppeluksiin*.

Esimerkiksi kontekstin tärkeydestä fraseologismien kääntämisessä otan sanaparin *von Stunde zu Stunde*. Peromies on kääntänyt sen fraseologisesta näkökulmasta nollaekvivalenttisesti ja sanasanaisesti niin, että merkitys välittyy vain osittain.

(14) „die noch immer unversehrt und mittelalterlich *von Stunde zu Stunde* mit verschieden großen Glocken von verschieden hohen Kirchtürmen lärmte.” (Grass 2007, 453.)

”ja keskiaikaisena metelöi *joka tunti* monin erikoin kelloin” (Grass 1961, 319.)

”ja keskiaikaisena soitti erikorkuisista kirkontorneistaan erikokoisia kelloja *aina täysin tunnein*” (Grass 2009, 403.)

Schemannin (2011, 821) mukaan sanapari *von Stunde zu Stunde* tarkoittaa ’koko ajan kärsimättömämmäksi muuttumista, että ei enää jaksaisi odottaa jotakin asiaa tapahtuvaksi’. Kun kontekstin ottaa huomioon, selviää, että kyseessä ei kuitenkaan ole kärsimättömyys, vaan kotouttava käännös: kirkonkelloille on tyypillistä, että ne soivat aina *täysin tunnein*.. Lähtötekstin fraseologismilla on merkityksenä ’tunnista tuntiin, joka tunti’, jolloin Suomisen uudelleenkäännös sisällyttää lähtötekstin fraseologismien merkityksen, mutta on kotouttava myös siksi, koska käännös selittää ja kuvailee kirkonkellojen tyypillistä ominaisuutta: täysin tunnein soimista. Peromiehen käännösratkaisu ei ole fraseologismi, eikä se vastaa rakenteeltaan lähtötekstin sanaparia. *Täysin tunnein* -ilmaisu eroaa rakenteeltaan lähtötekstin fraseologismista *von Stunde zu Stunde* siten, että kyseessä ei ole sanapari, vaan idiomi.

Ydinmerkitykseltään samanlaisista adverbiaali-idiomeista otan esimerkiksi ilmaisun *auf einmal*, joka on suomennettu ensikäännöksessä suomenkielisellä yksisanailmaisulla *yhtäkkiä*. Uudelleenkäännöksessä fraseologismia ei ole suomennettu ollenkaan, joten kyseessä on poisjätö.

(15) „Kommen mit der Bibel, und dann knallts *auf einmal!*“ (Grass 2007, 448.)

”Tulevat Raamattu kourassa ja sitten alkaa *yhtäkkiä* paukkua.” (Grass 1961, 316.)

”Tulevat Raamattu kädessä ja sitten alkaa paukkua!” (Grass 2009, 399.)

Auf einmal -ilmaisulle Korhonen (2008, 542) antaa suomennoksen *yhtäkkiä*. Se vastaa lähtötekstiä merkitykseltään, mutta koska se on yksisanailmaisu, se eroaa lähtötekstin ilmauksesta leksikaalisesti. *Yhtäkkiä* ei myös suoraan suomennettuna vastaa lähtötekstin ilmaisun sanojen merkitystä, joka olisi suoraan suomennettuna *yhdellä kertaa* (mp.), minkä vuoksi kyseessä on ydinmerkitykseltään samanlainen fraseologismi.

Suominen ei ole kääntänyt fraseologismia, vaan on ilmaissut fraseologismin merkityksen toisin. Suominen käyttää uudelleenkäännöksessään lähtötekstin tapaan huutomerkkiä, millä on merkitystä voimistava sävy. Vaikka uudelleenkäännöksessä on poisjätto, ensikäännöksen käännösratkaisun sanajärjestys ei painota L1-fraseologismia: vrt. *ja sitten yhtäkkiä alkaa paukkua*.

7.3.3 Rutiini-ilmaisut

Ydinmerkitykseltään samanlaisista rutiini-ilmaisuista otan esimerkiksi armeijalla tyypillisen ilmaisun *stehen Sie bequem*, joka tarkoittaa suomeksi armeijan käskyä *lepo*. Hirvensalo (1993, 1058) antaa *stehen sie bequem* -ilmaisulle toisen vastineen *Rührt euch!*

(16) „Danke! *Stehen Sie bequem*, Obergefreiter Lankes.“ (Grass 2007, 436.)

”Kiitän! *Seisokaa levossa*, ylikorpraali Lankes.” (Grass 1961, 307.)

”Kiitos! *Lepo*, alikersantti Lankes.” (Grass 2009, 388.)

Ensikäännöksen sanasanainen käännösratkaisu ei vastaa suomenkielelle ja Suomen armeijalle tyypillistä käytäntöä siitä, miten käsketään. Uudelleenkäännöksessä on käytetty suomen kielen vastaavassa tilanteessa käytettävää, ydinmerkitykseltään vastaavaa ilmaisua. Suomisen käyttämä ilmaisu on kuitenkin yksisanainen ja siten se eroaa lähtötekstin useampi sanaisesta ilmaisusta leksikaalisesti ja syntaktisesti. Koska uudelleenkäännös käännetty suomenkielisellä vastaavassa tilanteessa käytettävällä fraseologismilla, on uudelleenkäännös suhteessa ensikäännöksen sanasanaiseen käännösratkaisuun kotouttava.

Seuraavaksi esimerkiksi otan rutiini-ilmaisuihin kuuluvan kohteliaisuusilmaisun *danke bestens!*, joka on käännetty ensikäännöksessä ydinmerkitykseltään samanlaisella ilmaisulla ja uudelleen­käännöksessä osittain ekvivalenttisella ilmaisulla.

(17) „*Danke bestens!*” (Grass 2007, 447.)

”*Kiitos vaan, kiitos!*” (Grass 1961, 315.)

”*Kiitos paljon!*” (Grass 2009, 398.)

Lähtötekstin kohteliaisuusilmaisun tarkoituksena ei ole vain yksinkertainen kiittäminen, vaan tarkoituksena on korostaa sitä, että henkilö on todella kiitollinen. Ensikäännöksessä on koetettu saada lähtötekstin ilmaisun merkitys toistamalla sana *kiitos* kahdesti. Se ei kuitenkaan vastaa lähtötekstin ilmaisun leksikaalista ja syntaktista rakennetta, jolloin kyseessä on ydinmerkitykseltään samanlainen fraseologismi. Koska Suominen on käyttänyt uudelleen­käännöksessään ilmaisua *kiitos paljon!*, se on osittain ekvivalentti. Sana *bestens* on korvattu uudelleen­käännöksessä sanalla *paljon*, jolloin niissä on hieman leksikaalista vaihtelua, mutta ovat rakenteeltaan silti samanlaiset. Koska ensikäännöksessä on koetettu saada lähtötekstin merkitys säilymään ja uudelleen­käännöksessä merkityksen lisäksi ilmaisun rakenne, on ensikäännöksessä kyse vieraannuttavasta ja uudelleen­käännöksessä kotouttavasta käännösratkaisusta.

7.4 Fraseologisesta näkökulmasta nollaekvivalenttiset käännösvastineet

Tässä luvussa käyn läpi lähtötekstin fraseologismit ja niiden käännökset, jotka ovat fraseologisesta näkökulmasta nollaekvivalenttisia, mutta käännöstieteellisestä näkökulmasta voivat toimia hyvin kohdekielen käännösvastineina ja jopa funktionaalisina ekvivalenteina. Koska täysekvivalenttisia fraseologismeja on eri kielten välillä hyvin vähän, Dobrovol'skijn mukaan (2011, 10) fraseologismilla voi olla myös ei-fraseologinen käännösvastine kohdekielellä, jota voidaan kuitenkin pitää hyvänä funktionaalisena ekvivalenttina käännöstieteellisestä näkökulmasta. Kääntämisessä tärkeää on nimenomaan lähtötekstin informaation välittyminen kohde­kieleen. (Mp.)

(5) TAULUKKO: Nollaekvivalenttiset käännösratkaisut lähtötekstin fraseologismin mukaan

Taulukko 5		verbi- idiomi		adjektiivi- idiomi		adverbiaali- idiomi		substantiivi- idiomi		rutiini- ilmaisuihin		sanapari		Sananlasku	
EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK
146	114	74	57	6	5	23	18	8	7	15	10	17	15	3	2

Lähtötekstin fraseologismit pitävät usein sisällään sellaista tietoa, jota ei voida yhdellä vastaavalla ilmaisulla tuoda kohdekieleen. Tällaisissa tilanteissa turvaudutaan usein joko ilmaisemaan asia aivan toisella tavalla tai tekemällä lisäyksiä, jotta tarvittava tieto saataisiin välitettyä kohdeyleisölle. Esimerkissä 18 on saksankielinen fraseologismi *irgendwo Wurzeln schlagen*, joka tarkoittaa suomeksi 'juurtua, kotiutua/sopeutua jhk' (Korhonen 2002, 471–472). Sitä ei kuitenkaan ole suomennettu ensi- eikä uudelleenkäännökseen suomenkielisellä fraseologismivastineella, vaan se on korvattu fraseologisesta näkökulmasta nollaekvivalenttisella ratkaisulla, *juurtua*-verbillä. *Juurtua*-verbillä puolestaan on kuvainnollisina merkityksinä muun muassa pinttyä, piintyä ja iskostua (Nurmi 2004, 294), jolloin suomenkielinen käännösvastine *juurtua* lähtötekstin fraseologismille ei välttämättä tarvitsisi täsmentäviä tai merkitystä voimistavia lisäyksiä ympärilleen.

(18) „...erhob sich meine Großmutter so mühsam, als hätte sie *Wurzeln geschlagen* und unterbrächte nun, Fäden und Erdreich mitziehend, das gerade begonnene Wachstum.“ (Grass 2007, 21.)

„...kohottautui isoäitini niin vaivalloisesti kuin *olisi juurtunut peltoon* ja katkaisisi nyt hienoja juuria ja multaa mukanaan vetäen äsken alkaneen kasvamisen.“ (Grass 1961, 15.)

”...minun isoäitini nousi niin vaivalloisesti kuin *olisi alkanut juurtua paikoilleen* ja lopettaisi nyt kasvamisen, kiskoisi vasta versoneet juuririhmat maan mullasta.” (Grass 2009, 19–20.)

Peromies on lisännyt substantiivin *pelto* helpottaakseen alkuperäisen idiomien ja siten tekstin ymmärrystä kohdeyleisölle. Aiemmin on kontekstissa käynyt ilmi, että tapahtumat sijoittuvat pellolle, mutta sitä ei sanota lähdetekstissä suoraan, joten Peromies ikään kuin tulkitsee tekstiä valmiiksi. Suominen on lisännyt sanan *paikoilleen*, joka vahvistaa tekstissä esiintyvän isoäidin vaivalloista nousemista kertomatta lukijalle, mihin isoäiti on juurtunut. Ensikäännös on siis selittävä ja uudelleenkäännös on lähempänä lähtötekstin fraseologismia.

Peromies pitäytyy tyylilleen ominaisesti usein sanasanaaisissa käännösratkaisuissa. Ne koettavat usein ikään kuin matkia lähtötekstiä, mutta kuulostavat kontekstissaan vierailta suomalaisen kielikorvaan, vaikka merkitys tulisikin lopulta selväksi. Suominen korvaa fraseologismit mahdollisilla suomenkielisillä vastineilla tai turvautuu usein lähes vastaavan merkityksen omaavaan verbiin tai vapaaseen sanaliittoon. Sanasanaiset käännösratkaisut saattavat tuntua vierailta ja ovat joskus vaikeasti ymmärrettäviä ja muuttavat lauseen sanajärjestyksen suomen kielestä käänteiseksi tai muuten poikkeavaksi. Myös kielikuvat harhailevat usein kontekstista pois kuten esimerkiksi (19), jossa ensikäännöksessä *ins Gras beißen* on suomennettu *purra*

multaa. Tässä on otettava huomioon, että saksankielen substantiivi *Gras* tarkoittaa ruohoa, ei multaa, jolloin jo kielikuvakin on aivan erilainen.

Jos kääntäjä on päätenyt fraseologisesta näkökulmasta nollaekvivalenttiseen käännösratkaisuun, verbi-idiomien kohdalla on usein merkitystä täydentäviä määreitä. Toisaalta joidenkin lisäysten kohdalla ei ollut täysin selvää, onko kyse nimenomaan lisäyksestä vai fraseologismista. Tästä otan esimerkiksi verbi-idiomien *ins Gras beißen*, joka on osa romaanin runoa. Idiomien ensikäännöksessä on koitettu ottaa huomioon myös runon rytmi, matkia lähtötekstin loppusointuja ja silti saada merkitys säilymään. Uudelleenkäännöksessä on pyritty tekemään lähtötekstin merkityksiä vastaava käännös, mutta vaikka merkitys on sama, ne ovat kielikuviltaan erilaisia.

Lähtötekstin kappaleen *Beton besichtigen – oder mystisch barbarisch gelangweilt* fraseologismi *ins Gras beißen* tarkoittaa kuolemista (Korhonen 2002, 189), mutta idiomi ei itsessään liity millään tavalla sotaan tai taisteluun. Peromies käyttää käännösratkaisussaan itsekeksimäänsä käännöstä *purra multaa*, joka on melko hankalasti ymmärrettävä, kielikuva on erilainen, eikä suomennos kuulosta kielikorvaan tutulta. Kontekstin avulla merkityksen voi kuitenkin arvata, mutta lukukokemusta sujuvoittamaan se ei sovi.

(19) „Muß mancher *ins Gras* noch *beißen*, muß manch ein Mutterherz noch *reißen*,“ (Grass, 2007, 444.)

”Viel monen miehen täytyy *multaa purra*, ja monen äidin täytyy vielä *surra*,” (Grass 1961, 313.)

”Mies moni vielä *kaatuu taistelussa*, ja moni äidinsydän joutuu murtumaan;” (Grass 2009, 395.)

Suomen idiomi *kaatua taistelussa/sodassa* pitää sisällään idiomaattisen verbin, jota käytetään suomen kielessä jo sellaisenaan, kun puhutaan sodassa kuolleista, taisteluun osallistuneista miehistä (Nurmi 1998, 308). Siten Suomalaisen ratkaisu käyttää substantiivia *taistelu* selventää tekstiä lukijalle. *Taistelu*-substantiivin lisäys voinee siis liittyä kontekstin takia runon muotoon, jolloin siitä tulee samanmuotoinen kuin alkuperäisteksti ilman, että merkityksen ymmärtäminen vaikeutuu. Suomalainen fraseologismivastine verbi-idiomille *ins Gras beißen* voisi olla *heittää veivinsä* (Korhonen 2002, 189), mutta silloin runon vakava vaikutelma muuttuisi arkiseksi. Ensikäännös on sanasanaisuutensa ja suomalaiselle kohdekulttuurille vieraan kielikuvansa takia vieraannuttava, eikä vastaa käännösnormeja. Koska Suominen koettaa tuoda

uudelleenkäännöksellään tekstiä lähemmäksi suomalaista kohdeyleisöä ja käyttää jo ennestään kohdekulttuurille tuttua ilmaisua, kyseessä on kotouttava käännösratkaisu.

Fraseologismien kääntäminen fraseologisesta näkökulmasta nollaekvivalenttisilla käännösratkaisuilla ei vaikuta aina tekstin informaation välittymiseen. Esimerkiksi sanaparin *von Tag zu Tag* suomenos *päivittäin* vastaa lähtötekstin sanaparia lähes yhtä hyvin kuin vastaava suomenkielinen idiomi *päivä päivältä*. Vaikka idiomit olisivat merkitykseltään samoja, niiden kääntäminen ei-fraseologisilla ilmauksilla voi kuitenkin vaikuttaa lauserakenteeseen, mikä puolestaan voi vaikuttaa koko lauseen sävyyn.

7.5 Analyysin tulokset

Vaikka *Die Blechtrommel* -romaanin ensi- ja uudelleenkäännöksen välissä lähes on viisikymmentä vuotta, fraseologismien kääntämisessä ei ole selkeää jakoa uudelleenkääntämishypoteesin mukaiseen kotouttavaan ja vieraannuttavaan käännöstapaan. Vaikka Peromies tyylilleen ominaisesti käyttää paljon sanasanaisia käännösratkaisuja (ks. esim. 10 ja 9), kokonaiskuva käännösten ekvivalenttisuudesta ei poikkea silmiin pistävästi.

Fraseologismeja oli yhteensä 288 kappaletta. Täysekvivalenttisia ilmauksia oli molemmissa käännöksissä lähes yhtä paljon, mutta erot tulivat esiin ydinmerkitykseltään samanlaisten fraseologismien ja nollaekvivalenttisten käännösratkaisujen kohdalla: Peromiehellä oli 146 nollaekvivalenttista ilmaisua, kun Suomisen käännöksessä niitä oli 114. Ydinmerkitykseltään samanlaisia fraseologismipareja Suomisella oli 62 ja Peromiehellä 41. Kun tarkastelussa on fraseologismit uudelleenkääntämishypoteesin näkökulmasta, uudelleenkäännös näyttäisi olevan fraseologismien osalta ennemminkin kotouttava ja ensikäännös vieraannuttava, vaikka jako fraseologismien osalta kotouttavaan ja vieraannuttavaan käännökseen ei ole selvä. Ensikäännöksen vieraannuttavaan vaikutelmaan vaikuttavat Peromiehen sanasanaiset, suomen kielelle epätyypilliset ilmaisut (ks. esim. 14, 15).

On kuitenkin hyvä muistaa, että fraseologismien kääntäminen kohdekielen fraseologisella ilmaisulla ei ole ainoa vaihtoehto saada lähtötekstin merkityksiä välittymään. Myöskään se, että toinen käännös on toista fraseologiselta näkökannalta ekvivalenttisempi, ei automaattisesti tarkoita, että kyseinen käännös sopii tekstinkohtaan paremmin. Fraseologismien kääntämisessä on otettava huomioon myös kulttuurisidonnaisuus ja konteksti. Aiemmin mainitsin lähtötekstin

verbi-idiomin *einen Blick werfen* (ks. 6.1.1), joka oli useaan otteeseen suomennettu ei-fraseologisella käännösratkaisulla, verbillä *vilkaista*. Peromies käyttää kuitenkin kerran suomen kielen osittain ekvivalenttista verbi-idiomia *luoda silmäys* (Grass 1961, 121). *Luoda silmäys* on vanhahtavan kuuloinen ilmaisu, joten vaikka se on fraseologinen, Suominen nollaekvivalenttinen käännösratkaisu noudattaa paremmin 2000-luvun lukijakunnan normeja. Vaikka siis verbi *vilkaista* on fraseologiselta näkökannalta nollaekvivalenttinen, käännöstieteellisestä näkökulmasta voidaan puhua tässä kontekstissa ekvivalentista käännösratkaisusta.

Normin määritelmä on se, että se on jollakin tavalla säännönmukaista toimintaa, jolloin poikkeavaan toimintaan kohdistuu kritiikkiä. Vieraannuttavalla käännösstrategialla voidaan ajatella, että käännöstä ei laadita noudattamalla kohdekulttuurin normeja, kun taas kotouttava käännösstrategia mukautuu vastaanottavan kulttuurin normeihin. Kun siis uudelleenkäännös on ensikäännöstä kotouttavampi, se noudattaa kääntämisen ja nyky-yhteiskunnan normeja selvemmin. Peromiehen sanasanainen käännöstapa nähdään usein vieraannuttavana käännöstapana ja käännösnormien erot suomennosten välillä näkyvät erityisesti kohteliaisuusilmaisujen kääntämisessä tai kääntämättä jättämisessä. Kun taas fraseologisia ilmaisuja käännetään muilla kuin kohdekielisillä, fraseologiselta näkökannalta ekvivalenttisilla ilmaisuilla, normien muuttuminen näkyy uudelleenkäännöksissä sanajärjestyksessä. Peromiehen käännöksissä näkyy usein saksan kielen sanajärjestys ja asioiden painotus. Suominen on pyrkinyt kääntämään fraseologismit suurimmaksi osaksi suomenkielisillä fraseologismeilla niin, että lähtötekstin ilmaisun ydinmerkitys säilyy. Peromies on puolestaan koettanut säilyttää myös lähtötekstin muodon.

Suurin osa fraseologismeista on verbi-idiomeja. Tyypillisimpiä käännösratkaisuja verbi-idiomien kohdalla oli idiomin korvaaminen verbillä tai substantiivista ja verbistä koostuvalla vapaalla sanaliitolla. Rutiini-ilmaisujen käännösratkaisusta alle puolet on fraseologiselta näkökannalta nollaekvivalenttisia ja loput olivat jossain määrin ekvivalenttisia. Tässä on kuitenkin huomioitava, että ilman 24 kertaa toistuvaa, täysekvivalenttista *es war einmal* -ilmaisua, rutiini-ilmaisuja olisi 56 rutiini-ilmaisun sijasta 32. Tällöin täysekvivalenttisia rutiini-ilmaisuja olisi ensikäännöksessä 8 ja uudelleenkäännöksessä 10, kun niitä on nyt hieman yli 30. Suominen on pyrkinyt suomentamaan rutiini-ilmaisut sellaisella vastineella, jota Suomessa siinä tilanteessa käytettäisiin. Mikäli Suominen ei ole käyttänyt L2-fraseologismivastinetta, hän on pyrkinyt välittämään merkityksen tai ilmaisemaan L1-fraseologismien muilla keinoilla.

Peromies on käyttänyt sanasanaista käännöstapaa erityisesti sellaisten ilmaisujen kohdalla, joilla ei ole suoraa suomenkielistä vastinetta.

Poisjättöjä fraseologismien osalta oli Peromiehellä yksi ja Suomisella kolme. Huomionarvoista on, että Peromies oli jättänyt kääntämättä yhden kokonaisen kappaleen luvusta *Der letzte Straßenbahn oder Anbetung eines Weckglases* (Grass 2007/1959). Grassin mukaan kääntäjillä on ollut kova kiire ensikäännöksiä laadittaessa, mikä voisi selittää kokonaisten kappaleiden poisjättöjä.

8 Johtopäätökset

Uudelleenkääntämishypoteesin testaaminen hyvin spesifien kielellisten ilmiöiden osalta voi antaa arvokasta tietoa itse käännösprosessista ja mahdollisuuksista kääntää tietyille kulttuurille ominaisia ilmaisuja niin, että ilmaisun merkitys ja informaatio säilyvät. Vaikka fraseologismien uudelleenkääntämisen tutkiminen antaa meille arvokasta tietoa kulttuureista, kommunikaatio-tilanteista ja yhteiskunnasta, se ei yksistään riitä perustelemaan, onko ensikäännös uudelleenkäännöstä kotouttavampi tai vieraannuttavampi. Jo lähtökohtaisesti kokonaisten teoksien määrittelemisen joko kotouttavaksi tai vieraannuttavaksi on mielestäni monisyisen uudelleenkääntämisen ilmiön raakaa yksinkertaistamista.

Fraseologismien kääntämisessä olisi tärkeää ottaa huomioon se, miten niiden kääntäminen tai kääntämättä jättäminen vaikuttaa syntaksin ohella myös koko tekstin sävyyn ja merkitykseen ja millaisen vaikutelman se luo lukijaan. Vaikka fraseologismien kääntämiseen voi olla muitakin vaihtoehtoja kuin kohdekielisellä fraseologismilla kääntäminen, ei fraseologismien esteettisyyden roolia kaunokirjallisuudessa voida mielestäni painottaa liikaa, sillä se on kirjailijan tyyli- ja ilmaisukeino.

On ymmärrettävää, että kun kirjallisuutta luodaan tukemaan omaa kansallisen kielen kehitystä osaksi kansallista identiteettiä, tekstit ovat kotouttavia. Nykyään kuitenkin jokaiselle lukijakunnalle voidaan laatia oma käännöksensä ja toisaalta nyky maailman kaupallisuuden vuoksi myös kuluttajille pyritään luomaan tarpeita, jolloin mielestäni taiteella ja siten kaunokirjallisilla teksteillä on vapaampi rooli olla juuri sellaisia kuin ne ovat.

Uudelleenkääntämisen keskeisten termien määrittely on hyvin monimutkaista, kun esimerkiksi uudelleenkäännöksen ja tarkistetun painoksen tai kotouttavan ja vieraannuttavan käännösstrategian ero on usein häilyvä. Uudelleenkääntämisen perusideana on, että uudelleenkäännös laaditaan saman lähtötekstin pohjalta samalle kohdekielelle. Mikäli ensi- ja uudelleenkäännökset on laadittu eri lähtötekstien pohjalta, voiko kyseessä olla uudelleenkäännös? Sama kieli on myös ongelmallinen käsite, sillä 50 vuoden aikana kieli ehtii muuttua. Tämä kaikki vaikuttaa koko uudelleenkääntämishypoteesin luotettavuuteen, kun itse hypoteesia tulee heijastaa useaa eri piirrettä vasten.

Koska Grassin *Die Blechtrommelin* lukujen tyylit vaihtelevat suuresti, olisi mielestäni tärkeää käydä koko romaanin fraseologismit läpi ja verrata eri lukujen fraseologismeja toisiinsa. Vaikka aineistooni kuuluu seitsemän lukua lähtötekstistä, se tuntuu melko suppealta, kun ottaa huomioon ja että tuloksissa voisi näkyä esimerkiksi muutokset yhteiskunnassa ja normeissa.

Kirjat eivät useinkaan synny hetkessä, vaan niiden kirjoittaminen saattaa vaatia vuosienkin työn. Näin olisi mielenkiintoista seurata sekä kielen kehitystä yleisesti että kirjailijan oman kielen mahdollista kehitystä fraseologismien osalta. *Die Blechtrommel* on osa *Danzig*-trilogiaa, mikä antaisi hedelmällisen pohjan fraseologismien ja fraseologismien uudelleenkääntämisen ohella esimerkiksi suomettumisen ja sen vaikutuksien tutkimiseen. Tässäkin tapauksessa ensi- ja uudelleenkäännöksiä tarkastelu voisi olla osa monenlaista tutkimusta.

Lähdeluettelo

Tutkimusaineisto

- Grass, Günter, 1959. *Die Blechtrommel*. Hermann Luchterhand Verlag: Neuwied.
- Grass, Günter, 1961. *Peltirumpu*. Suom. Aarno Peromies. Otava. Keuruu. Saksankielinen lähtöteksti 1959.
- Grass, Günter 2003. *Die Blechtrommel*. Studienausgabe in Einzelbänden. Steidl Verlag: Göttingen.
- Grass, Günter, 2009. *Peltirumpu*. Suom. Oili Suominen. Otava: Keuruu. Saksankielinen lähtöteksti 1997.

Tutkimuskirjallisuus

- Ahola, Suvi 2015. ”Kaikki Günter Grassin kirjat ovat myös poliittisia”. *Helsingin sanomat*. 14.4.2015. <http://www.hs.fi/kulttuuri/a1428899027579> (luettu 27.10.2016)
- Anhava, Jaakko 2015. Uusituista käänöksistä. *Kielikello* 4/2015: 34–35.
- Beckman, Susanne & König, Peter-Paul 2002. Pragmatische Phraseologismen. Teoksessa *Lexikologie: ein internationales Handbuch zur Natur und Struktur von Wörtern und Wortschätzen*. De Gruyter: Berlin. 421–428. <https://www.dawsonera-com.helios.uta.fi/abstract/9783110194029> (luettu 27.10.2016)
- Brownlie, Siobhan 2006. Narrative Theory and Retranslation Theory. Teoksessa *Across Languages and Cultures*. Akadémiai Kiadó: Budapest. 145–170.
- Burger, Harald 2007. Phraseologie – Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. 3., neu bearbeitete Aufl. Erich Schmidt Verlag: Berlin.
- Burger, Harald & Dobrovol'skij, Dmitrij & Kühn, Peter & Norrick, R. Neal 2007. *Phraseologie. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung*. 1. Halbband. Walter de Gruyter: Berlin.
- Chesterman, Andrew 1997. *Memes of Translation. The Spread of Ideas in Translation Theory*. John Benjamins: Amsterdam.
- Chesterman, Andrew 2000. A Causal Model for Translation Studies. Teoksessa M. Olohan (ed.) *Intercultural Faultlines*. St. Jerome: Manchester. 15–27.
- Chesterman, Andrew 2007. Kääntämisen normit. Teoksessa H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujämäki, Outi Paloposki (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia* 2. Gummerrus: Jyväskylä. 357–364.
- Chesterman, Andrew 2008. Kääntäminen teoriana. Teoksessa Riitta Oittinen, Pirjo Mäkinen (toim.) *Alussa oli käänös*. Tampere University Press: Tampere. 241–348.
- Deane-Cox, Sharone 2014. *Retranslation*. Bloomsbury: London.

- Desmidt, Isabelle 2009. (Re)translation revisited. *Meta: Translators' Journal*. Vol 54: 669–683. <http://www.erudit.org/revue/meta/2009/v54/n4/038898ar.pdf> (Luettu 27.10.2016)
- Dobrovol'skij, Dmitrij 2011. Cross-linguistic equivalence of idioms: does it really exist? Teoksessa Wolfgang Eismann, Peter Grzybek, Wolfgang Mieder (Hrsg.) *Linguo-Cultural Competence and Phraseological Motivation*. Schneider Verlag: Hohengehren. 7–24.
- Du-Nour, Miryam 1995. Retranslation of Children's Books as Evidence of Changes in Norms. *Target* 7:2. 327–346.
- Fleischer, Wolfgang 1997. *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. 2., durchgesehene und ergänzte Auflage. Max Niemeyer Verlag: Tübingen.
- Fleischer, Wolfgang & Helbig, Gerhard & Lerchner, Gotthard 2001. *Kleine Enzyklopädie – Deutsche Sprache*. Peter Lang: Frankfurt am Main.
- Hakulinen, Auli & Vilkuna, Maria & Korhonen, Riitta & Koivisto, Vesa & Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja 2004. *Iso suomen kielioppi*. Karisto: Hämeenlinna.
- Helbig, Gergard & Buscha, Joachim 2001. *Deutsche Grammatik – Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Langenscheidt: Berlin.
- Hyvärinen, Irma & Liimatainen, Annikki 2011. *Beiträge zur pragmatischen Phraseologie*. Peter Lang: Frankfurt am Main.
- Hyvärinen, Irma 2007. Phraseologie des Finnischen. Teoksessa Harald Burger, Dmitrij Dobrovol'skij, Peter Kühn, Neal R. Norrick (hrsg.) *Phraseologie – Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung*. Vol. 2. Walter de Gruyter: Berlin. 737–751.
- Kantola, Jaana 2007. Käännöskirjallisuuden asema vuosituhannen vaihteessa. Teoksessa H., K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujämäki, Outi Paloposki (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Gummerrus: Jyväskylä. 318–323.
- Koller, Werner 2007. Probleme der Übersetzung von Phrasemen. Teoksessa Harald Burger, Dmitrij Dobrovol'skij, Peter Kühn, Neal R. Norrick (edit.) *Phraseologie. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschungs*. 1. Halbband. Walter de Gruyter: Berlin. 605–613.
- Korhonen, Jarmo 2007. Probleme der kontrastiven Phraseologie. Teoksessa Harald Burger, Dmitrij Dobrovol'skij, Peter Kühn, Neal R. Norrick (edit.) *Phraseologie. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschungs*. 1. Halbband. Walter de Gruyter: Berlin. 574–589.
- Koskinen, Kaisa 1995. Caught in The Web. A Derridean-Bakhtinian View of Intertextuality and Translation. Teoksessa Riitta Oittinen, Jukka-Pekka Varonen (toim.) *Aspectus Varii Translationis*. Tampere University: 1–16.
- Koskinen, Kaisa 2007. Kääntäjän kaksoisiteet – kirjallisuuden kääntäjän rooli ja asema 2000-luvulla. Teoksessa H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujämäki, Outi Paloposki (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Gummerrus: Jyväskylä. 330–336.

- Koskinen, Kaisa & Paloposki, Outi 2005. Mapping Retranslation. Teoksessa Leena Salmi, Kaisa Koskinen (toim.) *Proceedings of the XVII World Congress International Federation of Translators*. 194–195.
- Koskinen, Kaisa & Paloposki, Outi, 2010. Retranslation. Teoksessa Yves Gambier, Luc van Doorslaer (toim.) *Handbook of Translation Studies volume 1*. John Benjamins: Amsterdam. 294–298.
- Koskinen, Kaisa & Paloposki, Outi 2015. *Sata kirjaa, tuhat suomennosta. Kaunokirjallisuuden uudelleenkääntäminen*. Suomalaisen kirjallisuuden seura: Helsinki.
- Kujamäki, Pekka 1998. *Deutsche Stimmen der "Sieben Brüder": Ideologia, Poetik und Funktionen literarischer Übersetzung*. Peter Lang: Frankfurt am Main.
- Kujamäki, Pekka 2001. Finnish Comet in German Skies: Translation, Retranslation and Norms. *Target* 13 (1): 45–70.
- Kujamäki, Pekka 2007a. Kääntämisen normit sotien välisenä aikana. Teoksessa H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki, Outi Paloposki (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia 1*. Gummerrus: Jyväskylä. 401–415.
- Kujamäki, Pekka 2007b. Kääntäjäprofiileja 2: Aarno Peromies (vuoteen 1936 Peronius) (1926–1978). Teoksessa H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki, Outi Paloposki (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Gummerrus: Jyväskylä. 401–415.
- Lassila, Pertti 2007. Saksankielinen kirjallisuus. Teoksessa H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki, Outi Paloposki (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Gummerrus: Jyväskylä. 91–103.
- Lefevere, André 1992. *Translation, Rewriting, & the Manipulation of Literary Fame*. Routledge: New York.
- Leppihalme, Ritva 2007. Kääntäjän Strategiat. Teoksessa H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki, Outi Paloposki (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Gummerrus: Jyväskylä. 365–373.
- Liimatainen, Annikki 2009. Rutiini-ilmaisujen kääntämisen problematiikkaa. Mona Enell-Nilson, Niina Nissilä (toim.). *VAKKI Symposium XXIX. Kieli ja Valta*. Vaasan yliopisto. 263–274.
http://www.vakki.net/publications/2009/VAKKI2009_Liimatainen.pdf (Luettu 27.10.2016)
- Liimatainen, Annikki 2011a. Ach du Donnerchen! – Voi herran pieksut! Zur Wiedergabe der emotiven Formeln in deutschen und finnischen Übersetzungen teoksessa Irma Hyvärinen, Annikki Liimatainen (Hrsg.) *Beiträge zur pragmatischen Phraseologie*. Peter Lang: Frankfurt am Main. 113–145.
- Liimatainen, Annikki 2011b. Das Problem der Übersetzbarkeit von Fluchformeln. Teoksessa Wolfgang Eismann, Peter Grzybek, Wolfgang Mieder (toim.) *Multi-lingual Phraseography: Second Language Learning and Translation Applications*. Schneider Verlag: Hohengehren. 265–272.
- Liimatainen, Annikki 2013. Zeitbindung bei Erst- und Neuübersetzung von Phraseologismen. Teoksessa Melanija Fabic, Sabine Fiedler, Joanna Szerszunowicz (toim.)

Phraseologie im interlingualen und interkulturellen Kontakt. Univerza v Mariboru: Mariboru. 147–160.

- Li, Yanjie 2013. A General Review of Existing Retranslation Study, *Theory and Practice in Language Studies*, Vol. 3, No. 10. 1908–1912. <http://www.academypublication.com/issues/past/tpls/vol03/10/26.pdf> (Luettu 27.10.2016)
- Mayor Sosa, Igor 2006. *Routineformeln im Spanischen und im Deutschen – Eine pragmlinguistische kontrastive Analyse.* Praesens Verlag: Wien.
- Mäkinen, Pirjo 2008. Ikinuori lähdeteksti, ikääntyvä kohdeteksti? Teoksessa Riitta Oittinen, Pirjo Mäkinen (toim.) *Alussa oli käännös.* Tampereen yliopistopaino: Tampere. 407–425.
- O’Driscoll, Kieran 2011. Retranslation through the centuries: Jules Verne in English. *New Trends in Translation Studies* 5. Lang: Bern. <http://site.ebrary.com/lib/tampere/Doc?id=10600546> (Luettu 27.10.2016)
- Oittinen, Riitta 1997. *Liisa, Liisa ja Alice.* Vammalan kirjapaino: Vammala.
- Oittinen, Riitta 2000. Kääntäminen uudelleenlukemisena ja uudelleenkirjoittamisena. Teoksessa Outi Paloposki, Henna Makkonen-Craig (toim.) *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki* 265–285. Yliopistopaino: Helsinki.
- Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo 2008. *Alussa oli käännös.* Tampereen yliopistopaino: Juvenes Print: Tampere.
- Paloposki, Outi 2002. *Variation in translation: literary translation into Finnish 1809–1850: introduction and conclusions.* University of Helsinki: Helsinki
- Paloposki, Outi & Koskinen, Kaisa 2004. A Thousand and One Translations: Revisiting Retranslation. Teoksessa Gyde Hansen, Kirsten Malmkjaer, Daniel Gile (toim.) *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies. Selected contributions from EST congress, Copenhagen 2001.* John Benjamins: Amsterdam/Philadelphia. 27–38.
- Paloposki, Outi & Koskinen, Kaisa 2010. Reprocessing Texts. The Fine Line between Retranslation and Revisiting. Teoksessa *Across Languages and Cultures.* Akadémiai Kiadó: Budapest. 29–49. <http://www.akademiai.com/content/q1027x6546513914/fulltext.pdf> (Luettu 27.10.2016.)
- Pym, Anthony 1998. *Method in Translation History.* ST. Jerome Publishing: Manchester.
- Riikonen H., K. & Kovala Urpo & Kujämäki, Pekka & Paloposki Outi 2007. *Suomennoskirjallisuuden historia 2.* Gummerrus: Jyväskylä.
- Schreiber, Michael 1999. Übersetzungstypen und Übersetzungsverfahren. Teoksessa Mary Snell-Hornby, Hans G. Hönig, Paul Kussmaul, Peter A. Schmidt (toim.) *Handbuch Translation.* 2. verbesserte Aufl. Stauffenberg Verlag: Tübingen. 151–153.

- Schäffner, Christina 1999. Metaphern. Teoksessa Snell-Hornby, Mary & Hönig, Hans G. & Kußmaul Paul & Schmitt, Peter 2003. *Handbuch Translation*. 2., verb. Aufl. Stauffenburg Verlag: Tübingen. 280–284.
- Schäffner, Christina 2010. *Norms of Translation*. Teoksessa Yves Gambier, Luc van Doorslaer (toim.) *Handbook of Translation Studies vol 1*. John Benjamins: Amsterdam. 235–244.
- Shuttleworth, Mark & Cowie, Moira 1997. *Dictionary of Translation Studies*. St. Jerome: Manchester.
- Snell-Hornby, Mary & Hönig, Hans G. & Kußmaul Paul & Schmitt, Peter 2003. *Handbuch Translation*. 2., verb. Aufl. Stauffenburg Verlag: Tübingen.
- Sorvali, Irma & Koskinen, Kaisa 2007. Kieli muuttuu, entä käännöskieli? Teoksessa H., K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujämäki, Outi Paloposki (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Gummerrus: Jyväskylä. 376–385.
- Suominen, Oili 2014. Die Blechtrommel teoksen uudelleenkäännöksestä. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: T.P. Lähetetty 20.10.2014. Luettu 20.10.2014.
- Suominen Oili 2008. Grass im Griff. Teoksessa Helmut Frielinghaus (HG.) *Der Butt spricht viele Sprachen. Grass-Übersetzer erzählen*. Steidl: Göttingen. 84–90.
- Susam-Sarajeva, Sebneem 2006. *Theories on the Move. Translation's Role in the Travels of Literary Theories*. Rodopi: Amsterdam, New York.
- Susam-Sarajeva, Sebneem 2003. Multiple-entry visa to travelling theory: Retranslations of literary and cultural theories. *Target* 15:1. 1–36.
- Tiilikainen, Teppo 2009. Günter Grassin Peltirumpu heräsi uudelleen henkiin. *Suomen kuvalehti*. <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kulttuuri/gunter-grassin-peltirumpu-herasi-uudelleen-henkiin/> (Luettu 27.10.2016)
- Tiittula, Liisa & Nuolijärvi, Pirkko 2007. Puhuttu kieli kaunokirjallisuuden suomennoksissa. Teoksessa H., K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujämäki, Outi Paloposki (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Gummerrus: Jyväskylä. 318–323.387–400.
- Tiittula, Liisa & Nuolijärvi, Pirkko 2013. Tarvitaanko uudelleenkäännöksiä? *Kielikello* 46: 4. 22–25.
- Tiittula, Liisa 2013. Finnische Neuübersetzungen deutschsprachiger Literatur. http://www.trans-kom.eu/bd06nr01/trans-kom_06_01_07_Tiittula_Neuuebersetzung.20130701.pdf (Luettu 27.10.2016)
- Tiittula, Liisa 2014. *Johdatusta kääntämiseen ja käännöstieteeseen*. 1–31. http://www.helsinki.fi/saksa/johdatustakaantamiseen/Johdatus_kaantamiseen_2014.pdf (Luettu 28.10.2016)
- Toury, Gideon 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Volume 4. John Benjamins: Amsterdam.
- Tuukkanen, Maija 2014. *Erilainen käännös – erilainen tulkinta? Neljän raamatunkäännöksen välisten merkityserojen vertailua*. Tampereen yliopiston kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö, monikielisen viestinnän ja käännöstieteen koulutusohjelma. B-työkieli saksa. pro gradu -tutkielma.

- Vanderschelden, Isabelle 2000. Why Retranslate the French Classics? The Impact of Retranslation on Quality. Teoksessa Miriam Salama-Carr (ed.) *On Translating French Literature and Film II*. Rodopi: Amsterdam & Atlanta. 1–18.
- Venuti, Lawrence 1995. *The Translators invisibility. A History of Translation*. Routledge: Lontoo/New York.
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.475.4973&rep=rep1&type=pdf> (Luettu 27.10.2016)
- Venuti, Lawrence 2004. Retranslations: The Creation of Value. Teoksessa Katherine M. Faull (ed.). *Translation and Culture. Special issue of Bucknell Review* 47 (1). 25–38.
<https://www.questia.com/library/journal/1G1-123082667/retranslations-the-creation-of-value> (Luettu 27.10.2016)
- VISK 2008. *Ison suomen kielioopin verkkoversio*. Maria Vilkkuna (toim.). Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>. (Luettu 27.10.2016)
- Wotjak, Barbara 2005. Routineformel im Lernwörterbuch. Barz, Irmhild, Bergenholz, Hennig, Korhonen, Jarmo (toim.): Schreiben, Verstehen, Übersetzen, Lernen: zu ein- und zweisprachigen Wörterbüchern mit Deutsch. Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 370–387.
- Xu, Jianzhong 2003. Retranslation: Necessary or Unnecessary. *Babel*. Vol. 49 Issue 3. 193–202. Amsterdam: John Benjamins. <http://www.jbe-platform.com/content/journals/10.1075/babel.49.3.02jia> (Luettu 27.10.2016)

Sanakirjat

- Duden 1992. *Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten – Wörterbuch der Deutschen Idiomatik*. Bearbeitet von Günther Drosdowski und Werner Chole-Stubenrecht. Duden Band 11. Dudenverlag: Mannheim.
- Duden 2002. *Das große Buch der Zitate und Redewendungen*. Hrsg. Dudenredaktion. Dudenverlag: Mannheim.
- Jantunen, Jarmo 2008. *Suurella sydämellä ihan sikana. Suomen kielen kuvaileva fraasisanakirja*. Gummerus: Jyväskylä.
- Kari, Erkki 1993. *Naulan kantaan – Nykysuomen idiomisanakirja*. Otava: Keuruu.
- Kielitoimiston sanakirja 2016. Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy.
<http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/> (Luettu 27.10.2016)
- Kloster, Paul 2000. *Saksa-suomi-saksa sanakirja*. 2. uudistettu ja laajennettu painos. Otava: Keuruu.
- Korhonen, Jarmo 2008. *Saksa-suomi suursanakirja*. WSOY & Jarmo Korhonen: Juva.
- Korhonen Jarmo, 2001. *Alles im Griff – Idiomwörterbuch Deutsch-Finnisch*. WSOY: Helsinki.
- Nurmi, Timo 1998. *Gummerruksen suuri suomen kielen sanakirja*. Gummerrus: Jyväskylä.
- Schemann, Hans 2011. *Deutsche Idiomatik. Wörterbuch der deutschen Redewendungen im Kontext*. 2. Aufl. mit völlig überarbeiteter Einführung. De Gruyter: Berlin.

LIITE

TE=täysekvivalenssi, OE=osittaisekvivalenssi, YF=ydinmerkitykseltään samanlaiset fraseologismit, NE=nollaekvivalenssi

1=ensikäännös, 2=uudelleenkäännös

Lähtötekstin fraseologismien sivunumerot perustuvat uudelleenkäännöksen lähtötekstiin (Grass 2007).

*laskuissa on mukana aineistossani käyttämä *Die Blechtrommel* -romaanin luku, jossa ilmaisu *es war einmal* toistuu yhteensä 24 kertaa

Taulukko 1	TE		OE		YF		NE		
	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	Fraseologismeja yhteensä
verbi-idiomi	21	22	11	12	14	29	74	57	120
adjektiivi-idiomi	1	1	-	-	-	1	6	5	7
adverbiaali-idiomi	8	8	6	7	13	17	23	18	50
substantiivi-idiomi	11	12	1	4	4	1	8	7	24
rutiini-ilmaisu	32*	34*	3	4	6	8	15	10	56
sanapari	4	5	3	2	3	5	17	15	27
sananlasku	-	-	-	-	1	2	3	2	4
ekvivalenssiasteet yhteensä	77*	82*	24	29	41	63	146	114	288

Der weite Rock, s. 9–21	Avara hame, s. 7–15	Hameen alla, s. 9–20
-------------------------	---------------------	----------------------

fraseologismi	sivu	1. ensikäännös	sivu	2. uudelleenkäännös	sivu	fraseologismiluokka lähtötekstissä	ekvivalenssiaste
---------------	------	----------------	------	---------------------	------	---------------------------------------	------------------

... mein Pfleger beobachtet mich, lässt mich kaum aus dem Auge.	9	hoitajani tarkkailee minua, pitää silmällä lähes herkeämättä	7	hoitajani tarkkailee minua, ei juuri päästä silmistään	9	verbi-idioni	1. YF 2. TE
Oft spielt er mit dem Gedanken, seine Werke farbig zu gestalten.	9	Usein häntä houkuttelee ajatus värittää teoksensa.	7	Usein hän pohtii, pitäisikö hänen tehdä tuomuksistaan värillisiä.	9	verbi-idioni	1. NE 2. NE
Einsetzt schlägt er dann seine Pflegerhände über den Kopf zusammen.	9	Kauhistuneena hän sitten lyö hoitajankätensä yhteen pänsä päällä	7	Kauhistuen hän silloin lyö hoitajankätensä yhteen pänsä päällä	9	verbi-idioni	1. NE 2. NE
damit mir niemand mehr zu Nahe tritt.	10	jota kukaan ei enää tulisi liian lähelle	7	ettei kukaan pääse liian lähelle.	9	verbi-idioni	1. YF 2. YF
Ich blieb bei dem Wörtchen unschuldig...	11	Pysin sanassa viaton	8	Minä pidin kiinni sanasta viaton	11	verbi-idioni	1. TE 2. OE
... man habe endlich und in letzter Stunde das Raum-Zeit-Problem gelöst.	12	on vihdoinkin ja viime hetkellä ratkaissut	9	vihdoin ja viime hetkellä on nyt sitten ratkaissut	11	adverbiaali-idioni	1. OE 2. OE
sozusagen hinter dem eigenen Rücken [sic]	12	niin sanoakseni oman selkänsä takana	9	vähän kuin salaa itseltäänkin	11	adverbiaali-idioni	1. NE 2. NE
Auch habe ich mir sagen lassen, dass es sich gut und bescheiden ausnimmt.	12	Myös on minulle sanottu, että vaikuttaa hyvältä ja vaatimatonta	9	Olen myös antanut kertoa itselleni, että vaikuttaa hienolta ja vaatimatonta, jos heti alkuun toteaa	11	verbi-idioni adjektiivi-idioni	1. NE, NE 2. NE, NE
Das mag alles so sein und seine Richtung haben.	12	Tuossa kaikessa saattaa olla perää, okoon sillä oikeutuksensa	9	Voi olla, saattaa pitää paikkaansa.	11	ruumiin-ilmaisu verbi-idioni	1. OE, NE 2. YF, YF
Ihnen allen, die Sie außerhalb meiner Heil- und Pflegeanstalt ein verworrenes Leben führen müssen	12	Teille kaikille, joiden on pakko elää sekavaa elämää hoitolaitoksen ulkopuolella	9	Teille kaikille, jotka joudutte elämään sekavaa elämää tämän minun mielisairaalan ulkopuolella	12	verbi-idioni	1. NE 2. NE
im Herzen der Kaschubei	13	hän istui Kašubian sydämessä	9	hän istui keskellä Kašubiaa	12	adverbiaali-idioni	1. YF

						2. NE
<i>von Tag zu Tag</i>	13	päivä päivältä	10	päivittäin	13	sanapari 1. OE 2. NE
<i>wenn er genug hatte</i>	14	vellostuivat sen puhallettua tarpeeksi	10	lysähtivät tuulen kylästytyä	13	verbi-idiom 1. NE 2. NE
<i>wenn sie den Wind im Rücken hatte</i>	14	kun tuuli oli hänen selässään.	10	ja kun isoäiti kulki myötätullessa	13	verbi-idiom 1. NE 2. YF
<i>wenn seine Zeit gekommen war, an jedem fünften Freitag in die Waschkütte</i>	14	ja sen oli niiden tavoin aikansa tultua joka viidentenä perjantaina sukellettava pesusoikkoon	10	ja kun sen aika tuli, se joutui niiden tavoin joka viidentenä perjantaina pesupajluun	13	verbi-idiom 1. TE 2. TE
<i>nach dem Melken und Füttern der Kuh ganz und gar in den Badezuber stieg</i>	14	lypsetyään ja syötettyään lehmät astui aivan uppeluksiin kylpyammeeseen	10	lehmät lypsetyään ja ruokittuaan astui koko komeudessaan kylpypaljuun, kertoi joltain saapuavedelle	13	sanapari 1. NE 2. YF
<i>Drei Männer sprangen zwischen den Stangen, drei auf den Schornstein zu, dann vorne herum und einer kehrt, nahm einen neuen Anlauf, knapp aber doch, über die Ziegelei</i>	15	Kolme miestä hyppi tolppien välissä, kolme miestä kohti savupiippuja, sitten edestä ympäri ja yksi kääntyä, otti uudelleen vauhtia	11	Kolme miestä loikki tolppien välissä, kolme miestä juoksi kohti savupiippua, sitten ympäri, ja etumainen mies pyörsi uuteen suuntaan.	15	verbi-idiom 1. TE 2. NE
<i>als die, zwei Daumensprünge entfernt, noch Anlauf nahmen und weg waren</i>	16	kun he kahden peukalonmitan päässä olivat vauhtia ja kaosivat äkkiä	11	kun ne kaksi muuta loikkijaa hänen kinterillään vasta ottivat vauhtia ja kaosivat äkkiä näkyvistä	15	verbi-idiom 1. TE, NE 1. TE, YF
<i>So etwas sieht man nicht alle Tage.</i>	16	siitä joka päivä ei nähtyt tällaista	11	ei hän ollut jokapäiväinen näky	16	sananlasku 1. YF 2. YF
<i>Augen im Kopf haben, die beide raus wollten, sprang ihm Schweiß von der Stirn</i>	17	jotka kumpikin pyrkivät ulos, myös hiki pursui hänen otsastaan	11	silmat olivat pullistua päästä, hiki tirsui otsasta	16	verbi-idiom 1. NE, NE 2. NE, NE
<i>war weder breit noch klein und nahm trotzdem seinen Platz ein</i>	17	ei ollut sen paremmin leveä kuin pienikää, mutta valitsi siitä huolimatta oman paikkansa	12	ei ollut tanaaka eikä pieni, otti kumminkin oman tilansa	16	verbi-idiom 1. NE 2. NE

<i>wie am ersten Tag oder letzten</i>	18	oli hiljaista niin kuin ensimmäisenä päivänä tai viimeisenä	12	oli hiljaista kuin ensimmäisenä päivänä tai viimeisenä	16	adjektiivi-idioni	1. NE 2. NE
Hatten jedoch auf einmal Hacken und in den Hacken ihr Hirn	18	Yhtäkkiä heillä kuitenkin oli kantapäät ja kantapäissäsi aivonsa	12	Yhtäkkiä heillä siten olkein kantapäät ja kantapäissäsi järkeä	17	adverbiaali-idioni	1. YF 1. YF
Die Uniformen aber beschreiben ihr den Koljaiczek als einen, der nichts mit Ziegen zu tun habe	19	Virkapuvut kuvasivat kuitenkin hänelle Koljaiczekia sellaiseksi, jolla ei ollut mitään tekemistä tilien kanssa	12	Univormut selittivät, ettei Koljaiczekilla ollut mitään tekemistä tilien kanssa	17	verbi-idioni	1. TE 2. TE
Die in den Uniformen der Feldgendarmie konnten dem abwesenden Blick meiner Großmutter keinen Zuspruch entnehmen	19	Santarmien virkapuvuissa seisovat miehet eivät havainneet isoitimi hajamielisestä katseesta minkäänlaista rohkaisua	14	Virkapukuiset santarmit eivät havainneet isoitidin poissaolevassa katseessa minkäänlaista viijettä	18	verbi-idioni	1. NE 2. NE
plötzlicher Eingebung folgend	20	äkillistä mielijohtetta seuraten	14	äkillisestä mielijohteesta	18	substantiivi-idioni	1. YF 2. YF
und immer wieder meine Großmutter, die dasaß wie gewachsen, Seufzer ausstieß, die Pupillen unter die Lider zog, doch das Weiße sehen ließ	20	ja yhä uudelleen isoitiini, joka istui sinä kuin maahan kasvaneena, huokailien, pyöriytyään silmäterä huomien alle, joskin valkuaiset jäivät näkvyiin	14	ja yhä uudelleen isoitiin, joka istui paikoillaan kuin tatti, päästeli huokauksia, silmäterät huomiensa peitossa, mutta valkuaiset näkvyillä	18	adverbiaali-idioni verbi-idioni	1. OE, NE 2. OE, YF
zweiter umgestürzter Kartoffelkörbe wegen leidvoll betont und laut wurde	20	kahden kumoon kaadetun perunakorin takia oli äänekkästä ja kuulosti vaikeroivalta.	14	kahden kumoon kaadetun perunakopan takia äänekkästä ja voivotellen.	18	verbi-idioni	1. NE 2. NE
eine gute halbe Stunde	20	runsaan puoli tuntia	14	runsaan puoli tuntia	19	substantiivi-idioni	1. OE 2. OE
blaurote Hände	20	sinipunaisia käsiään	14	sinipunaisia käsiään	19	substantiivi-idioni	1. NE 2. NE
Der Rauch des langsam sterbendes Feuer	21	hitaasti kuolevan nuotion savu	15	hitaasti sammuvan nuotion savu	19	substantiivi-idioni	1. NE 2. NE
erhob sich meine Großmutter so mühsam, als hätte sie Wurzeln geschlagen	21	kohottautui isoitiini niin vaivalloisesti kuin olisi juurtunut peltoon	15	isoitiini nousi niin vaivalloisesti kuin olisi alkanut juurtua paikoilleen	19	verbi-idioni	1. NE 2. NE

...als er <i>auf einmal</i> so ohne Hube klein und breit unter dem Regen lag.	21	kun hän yhtäkkiä näin huputtomana ja pienenä ja leveänä	15	hän äkkiä makasi satteessa ilman huppuan, pienenä ja tanakkana.	19	adverbiaali-idiomii	1. NE 2. NE
---	----	---	----	---	----	---------------------	----------------

Kein Wunder, s. 171–186	Ei ihmettä, s. 120–132	Ei ihmettä, s. 152–165
--------------------------------	-------------------------------	-------------------------------

fraseologismi	sivu	1. ensikäänös	sivu	2. uudelleenkäänös	sivu	fraseologismiluokka lähtötekstissä	ekvivalenssiaste
...den Schrei erfolgreichend losschickte und dennoch <i>keinen Erfolg hatte</i> ...	171	Kun lähelein öisellä kadulla huutoni matkaan menestystä hinoitsevana enkä kuitenkaan saavuttanut menestystä	120	Kun öisellä kadulla lähelein huutoni ilmoille menestystä kaivaten mutta saamatta mitään aikaa	152	verbi-idiomii	1. NE 2. YF
...zu einem Stein griff und in einer armseligen Vorstadtsstraße Dusseldorfs ein Küchenfenster zum <i>Ziel nahm</i> .	171	tartuin kiveen ja olin maalikseni jonkin keititön ikkunan Dusseldorfın säälittävällä esikaupunkialueella.	120	sieppasin kiven ja olin jossain Dusseldorfın kujalla laitakadulla keitikonkunan maalikseni	152	verbi-idiomii	1. TE 2. TE
durch leichtes Trommeln an der heilen Schaufensterscheibe den Dekorateur <i>auf mich aufmerksam machte</i>	171	jälkeen kiinnitin somistajan huomiota itseeni rummuttamalla kevyesti	120	herätin somistajan huomion rummuttamalla hiljaa ehjään näyteikkunaan	152	verbi-idiomii	1. NE 2. YF
hatte es in der Tischlergasse auf zumeist befriedigende <i>Art und Weise</i> anstrengend	172	rasituitin Puusepänkujalle useimmien tyydyttävällä tavalla	120	huhkitin Puusepänkujalla useimmien mitä tyydyttävimmällä tavalla	153	sanapari	1. NE 2. NE
<i>warf</i> noch einen <i>Blick</i> in die Schaufenster der Konkurrenz und mühte sich durch den Labesweg	173	luotiin vielä silmäys kilpailevan liikkeen näyteikkunoihin	121	vielä vilkausu kilpailijan näyteikkunaan	153	verbi-idiomii	1. YF 2. NE
noch einmal <i>Weiche</i> <i>Satan</i> zu sagen, und er glaube mir, der ich doch schon immer <i>Bescheld</i> <i>wusste</i>	174	Väisyy Saatana, ja hän uskoi kosketamalla Oskarin nenää ja korvia aukaisevansa aistimeni, vaikka ne alun	122	”Väisyy, Saatana!” ja kuviteltiin avaavansa minun mieleeni ja aistini kosketamalla nenää ja korvia, vaikka minä olin alun alkaenkin tiennyt	154	ruutini-ilmaisu verbi-idiomii	1. NE, NE 2. NE, NE

		alkaen olivat toimineet mainitost.					
Bevor ich den Kopf schnitteln komte	174	ennen kuin ehdin pudistaa päätäni	122	ennen kuin ehdin pudistaa päätäni	155	verbi-idiomii	1. OE 2. OE
Gebeichtet wurde in alten und in neueren Kirchen auf dieselbe Weise.	175	Vanhoissa ja uudemmissa kirkkoissa ripitetytiin sanaalla tavalla	122	Niin vanhoissa kuin uudemmissa kirkkoissa ripitetytytiin samaan tapaan	155	adverbiaali-idiomii	1. TE 2. TE
...an welcher sich Perle um Perle sündhaft billiger Schmuck rehte.	175	halpa koreus liittyy kuin helmi helmiin	123	jossa helmi helmetä hohi syniin halpa koru	155	sanapari	1. NE 2. TE
durch alle Himmel	176	lapi kaikkien taivaiden	123	halpi taivaitten	156	adverbiaali-idiomii	1. NE 2. YF
Jungfrau der Jungfrauen	176	neitsitten neitseeksi	123	neitsyiden Neitsyt	156	substantiivi-idiomii	1. YF 2. OE
Dieses Wörtchen „gebenedeit“ hatte mich zeitweise, vor allen Dingen, als Mama und ich die Hetz-Jesu-Kirche jeden Sonabend besuchten	176	Tuo pieni sana „ylistetty“ oli aika ajoin, silloin kun äiti ja minä kävimme joka lauantai Jeesuksen sydämen-kirkossa.		Sana ”siunattu” oli aika ajoin, ennen muuta silloin kun äiti ja minä kävimme joka lauantai Jeesuksen sydämen kirkossa.	156	adverbiaali-idiomii	1. poisjätto 2. YF
aller Natur zum Trotz	176	kaikkia luomomlakeja uhmaten	124	luomomvastaiessti	157	adverbiaali-idiomii	1. NE 2. NE
die weibisch müden Hände, die gepflegt und arbeitsscheu ihre Stigmata wie Meisterarbeiten eines für Fürstenhöfe schaffenden Juwelers zur Schau stellen.	177	isäksi naisellisen väsyneet kädet, jotka hoidettuina ja työtä kahtavana asettivat näyteille pyhiä nautanreikiä kuin jalokivikaappias ruhtinashoville valmistamiaan mestartöitä.	124	naisellisen rankat kädet jotka hyvin hoidettuina ja työtä vieroksuvinä esitelivät stügnomjoan kuin ruhtinashovin palveluksessa olevan kultasepän mestariluomuksia	157	verbi-idiomii	1. OE 2. NE
Sportler aller Sportler	177	kaikkien urheilijain urheilija	124	urheilijoiden urheilija	158	substantiivi-idiomii	1. TE 2. TE
das ewige Licht	177	ikuinen valo	124	ikuinen valo	158	substantiivi-idiomii	1. NE 2. NE
ich wandte meine Rücken auf die Gefähr	178	käänsin selkäni silläkin uhalla	125	käänsin selkäni, silläkin uhalla, että	159	verbi-idiomii	1. OE 2. OE
als wolle er gerade abzählen: „Ich, du Millers Kuh...“	178	”Minä ja sinä ja myllärin lehmä...”	126	”Enten tenten, teelikamentten...”	159	sananlasku	1. NE 2. YF
teils neu verwirrende Art sein eigenes Gießkännchen, ließ	178	jätti Jeesuksen kannun rauhaan	127	jätti siksi Jeesuksen piin rauhaan	161	verbi-idiomii verbi-idiomii	1. TE, YF 2. TE, TE

darauhin dem Jesus seines in Ruhe, damit seines ihm in Ruhe lasse		jotta omansakin antaisi hänelle rauhan.				
<i>nahm</i> sie mich am Abend des Karntag bei der Hand	181	hän otti minua kädestä	127	ja niin hän tarttui minua malkamaantain itäna kädestä	161	verbi-idiomii 1. TE 2. OE
..ohne dem Herz Jesu und dem Turner am Kreuz unter die Augen zu gereten....	181	välttän joutumasta Jeesuksen sydämen ja ristillä voimistelijan näkyviin	127	ja ristipuulla voimistelijan näkyville	161	verbi-idiomii 1. NE 2. NE
damit laut wurde, wer von den beiden blautäugigen, Einseitigen sich in Zukunft Jesus nennen durfte.	181	jotta lausutaisiin äänen, kumpi noista kahdesta sinisilmäisestä, yksimunnaisesta pojasta saisi tulevaisuudessa nimittää itseään Jeesukseksi.	128	jotta lausutaisiin julki, kumpi heistä kahdesta sinisilmäisestä, samannunnaisesta, saisi vastedes kutsua itseään Jeesukseksi s.163	163	verbi-idiomii 1. YF 2. YF
zog mich von Stufe zu Stufe	181	raahauduin portaalta portaalle	129	nousin askelmalta askelmalle	163	sanapari 1. TE 2. TE
<i>Ich sag</i> es heut und sag es immer wieder	184	sanon tänään ja sanon yhä uudelleen	129	sanon tämän nyt, ja sanon vastedeskin	163	ruutiini-ilmaisu verbi-idiomii 1. NE, NE 2. OE, NE
und der Vikar ging ins Knie und ging hoch und nahm Jesus die Kniappel ab, ging mit den Kniappel nochmals ins Knie und hoch zu der Trommel	184	ja varapastori lankesi polvilleen ja nousi portaata ja otti Jeesuksesta palikat, polvisiui vielä kerran palikkojen kanssa ja nousi rummun luokse	129	ja pastori polvisiui ja nousi ja otti kapuliat Jeesuksesta polvisiui vielä kapuliat kädessä ja kurkotti ottamaan rummun	163	verbi- idiomii verbi- idiomii 1. YF, NE 2. NE, NE
seine Zeit war noch nicht gekommen	185	hänen aikansa ei ollut vielä tullut	130	aikansa ei ollut vielä tullut	165	verbi-idiomii 1. TE 2. TE
Da nahm Mama mich auf den Arm, bat sich vom Vikar Trommel und Kniappel zurück	185	Sitten äiti otti minut käsivartelleen, pyysi varapastorilta rummun ja palikat takaisin	130	Silloin otti minut syliinsä, pyysi pastorilta minun rumpuni ja kapuliani	165	verbi-idiomii 1. NE 2. OE
Während Mama mich aus der Herz-Jesu-Kirche trug, zähle ich an meinen Fingern ab:	185	Äidin kantaessa minua Jeesuksen sydämen- kirkosta, laskein minä sormillani	130	Kun äiti kantoi minua ulos Jeesuksen sydämen kirkosta, minä laskein sormillani	165	verbi-idiomii 1. TE 2. TE
... der mir gleich und doch falsch ist, der ins Grab muß, während ich weitertrommeln	186	joka on minun näköiseni ja sittenkin väärä, jonka on mentävä hautaan	130	Joka on minun kaltaiseni ja silti väärä, jonka pitää mennä hautaan	165	verbi-idiomii 1. NE 2. NE

Glaube Hoffnung Liebe, s. 253–264	Usko toivo rakkaus, s. 178–188	Usko toivo rakkaus, s. 225–236
--	---	---

fraseologismi	sivu	1. ensikäännös	sivu	2. uudelleenkäännös	sivu	fraseologismiluokka lähtötekstissä	ekvivalenssiaste
Es war einmal ein Musiker...	253	oli kerran	178	olipa kerran	225	rutini-ilmaisu	1. TE 2. TE
und trank von <i>früh bis spät</i> aus einer Machandelflasche.	253	ja joi katjannarjaviinaa aamunvarhaisesta iltamyöhään	178	ja hän ryyppäsi viinaa aamunvarhaisesta iltamyöhään	225	adverbiaali-idioni	1. TE 2. TE
<i>die gute Hälfte</i> der Begräbniskosten	253	runsaat puolet hautauskustannuksista	178	yli puolet hautajaisten kustannuksista	225	substantiivi-idioni	1. YF 2. NE
<i>Trend und Leid</i> nicht unterscheidendes Beileid.	254	joka ei erottanut toisistaan iloa ja kärsimystä	178	jossa ilo ei erottunut surusta	225	sanapari	1. NE 2. NE
weil ihm <i>Herberts Tod</i> , mit <i>dem</i> er in einem Alter war, <i>naheging</i> , während mich und meine Trommel Herberts Tod stumm mache.	254	Herbertin kuolema, he olivat suunnilleen saman ikäiset, koski hänen kipeästi; mutta se mykisti minut ja rumpuni.	179	sillä hänen kanssa saman ikäisen Herbertin kuolema oli koskenut hänen kipeästi; minut ja minun rumpuni Herbertin kuolema puolestaan mykisti	226	verbi-idioni	1. NE 2. NE
Es war einmal	254	Oli kerran	179	Olipa kerran	226	rutini-ilmaisu	1. TE 2. TE
und trank von <i>früh bis spät</i> aus einer Machandelflasche,	254	ja joi aamunvarhaisesta iltamyöhään pullosta katjannarjaviinaa	179	ja hän ryyppäsi viinaa aamunvarhaisesta iltamyöhään	226	adverbiaali-idioni	1. TE 2. TE
als der <i>unter der Erde</i> <i>gebracht</i> werden sollte, griff Meyn zu seiner Trompete und zugleich zu einer Machandelflasche.	255	pui vietämän maan alle	179	ryhdyttiin haumaamaan maan poveen	226	verbi-idioni	1. NE 2. YF

es war einmal	255	oli kerran	179	olipa kerran	227	ritiini-ilmaisu	1. TE 2. TE
es war einmal	255	oli kerran	179	olipas kerran	227	ritiini-ilmaisu	1. TE 2. TE
eines Tages	255	erätänä päivänä	179	erätänä päivänä	227	substantiivi-idioni	1. TE 2. TE
es war einmal	255	oli kerran	180	olipa kerran	227	ritiini-ilmaisu	1. TE 2. TE
Als der sich <i>eines Tages</i> mit seinen vier Katern	255	erätänä päivänä	180	erätänä päivänä	228	substantiivi-idioni	1. TE 2. TE
der Musiker von <i>Beruf</i> war	255	joka ammatillaan oli muusikko	180	joka oli ammatillaan muusikko	228	adverbiaali-idioni	1. YF 2. YF
alle vier, auch der Kaiser namens Bismarck, <i>seien tot und fertig</i>	256	että kaikki, myös Bismarck nimenen kolli, olivat kerta kaikkiaan kuolleet	180	että kaikki neljä, myös Bismarck-niminen kolli, olivat elottomia ja kuolleita	228	adjektiivi-idioni	1. NE 2. NE
es war einmal	256	oli kerran	180	olipa kerran	228	ritiini-ilmaisu	1. TE 2. TE
<i>Ein gutes Herz</i> hatte Laubschad und <i>half</i> allen müden Menschen. Kranken Tieren und kaputten Uhren wieder <i>auf die Beine</i> .	256	Laubschadilla oli hyvä sydän ja hän auttoi kaikkia väsyneitä ihmisiä, sairaita eläimiä ja rikkiäisiä kelloja pääsemään jaloilleen.	180	Laubschad oli hyväsydäminen ihminen ja auttoi kaikkia väsyneitä ihmisiä, sairaita eläimiä ja rikkiäisiä kelloja pääsemään taas jaloilleen.	228	substantiivi-idioni verbi-idioni	1. TE, OE 2. OE, OE
Als der Uhrmacher <i>eines Nachmittags</i> besinnlich <i>es waren einmal</i>	257	erätänä ilapäivänä	180	erätänä ilapäivänä	228	substantiivi-idioni	1. TE 2. TE
erschlug der Musiker <i>eines Tages</i> , da ihm aus besonderen Gründen der Geruch besonders unangenehm war	257	haisivat ankarasti ja vallitsevasti, tappoi muusikko erätänä päivänä, kun tuo haju erkoisista syistä oli hänelle erityisen vastenmielinen	181	niin erätänä päivänä, kun haju erityisistä syistä allotti muusikkoa erityisesti, hän iski kolli kuoliaiksi hiilihangolla	228	substantiivi-idioni	1. TE 2. TE
es war einmal	257	oli kerran	181	olipa kerran	229	ritiini-ilmaisu	1. TE 2. TE
es war einmal	257	oli kerran	181	olipa kerran	229	ritiini-ilmaisu	1. TE 2. TE
es war einmal	257	oli kerran	181	olipa kerran	229	ritiini-ilmaisu	1. TE 2. TE
es waren einmal	258	oli kerran	181	olipa kerran	229	ritiini-ilmaisu	1. TE

							2. TE
<i>an einem besonderen Tag</i>	258	erätänä erikoisena päivänä	181	koska ne erätänä erityisenä päivänä	229	substantiivi-idiomii	1. TE 2. TE
es war einmal	258	oli kerran	181	olipa kerran	229	ruutiini-ilmaisu	1. TE 2. TE
es war einmal	258	oli kerran	181	olipa kerran	230	ruutiini-ilmaisu	1. TE 2. TE
es war einmal	259	oli kerran	182	olipa kerran	230	ruutiini-ilmaisu	1. TE 2. TE
weil in der Stadt etwas los war, nahm seinen Sohn Oskar bei der Hand	259	koska kaupungissa oli jotakin tekeillä, otti poikaansa Oskaria kädestä	182	kaupungissa oli jotakin tekeillä, tarttui poikaansa Oskaria kädestä	230	verbi-idiomii verbi-idiomii	1. YF, OE 2. YF, OE
und wärmte seine Finger und Gefühle über dem öffentlichen Feuer.	259	lämmitti sormiaan ja tunteitaan julkisen tulen ääressä	182	lämmittääseen sormiaan ja tunteitaan rovon paisteessa	230	verbi-idiomii	1. NE 2. NE
es war einmal	259	oli kerran	182	olipa kerran	230	ruutiini-ilmaisu	1. TE 2. TE
von Beruf Blechtrommler war	259	sillä hän oli ammatiltaan pelturumpali	182	hän oli ammatiltaan pelturumpali	230	adverbiaali-idiomii	1. YF 2. YF
mußte still halten und ins Knie brechen	260	sen oli vaicttava ja langettava polvilleen	183	sen oli pakko pysähtyä ja polvistua	231	verbi-idiomii	1. NE 2. NE
das auszuweichen ihm ein Durst gerade in jenem Augenblick geboten haben mußte	261	varmaan oli yhtyhtänyt janon käiskystä samalla hetkellä kun	183	jonka hän varmaankin oli tietynlaisen janon pakottamana yhtyhtänyt juuri sillä hetkellä	232	adverbiaali-idiomii	1. YF 2. YF
es war einmal	261	oli kerran	183	olipa kerran	232	ruutiini-ilmaisu	1. TE 2. TE
aus lauter Liebe	262	ja pelkasiä rakkaudesta he kutsuivat toisiaan reitiseiksi	184	ja silkasta rakkaudesta	233	adverbiaali-idiomii	1. NE 1. YF
die Liebe kennt keine Tageszeiten und die Hoffnung ist ohne Ende und der Glaube kennt keine Grenzen	262	sillä rakkaus ei tunne vuorokaudenaikoja, toivo on loputon, eikä usko tunne rajoja, amoastaan tietäminen ja tietämättömyys ovat sidotut aikoihin ja rajoihin ja loppuvat useimmiten ennen aikojaan jo partien ja	185	sillä rakkaus ei tunne vuorokaudenaikoja, ja toivo on loputon, ja usko rajaton, vain tieto ja tietämättömyys ovat riippuvaisia ajasta ja rajoista ja loppuvat useimmiten ennen aikojaan	233	sananlasku	1. NE 2. NE

		selkäreppujen, kuorimanteleiden aikaoina				
wollten ihm das Spielzeug aus der Welt bringen.	262	tahioivat hänen kanssa poistaa maailmasta lelut	185	aikoivat hänen myötään poistaa maailmasta leikkikalut	233	verbi-idiomii 1. NE 2. NE
es war einmal x 9	262	oli kerran x 9	185 186	olipa kerran x 9	233	rutini-ilmaisu x 9 1. TE 2. TE

Beton besichtigen – oder mystisch barbarisch gelangwelt, s. 431—453	Betonin katselmuus – eli mystillinen barbarinen pikästynyt, s. 303–319	Betonia katsastamassa – eli mystinen barbarinen ikävystyttävä, s. 383–403
--	---	--

fraseologismi	sivu	1. ensikäänös	sivu	2. uudelleenkäänös	sivu	fraseologismiluokka	ekvivalenssiaste
---------------	------	---------------	------	--------------------	------	---------------------	------------------

Drei Wochen lang spielten wir <i>Abend für Abend</i>	431	Kolme viikkoa näyttelimme joka ilta	303	kolmen viikon ajan me esiinnyimme ilta iltan jälkeen	383	sanapari	1. NE 2. YF
was heißen soll	431	mikä merkitsee: satoi päivästä päivään	303	toisin sanoen	383	rutini-ilmaisu	1. NE 2. YF
wurde uns beiden, <i>Arm in Arm</i> , erstmals unsere Eiomaligkeit und Größe, bewußt.	431	silloin tajusimme käsi kädessä ensi kertaa ainutkertaisuutemme ja suuruutemme	303	me siinä käsikynkkää seisoessamme tajusimme ensimmäisen kerran oman ainutkertaisuutemme ja suuruutemme	383	sanapari	1. YF 2. NE
Wir küßten uns auf offener <i>Straße</i>	431	Suutelimme avoimella kadulla	303	suutelimme siinä keskellä katua	383	adverbiaali-idiomii	1. NE 2. YF
nichts heißen will	431	mikä ei tosin Pariisissa merkitse mitään	303	ei suurakaan merkitse	383	rutini-ilmaisu	1. NE 2. NE
<i>flüsterte</i> ich zärtlich meiner Roswitha ins Ohr	432	kuiskasin minä hellästi Roswithani korvaan	303	kuiskasin minäkin hellästi Roswithani korvaan	383	verbi-idiomii	1. TE 2. TE
gab es dann und wann doch Stabsoffiziere und Journalisten aus dem Reich	432	saapui silloin tällöin eskikuntaupseereja sekä lehtimiehiä	304	oli katoimossa sentään silloin tällöin eskikuntaupseereja	384	sanapari	1. OE 2. OE

wenn nicht die Stilbrüche in meinen Programm <i>aufmerksam machte</i>	432	kiinnitti hienontunteisesti huomiointi	304	ja huomautti minulle vaivihkaa etäistä esitykseni pikkuvirheitä	384	verbi-idioni	1. NE 2. NE
<i>gab kein Lebenszeichen</i>	432	en antanut heille minkäänlaisia elonmerkkejä	304	en antanut aivanakaan elonmerkkiä itsestäni	385	verbi-idioni	1. TE 2. TE
<i>Einzig und alleine der Eiffelturm liegt in mir Heimweh aufkommen.</i>	433	Yksinomaan ja ainoastaan Eiffeltorni herätti minussa koti-ikävä	304	ainoastaan Eiffeltorni herätti minussa koti-ikävän	385	sanapari verbi-idioni	1. NE, YF 2. NE, YF
<i>nach wie vor</i>	434	ja sai nyt kuten ennenkin	305	omistui yhä edelleen	386	adverbiaali-idioni	1. NE 2. NE
Wenn Oskar so ermahnt von <i>Stunde zu Stunde</i> als gepeinigter Vater erwachte	435	heräsi harva se tunti kiusattuna isänä	306	kun Oskar moisia maanitteluja tunnista tuntiin kuunneltuaan heräsi isän omanunontuskiiin	387	sanapari	1. NE 2. TE
<i>Mit dem Morgen</i>	435	Aamun tullessa ajoin	306	Aamun koittaessa	387	adverbiaali-idioni	1. YF 2. YF
„Achtung!“ schrie jemand im Beton	436	„Huomio!“ Huusi joku betonin sisällä	306	„Huomio!“ Huusi joku betonissa	387	ruini-ilmaisu	1. TE 2. TE
<i>Danke! Stehen sie bequem,</i> Obergefreiter Lankes.	436	Kiittäen! Seisokaa levossa, ylkorporaali Lankes.	307	Kiitos! Lepo, alkersantti Lankes.	388	ruini-ilmaisu ruini-ilmaisu	1. TE, NE 2. TE, YF
Deswegen bauen wir einen Bunker neben dem anderen.	436	Juuri siksi rakennamme bunkerin toisensa viereen	307	Siksi me rakennamme bunkerin toisensa perästä	388	adverbiaali-idioni	1. NE 2. NE
<i>Ganz im Vertrauen.</i>	437	Vakaasti luottaen.	307	Ihan luottamuksellisesti.	388	ruini-ilmaisu	1. NE 2. OE
<i>Habe doch früher keine Ahnung vom Bau gehabt</i>	437	eihan minulla ennen aikaan ollut mitään käsitystä	307	ei minulla ollut mitään tietoa rakentamisesta	388	verbi-idioni	1. YF 2. YF
<i>was soll ich Ihnen sagen,</i> Herr Hauptmann, Sie als Künstler und Schauspieler werden dafür Verständnis aufbringen	437	Mitäpä sanoin teille, herra kapteeni, kyllä te taiteilijana ja näytelijänä ymmärrätte näitä asioita.	307	Kerronpa teille jotakin, herra kapteeni, taiteilijana ja näytelijänä te varmasti ymmärrätte	388	ruini-ilmaisu	1. NE 2. NE
In jedem Bunkerfundament <i>liegt ein junger Hund begraben.</i>	437	Jokaisen bunkerin perustuksiin on haudattu nuori koira.	307	Jokaisen bunkerin perustuksissa on koira haudattuna	389	verbi-idioni	1. NE 2. TE
<i>Geprobt haben wir ja genug.</i>	438	Olemme kyllä kokeilleet tanteeksi	308	harjoitukset alkaivat jo riittä.	389	verbi-idioni	1. NE 2. NE
<i>das bedeutet nix Gutes</i>	438	Kissat eivät nähkääs tiedä hyvää.	308	kissoista näet ei hyvä seuraa	389	ruini-ilmaisu	1. YF 2. YF
<i>Schon gut Lankes. Stehen sie bequem.</i>	438	Riittää jo Lankes. Seisokaa levossa.	308	Riittää, Lankes. Lepo.	389	ruini-ilmaisu ruini-ilmaisu	1. NE, NE 2. NE, YF

bevor es losgeht, über die <i>Schüler spucken</i>	438	jossa näyttelijät syljäksivät emmen esityksen alkamista olkapaan yli.	308	emmen esitystä syljäksivät toistensa olan yli	390	verbi-idioni	1. NE 2. NE
<i>Toitoitoi!</i>	438	Toitoitoi!	308	Toi-toi-toi!	390	rutini-ilmaisu	1. NE 2. NE
<i>Spucken sich gegenseitig über die Schüler.</i>	438	Sylkäisevät toistensa olkapäiden yli.	308	Sylkäisevät toistensa olan yli	390	verbi-idioni	1. NE 2. NE
<i>Doch Scherz beiseite!</i>	438	Mutta leikki sikseen.	308	Leikki sikseen	390	rutini-ilmaisu	1. TE 2. TE
<i>Vollkommen richtig, wie Sie und Ihre Leute das sehen.</i>	439	Aivan oikein, te ja teidän väkemme näette asiat aivan oikeassa valossa.	308	Aivan, te ja teidän väkemme ollette täysin oikeassa.	390	rutini-ilmaisu	1. YF 2. NE
<i>Shau'n sich mal in aller Ruhe den Beton an, hat es in sich.</i>	439	katselkaa vain kaikessa rauhassa	308	Katselkaa kaikessa rauhassa	390	adverbiaali-idioni	1. TE 2. TE
<i>Sagen sie mal, Obergefreiter Lankes, was sind Sie eigentlich von Beruf?</i>	439	Sanokaahan, ylikorporaali Lankes, mikä oikeastaan on ammattinne?	308	Sanokaapas, alikersantti Lankes, mikä te oikeastaan ollette ammattilanne?	391	adverbiaali-idioni	1. YF 2. YF
<i>Aber Mann Gottes!</i>	440	Mutta Jumalan tähden!	308	Herranen aika!	391	rutini-ilmaisu	1. YF 2. YF
<i>Wenn hier mal Schluss ist. Und einmal ist hier ja Schluss – so oder so – dann bleiben die Bunker stehen</i>	441	Ja kerran tämänkin loppuu - niin tai näin – sitten bunkkerit jäävät paikoilleen.	310	Lankes siis funisi, että joskus tämä loppuu. Ja joskushan tämä loppuu - niin taikka näin – ja silloin bunkkerit jäävät.	392	adverbiaali-idioni	1. OE 2. OE
<i>Danke gehorsams! Und die lahrhunderte kommen und gehen darüber hinweg wie mix.</i>	441	Kiiitos, paljon kiitoksia! Ja vuosisadat tulee ja menee niin kun ei mitään.	310	Kiiitos paljon! – Ja vuosisadat kuluu ja menee ohि kun ei mitään.	392	rutini-ilmaisu sanapari	1. OE, TE 2. OE, NE
<i>Und dann, eines schönen Tages kommt ein sogenannter Altertumsforscher und denkt sich:</i>	441	Ja siten eräänä kauniina päivänä tulee niin sanottu mummaistutkija ja ajattelee itseksensä:	311	ja siten yhtenä kauniina päivänä tulee semmonen [sic] mummaistutkija ja tuumaa	392	substantiivi-idioni	1. TE 2. TE
<i>stumpfer, grauer Beton, ab und zu diletantische, unbeholtene Kringel in Heimatsilari über den Bunkereingängen</i>	441	lympeitä, harmaata betonia, siellä täällä vain harrastelijamaisen avuttomia rinkiöitä	311	harmaata, hengeletöntä betonia, siellä täällä vain harrastelijamaisen kömpelöitä, kovitekoisen näköisiä rinkulöitä	392	sanapari	1. YF 2. YF
<i>zwischen Felix und Kitty hin und her gereicht und beschrieben</i>	442	Felixin ja Kittyn kesken ojennettu toiselta toiselle	311	papertinpala on jo jonkin aikaa kulkenut kädestä käteen	393	sanapari	1. NE 2. NE

Muß mancher ins Gras noch beißen	444	viel monen miehen täytyy multaa purra	312	mies moni vielä kaatuu taistelussa	395	verbi-idioni	1. NE 2. NE
Dann wird es Zeit, dass wir Frühstücken!	444	Sitten meidän on aika syödä aamiaistal	313	Sitten on aika syödä aamiaistal	395	verbi-idioni	1. YF 2. YF
Das ist recht, mein Sohn, dass du um ihre Linie sorgst.	445	Oikein, poikani, sinun pitää huolehtia hänen linjoistaan.	313	Oikein, poikani, että huolehdi hänen linjoistaan.	396	rutimi-ilmaisu verbi-idioni	1. NE, TE 2. NE, TE
Vor allem die Novize, die Agneta, ein ganz junges Ding, Das noch nicht weiß, wo vorne und hinten ist	447	Agneta, aivan nuori tytö, joka ei vielä tiedä, missä on etu- ja missä peräpäätä	315	Agneta, ihan nuori tytö, jonka pää on vielä vähän pyörällä	398	substantiivi-idioni verbi-idioni	1. NE, NE 2. NE, YF
Danke bestens!	447	Kiiitos vaan, kiiitos!	315	Kiiitos paljon!	398	rutimi-ilmaisu	1. YF 2. OE
Nur dann und wann tauchen im Hintergrund ihre Regenschirme auf.	448	Vain silloin tällöin heidän sateenvarjonsa vilahavat taustalla.	316	Vain silloin tällöin taustalla näkyä vilahdus sateenvarjosta.	398	sanapari	1. OE 2. OE
Kommen mit der Bibel, und dann knallts auf einmal!	448	Tulevat Raamattu kourassa ja sitten alkaa yhtäkkiä paukkua.	316	Tulevat Raamattu kädessä ja sitten alkaa paukkua!	399	adverbiaali-idioni	1. YF 2. poisjätö
halte dir bitte beiden Ohren zu	449	Roswitha, paina kädet molemmille korvillesi, ole hyvä	316	Roswitha, paina kädet korville	399	verbi-idioni rutimi-ilmaisu	1. NE, TE 2. NE, poisjätö
Roswitha hält sich die Ohren zu.	449	Roswitha painaa kädet korvilleen.	316	Roswitha pitälee korviaan.	400	verbi-idioni	1. NE 2. YF
Und wenn es nun eines Tages keinen Beton mehr gibt?	449	Entä jos tulee päivä, jona betonia ei enää olekaan?	317	Entä jos yhtenä päivänä ei enää olekaan betonia?	400	substantiivi-idioni	1. NE 2. TE
Wenn Oskar auch während des Frühstückes auf dem Beton wenig oder kaum zu Mort kam, konnte er es dennoch nicht unterlassen	450	Vaikka Oskar betonin päällä aamiaista syöäessä jät melkein kokonaan vaille suunvuoraa.	317	Vaikka Oskar olikin pysytellyt jotakuinkin vaiti betonibunkkerilla nautittu aamiaisen aikana	401	verbi-idioni	1. NE 2. YF
in Blüte stehendes Biedemeier	450	nykyisin kukostavaan biedemeierimme	317	kukoistavaa biedemeieriamme	401	adjektiivi-idioni	1. NE 2. NE
Janden kaam Zeit fürs Mitlagessen	450	eidimme tuskin syödä päivällisiä	318	jät tuskin aikaa syödä lounasta	401	verbi-idioni	1. NE 2. NE
Das Lachen kam derb und oft. Wir trugen dick auf.	450	Nauru kajahti karkena ja vähän väliä. Esityksenne oli paksu! maustettua.	318	se remahti nauruun usein ja äänekkäästi. Me annoimme mennä täysin palkein.	401	verbi-idioni	1. NE 2. YF
setzte sich aber mitten in ihrer Nummer eine Sonnenbrille	451	asetti kesken numeroa nenälleen sinikheksiset	318	Pani kesken numeroaan sinikheksiset aumkolasi	402	verbi-idioni	1. NE 2. NE

mit blauer Umrandung auf, <i>schling eine andere Tonart an,</i> wurde direkter in ihren Prophezeiungen,		aurinkolasti, muutti äänensävyään, ennusti suoraviivaisemmin		silmiilleen, muutti sävyä ja lausui ennustuksiaan suoremmiin sanoin		
dass du allen Menschen <i>ins</i> <i>Herz blicken</i> konntest; nur dein eigenes blickest du nicht	452	osasi katsoa kaikkein ihmisten sydämeen; ainoastaan omaan sydämeesi ei nähnyt	319	pystyit näkemään ihmisten sydämeen, vain omaan sydämeesi ei nähnyt,	402	verbi-idioni 1. NE 2. YF
<i>nach wie vor</i>	453	joka yhä vielä vahingoittumattoma ja keskaikaisena	319	joka yhä ehjänä ja keskaikaisena	403	adverbiaali-idioni 1. NE 2. NE
<i>von Stunde zu Stunde</i>	453	ja keskaikaisena metelöi joka tunti monin erikoisin kelloin	319	kirkkotorneistaan erikoisia kelloja aina täysin tuntein	403	sanapari 1. NE 2. TE

Die Ameisenstraße, s.502—519	Muurahaispolku, s. 354–365	Muurahaispolku, s.448–463
---	---------------------------------------	--------------------------------------

fraseologismi	sivu	1. ensikäänös	sivu	2. uudelleenkäänös	sivu	fraseologismiluokka lähtötekstissä	ekvivalenssiaste
---------------	------	---------------	------	--------------------	------	---------------------------------------	------------------

<i>Dann und wann springt</i> jemand vom Dreimetersprungbrett, kann aber dennoch nicht die Augen der Schwimmenden gewinnen	502	silloin tällöin joku hyppää kolmen metrin ponnahduslaudalla, mutta kuitenkaan voita puolelleen uivien silmiä	354	silloin tällöin joku hyppää kolmen metrin ponnahduslaudalla, mutta saa tuskin ketään umareista edes vilkaistamaan	448	sanapari	1. OE 2. OE
Vielmehr ist es ein junger Mann, der langsam, zielstrebig, von <i>Sprosse zu</i> <i>Sprosse</i> nachgereitend	502	joka askelma askelmalla kippeä kymmenen metrin hyppytoimii	354	puola puolalla ylös kymmenen metrin hyppytoimii	448	adverbiaali-idioni	1. YF 2. YF
<i>bei jedem Schritt</i> federnde Sprungbrett	502	joka askelella joustavan ponnahduslaudan käikeen	354	joka askelella joustavalle ponnahduslaudalle	448	adverbiaali-idioni	1. TE 2. TE
und dann wieder langsam, <i>Sprosse um Sprosse</i>	503	ja siten jälleen alas hitaasti, askelma askelmalta	354	laskettua alas taas puola puolalta	449	adverbiaali-idioni	1. OE 2. OE

<i>schloss seine grundlos traurigen Reihungen vor dem Sprung</i>	504	sulki pohjatoman surulliset kaurinsilmänsä ennen hyppyä	355	sulki pohjatoman surulliset kaurinsilmänsä	450	verbi-idioni	1. TE 2. TE
<i>Im Gegensatz zur Historie sprangen zuerst Belisar und Narses, dann Totila und Teja</i>	504	päinvastoin kuin historiassa	355	aivan historian vastaisesti	450	adverbiaali-idioni	1. NE 2. NE
<i>da lag mir die Welt zu Füßen und nicht nur Europa</i>	505	silloin jalkojeni juuressa aukeni koko maailma	356	ja koko maailma, ei vain Eurooppa, levisi minun jalkojeni juuressa	450	verbi-idioni	1. NE 2. NE
<i>hingen hilflos und rein allegorisch gleich Engeln in der Luft</i>	505	ne riippuivat avuttomina ja pelkästään vertauskuvallisina enkelien tavoin ilmassa	356	roikkuivat ilmassa avuttomina ja enkelien kaltaisina	451	verbi-idioni	1. NE 2. NE
<i>der vorne noch hungrig war, Schlingen schlug und Geschichte machte</i>	505	teki silmukoita ja historiaa	356	nälkäisenä teki silmukoita ja historiaa	451	verbi-idioni	1. TE 2. TE
<i>Man hat mehrmals und noch in letzter Zeit</i>	506	Minua on monesti ja aivan viime aikoinakin	357	Minua on usein ja aivan viime aikoina	451	adverbiaali-idioni	1. TE 2. TE
<i>wollten durch und nach meinen Prozess weiterleben.</i>	506	tahtoivat jatkaa elämänsä oikeusjutun avulla ja jälkeen	357	läpi minun oikeudenkäyntini ja vielä sen jälkeenkin	452	sanapari	1. NE 2. NE
<i>Meine Großmutter Koljaiczek hielt ihren Bruder Vincent am Arm.</i>	506	Isoäitini Koljaiczek piti kättään veljensä Vincentin kantalossaan.	357	Isoäiti Koljaiczek talutti Vincent-veljeään.	452	verbi-idioni	1. NE 2. NE
<i>Der kamte die Welt und redete wirt.</i>	506	tänä tunsin maailman ja puhui sekavia	357	joka tunsin maailman ja puhui sekavia	452	verbi-idioni	1. NE 2. NE
<i>Bis zum heutigen Tage habe ich es mir nicht abgewöhnen können, auf den Straßen und Plätzen nach einem mageren, weder hübschen noch häßlichen, dennoch unentwegt Männer mordenden Backfisch Umschau zu halten.</i>	507	Tähän päivään saakka en ole voinut päästää irti siitä totunnuksesta, että eisin kadulla ja toreilla laihaa, ei sievää eikä runaa, mutta miehiä herkeämättä murhaavaa murosikäistä tyttöä.	357	vielä tänä päivänäkään en ole päässyt irti tavasta etsiä toreilta ja kadulta laihaa, ei sievää eikä runaa mutta silti jatkuvasti miehiä murhaavaa työntelutkaa.	452	adverbiaali-idioni verbi-idioni	1. YF, NE 2. YF, NE
<i>sie seien in letzter Minute an Bord eines ehemaligen Kdt-Schiffes</i>	508	he olivat viime hetkessä päässeet ertään entisen seuranatkalaiavan kannelle	358	he olivat viime tingassa ehineet	453	adverbiaali-idioni	1. NE 2. OE

<i>auf jeden Fall</i> war über die Hälfte der Wohnungen und Keller leer.	508	joka tapauksessa puolet asuntoista ja kellareista oli tyhjiään	358	oli miten oli, yli puolet asuntoista ja kellareista oli tyhjiään.	453	adverbiaali-idiomii	1. OE 2. YF
sie sorgte dafür, dass Mutter Truczinski auch im Tode einer <i>grauen Maus</i> glich	509	lyhyesti sanoen huoletti siitä, että äiti Truczinski myös kuoluuan muistutti harmaata hiirtä	359	muori oli vaimajanakin sama harmaa hiirulainen	455	substantiivi-idiomii	1. NE 2. OE
Welch ein Verkehr!	510	Mikä liikenne!	360	Olipas liikenne vilkasta!	456	ritiini-ilmaisu	1. YF 2. YF
Mehreren erhängten sah ich ins anstrengende <i>Gesicht</i> , stellte Vergleiche im <i>allgemeinen</i> und im <i>besonderen</i> mit dem erhängten Gemüsehändler Greff an.	511	Katselin monen hirtetyn väkänäisiä kasvoja, tein ylmäalkaisia ja yksityiskohtaisia vertailuja hirttäytyntä vihanneksauppias Greffiä muistellen.	360	Tutkin monien hirtettyjen kasvoja, joilla rasittanut ilme, ja tein vertailuja sekä yleisesti että varsinkin hirttäytyneeseen vihanneksauppias Greffiin.	456	verbi-idiomii adverbiaali-idiomii	1. NE, NE 2. NE, NE
<i>Geschichte machend</i>	512	historiaa tehden	361	olivat jo aiemmin halunneet tehdä historiaa	457	verbi-idiomii	1. TE 2. TE
Die Marienkirche brannte von <i>innen nach außen</i>	512	Mariankirkko paloi sisältä ulospäin	361	Mariankirkko paloi sisältä ja ulkoa	457	adverbiaali-idiomii	1. NE 2. YF
Die Heilige-Geist-Gasse brannte im <i>Namen des Heiligen Geistes</i> . Freudig brannte das Franziskanerkloster im <i>Namen des Heiligen Franziskus</i>	513	Pyhänhengenkuja paloi Pyhänhengen nimessä. Fransiskaanihuostari paloi iloisesti Pyhän Fransiskuksen nimen	361	Pyhän Hengen kuja paloi Pyhän Hengen nimen. Pyhän Fransiskuksen fransiskaanihuostari paloi iloisesti	458	ritiini-ilmaisu ritiini-ilmaisu	1. NE, TE 2. TE, poisjätö
Nur das Gebäude des West-Preußischen Feuerversicherung wollte aus <i>rein symbolischen Gründen</i> nicht abomieren.	513	Ainoastaan länsipreussilaisen palovakuutusyhön rakennus ei symbolisista syistä suostunut palamaan.	361	ihan vertauskuvallisia syistä	458	adverbiaali-idiomii	1. NE 1. NE
warf einen <i>Blick</i> durch das Trockenbodenfenster und erstaunte über die Sprühend lebendige Kraft	513	vilkaisin kuivausallakon ikkunasta ja hämmästelin sitä räiskyvän elävää voimaa	362	vilkaisin kuivausviintin ikkunasta	458	verbi-idiomii	1. NE 2. NE
<i>Nicht einmal</i> das Feuer des Brennenden Funksaues hörte man knistern	514	Palavasta radiotalosta ei kuulunut edes tulipalon räiskettä	362	Radiosta ei kuulunut edes palavan radion rätinää	458	adverbiaali-idiomii	1. NE 2. NE

denn mit den Russen soll man <i>keine Scherze treiben.</i>	514	sillä venäläisten kanssa ei ole leikkimistä.	362	venäläisten kanssa ei ole leikkimistä	459	verbi-idioni	1. YF 2. YF
<i>Nach wie vor</i> konnte ich dem Ding keinen Geschmack abgewinnen.	515	En koskaan ollut pitänyt tuosta kapinesta, enkä pitänyt nytkään.	363	ei ollut ikmä miellyttänyt minua eikä miellyttänyt vieläkään	459	adverbiaali-idioni	1. NE 2. NE
da an die sechs Mann auf der Kellertreppe drängten und über Maschinepistolen <i>Augen machten</i>	515	kun kuusi miestä tungeksi kellarin portaille ja tujotti konepistoollensa yläpuolelta.	363	kun kellarin portalla tungeksi noin kuusi miestä, silmät konepistoollien yllä kiiluen.	460	verbi-idioni	1. NE 2. NE
Daß die Erwachsenen <i>die Hände hochhoben</i> , fand ich normal.	515	Pidin normaalina sitä, että aikuiset kohottivat käitensä.	363	Minusta oli aivan normaalia, että aikuiset nostivat käitensä ylös.	460	verbi-idioni	1. NE 2. TE
Der hätte sich <i>ein Beispiel an mir</i> , seinem Vater – oder wenn nicht am Vater, dann an dem Ameisen <i>nehmen sollen</i> .	515	Hänen olisi pitänyt ottaa esimerkiksi minusta	363	olisi pitänyt ottaa esimerkiksi	460	verbi-idioni	1. TE 2. TE
nicht selbst und abwechselnd <i>dort Platz nehmen</i> , vielmehr das Kuruchen streicheln,	516	eivätkä vuoron perään <i>tunkeneet hänen syliinsä</i> , päinvastoin	363	eivätkä tunkeneet siihen kukin vuorollaan	460	verbi-idioni verbi-idioni	1. NE, NE 2. NE, NE
nich und meine Trommel <i>nahm</i> jemand vom Beton weg <i>auf den Arm</i> und hinderte mich somit	516	pitäessään minua vasemmalla käsivartellaan	364	Minut ja minun rumpuni nosti yksi heistä betonitalialta sylinsä ja esti minua niin	460	verbi-idioni	1. NE 2. NE
als einer von denen <i>genug hatte</i>	516	ja kun muuan heistä oli saanut tarpeekseen	364	ja kun yksi heistä oli saanut tarpeekseen	461	verbi-idioni	1. TE 2. TE
<i>hielt die Hände hoch</i> , zeigt alle Handlinien	516	valkoisia säilyketölkkejä täynnä Leipzigin Sekalaisia, piti käsistään koholla,	364	seisoi Leipzigin villanestuhennosta sisältävien lakkipeltitölkkien riviston edessä yhä kadet ylläällä	461	verbi-idioni	1. NE 2. YF
Matzerath erschrak <i>nach und nach</i> , als er das Zeichen seiner Partei <i>zwischen den Fingern spürte</i> .	517	Matzerath pelästyi vähin erin tunteensa puolueensa rintamerkin sormiensa välissä.	364	Matzerath pelästyi yhä pahemmin tunteensa puolueensa rintamerkin sormissaan	462	sanapari verbi-idioni	1. NE, NE 2. NE, YF
Nun würge er an dem sperrigen Bonbon. <i>ließ rot an</i> , bekam dicke Augen	517	punastui ankarasti, silmät pullistuivat päästä	365	naama muutui punaiseksi ja silmät pullistuivat päästä	462	verbi-idioni	1. NE 2. NE

Im Kleiderschrank, s. 641—653	Vaatekaapissa, s. 451—460	Vaatekaapissa, s. 573—585
--	--	--

fraseologismi	sivu	1. ensikäänös	sivu	2. uudelleenkäänös	sivu	fraseologismiluokka lähtötekstissä	ekvivalenssiaste
einen recht kunstgewerblichen Geschmack <i>an den Tag legte</i>	640	joka maalliseksi ruvetessaan osoitti oikein hyvää taideteollista makua	451	joka maalliseksi ryhtyessään osoitti varsin kotikutoista taidemakua	573	verbi-idioni	1. NE 2. NE
Ihr Osteriermaler, der Meisel, hatte <i>ihr diesen Floh ins Ohr gesetzt</i>	641	oli pannut tämän puintymän päähänsä	451	oli pannut tämän ajatuksen hänsen päähänsä	574	verbi-idioni	1. NE 2. NE
<i>von Schuld und Sühne</i>	642	syylisyydestä ja sovituksesta	452	syylisyydestä ja sovituksesta	574	sanapari	1. NE 2. NE
als ich sie <i>eines Tages</i> unverschlossen fand.	642	kun eräänä päivänä havaitsin sen lukisematonaksi	452	yhtenä kauniina päivänä	575	substantiivi-idioni	1. TE 2. TE
erst als Maria und ihren Verheer <i>von dieser und jener</i> Seite bedacht hatte	643	puolelta jos toiseltakin	453	puolelta jos toiseltakin	575	sanapari	1. NE 2. NE
bis ich aus den Borsten zog und dem vollen <i>Blick zeigte.</i>	644	ja näytin sitä kokonaisena katselleni.	454	estoni voitaten vedin sen harjasten oiteesta, kokoaan nähtäville	577	verbi-idioni	1. NE 2. NE
<i>Wie gut</i> , dass ich es tat, denn <i>im selben Moment</i> machte Oskar...	644	Oli hyvä, että menetin sienen, sillä samalla hetkellä	454	Hyvä, että tein niin, sillä samalla hetkellä Oskar pani merkitte	577	rutini-ilmaisu adverbiaali-idioni	1. NE, TE 2. NE, TE
um <i>keinen Verdacht</i> zu <i>erregen</i>	646	jotta en herättäisi epäluuloja	455	etten herättäisi epäilyksiä	578	verbi-idioni	1. NE 2. TE
<i>wahrer Liebe</i> proben stellt	646	asettaa todellisen rakkauden koetukselle	455	panee tosi rakkauden koetukselle	578	substantiivi-idioni	1. NE 2. TE
Unbeweglich, <i>mit schwerem Kopf</i>	646	pää painuksissa	455	hievahtamatta, pää riipuksissa	578	substantiivi-idioni	1. YF 2. NE
weil <i>wie am ersten Tage</i> wollte er dem Schrank begegnen, weil auch der	647	ja ikään kuin elämänsä ensimmäisenä päivänä hän tahtoi kohdata kaapin, koska	456	kuin ensimmäisenä päivänä, koska kaappikin oli avosylän vastaan	579	adjektiivi-idioni verbi-idioni	1. NE, NE 2. NE, OE

Schrank ihm mit offenen Armen empfing.		kaappikin otti hänet vastaan				
Dennoch konnte sich Oskar, der unverbesserte Ästhet, eine Kritik nicht ganz und gar versagen	647	ei kokonaan voinut tulkiduttaa kritisyytään	456	ei voinut olla hiukan kritisoi-matta	579	sanapari verbi-idioni 1. NE, NE 1. NE, NE
Nur einen kurzen Blick warf ich auf die links von den Wäscheleihen versorgten zivilen Kleider.	648	vain lyhyen katseen loin alusvaateleikeroiden vasemmalle puolelle	456	vilkaisin vain pikaisesti	579	verbi-idioni 1. OE 2. NE
Dennoch kam ich nicht sogleich zur Sammlung.	648	Kuitenkaan en heti pystynyt kokonaan ajatuksiani.	457	En silti pystynyt aivan heti keskittymään	579	verbi-idioni 1. YF 2. NE
von Stein zu Stein	650	kiveltä kivelle	457	ei pystynyt hyppimään kiveltä kivelle	581	sanapari 1. TE 2. TE
dass es noch lange neben der Mole schaukelte und nicht vom Fleck kam, bis eine Möwe es mitnahm; denn eine Möwe nimmt alles mit	650	että sylki vielä kauan keinähteli aallomurtajan vieressä eikä päässyt paikallaan, kunnes lokki otti sen mukaansa	457	aallomurtajan viereen pääsemättä yhtään minnekään	581	verbi-idioni 1. NE 2. NE
denn Schränke zwingen dazu, nannte die schwarze Köchin, doch ging mir das damals noch nicht unter die Haut, bis meiner armen Mama das Frühstück aus dem Gesicht sprang	650	mainitsin nimeltä Mustan Köksän, mutta hän ei vielä siihen aikaan tunkeutunut pelkona ihoni alle	457	mainitsin nimeltä Mustan Köksän, sillä siihen aikaan se ei vielä kouraisut syvältä	582	verbi-idioni 1. NE 2. YF
bis meiner armen Mama das Frühstück aus dem Gesicht sprang	651	kunnes aamainen loikkasi äiti raukkani kasvoista	457	kunnes äiti parkani aamainen loiskahit ulos hänestä	582	verbi-idioni 1. NE 1. NE
hielt beide Hände vor seine beiden blauen Kullerangen	651	ja pielii molempia käsiään molempien sinisten mulkosihiemensä edessä	459	ja painoi kädet pyöreille siniille silmilleen	583	verbi-idioni substantivi-idioni 1. YF, TE 2. YF, TE
meiner armen Mama war das alles egal, die war voll und ganz beschäftigt	651	äiti raukalieni tuo kaikki oli yhdentekevää, hän oli kokonaan syvenynyt toimintaansa	459	äiti paraileni se kaikki oli yhdentekevää, hän oli muissa puuhissa	583	verbi-idioni sanapari 1. OE, NE 2. OE, NE
aller Theorie zum Trotz, als Abschluss,	651	kaikkia teorioita uhmaten	459	että loppu mikä loppu, päätätjätöksiksi ja kaikkia teorioita uhmaten	583	verbi-idioni 1. OE 2. OE
Was damals im Grunde ganz angenehm war, den so sah	652	Mikä silloin perimmältään varsin miellyttävää	459	Mikä silloin oli itseasiassa varsin miellyttävää	583	adverbiaali-idioni 1. NE 2. NE

man den Gaul nicht mehr, selbst wenn man sich denken konnte						
Die <i>hatte genug</i> .	652	Hän oli saanut tarpeekseen.	459	Hänellä oli mitä tärvinä.	583	verbi-idioni 1. TE 2. YF
fiing aber <i>eines schönen Tages</i> an	652	sitten eräännä kauniina päivänä	459	yhtenä kauniina päivänä	583	substantiivi-idioni 1. TE 2. TE
<i>genug hatte</i> , nicht nur vom Aal, auch vom Leben	652	oli saanut tarpeekseen, ei ainostaan ankeriaasta, myös elämästä	459	oli saanut tarpeekseen, ei vain ankeriaasta vaan elämästä	584	verbi-idioni 1. TE 2. TE
trommelte ich – was ich seit Jahren nicht mehr getan hatte – einigen lockere Takte <i>mehr oder weniger</i> geschickt gegen die trockene hintere Kastenwand.	653	muttamia irrallisia tahleja enemmän tai vähemmän laivavasti	460	rummutin ensi kertaa vuosin muutaman remon tahdin jokseenkin omistuneesti	584	sanapari 1. TE 2. NE

Der letzte Straßenbahn oder Anbetung eines Weckglases, s. 743–763	Viimeinen raitiovaunu ja palvottu säilyketölkki, s. 522–536	Viimeinen raitiovaunu eli umpitölkin palvonta, s. 666–684
--	--	--

fraseologismi	sivu	1. ensikäänös	sivu	2. uudelleenkäänös	sivu	fraseologismiluokka lähtötekstissä	ekvivalenssiaste
Ja glauben Sie etwas, nur Tafelobst ist eine Sünde wert?	734	Lauletlecko ehkä, että vain jälkiruokahedelmät ovat synnin arvoisia?	522	Ette kai luule, että syntiä kannattaa tehdä vain makeiden herkkumienien tähden?	666	verbi-idioni	1. NE 2. YF
So <i>mache</i> ich Vittlars <i>Bekannschaft</i> , <i>schloss</i> noch am selben Tage <i>mit ihm Freundschaft</i> , nenne ihn noch heute meinen Freund.	744	Näin tutustuin Vittlariin, jo samana päivänä välillämme solmutui ystävyys	523	Näin minä tutustuin Vittlariin, ystävyystyinkin hänen kanssaan samana päivänä	667	verbi-idioni verbi-idioni	1. NE, NE 2. NE, NE

„Sei doch so gut, lieber Gottfried.“	745	Voisiko olla niin hyvä, rakas Gottfried	523	”Rakas Gottfried”, minä pyysin häneltä kolme päivää sitten, ”ole hyvä ja lähetä minulle kopio siitä rikosilmoituksesta...”	667	ritimi-ilmaisus	1. NE 2. NE
der Angeklagte von Bernf Trommler ist	745	sytyetty on ammatiltaan rumpali	523	sytyetty on ammatiltaan rumpali	668	adverbiaali-idioni	1. YF 2. YF
hielt er ihn mit Daumen und Zeigefinger senkrecht hoch, etwa in Augenhöhe.	747	suunnitteen silmien korkeudelle	524	suunnitteen silmien korkeudella	669	adverbiaali-idioni	1. TE 2. TE
Bis heute	747	vielä tänäntäkään	525	En vieläkkään voi käsittää	670	adverbiaali-idioni	1. NE 2. NE
Nun mag es in der Tat zu den Angelegenheiten des Bösen gehören, sich vorzugweise in Astgabeln zu lagern.	747	itseasiassa kuulune paholaisen tapoihin sijoittua etupäässä oksanharoihin.	525	voi olla, että paholaisen tapana on lepäillä etupäässä	670	adverbiaali-idioni	1. YF 2. NE
Auf meine Bitte hin streifte mir die Angeklagte	748	Minun sitä pyydyttyä	525	Pyynnöstäni sytyetty sitten heiken epäilytyään	670	adverbiaali-idioni	1. NE 2. NE
als wir dann und wann Gelegenheit fanden	749	Kun silloin tällöin saimme tilaisuuden sitä harjoittaa	26	silloin tällöin saimme tilaisuuden harjoitella leikkämme	671	adverbiaali-idioni	1. OE 2. OE
machte Herr Kornelt, der über den Finger kein Wort verlor, einen Gipsabguß des Fingers ohne Ring.	749	ei tuhlannut sanaakaan sormen takia	526	ei ollut sanallakaan maininnut	672	verbi-idioni	1. NE 2. YF
Ich sah ihm bei der Arbeit nur mit einem halben Auge zu,	749	Katselin hänen työtään vain puolella silmällä	526	Vilkuihin hänen työskentelyään vain puolella silmällä	672	verbi-idioni	1. OE 2. YF
ich von Bernf Dekorateur bin	750	Minulle, joka olen ammatillani somistaja	526	koska olen ammatillani somistaja	672	adverbiaali-idioni	1. YF 2. YF
als fremdes Eigentum zu betrachten	750	pitämään sormea vieranaa omaisuutena	527	pitämään sormea vieraan omaisuutena	672	substantiivi-idioni	1. NE 2. NE
als seine Trommekunst ihm Ansehen und Wohlstand brachte	751	tuotti hänelle mainetta ja hyvinvointia	527	olivat tuoneet hänelle mainetta ja varallisuutta	673	sanapari	1. NE 2. NE
als ein Dekorateur von Bernf	752	minä minä somistajan ammattia harjoittavana	528	minä minä ammatissomistajana saatoin vakuuttaa	674	adverbiaali-idioni	1. YF 2. YF

Hier gebe ich als Zeugnis <i>Worte des Angeklagten</i>	752	Oheistan lausuntoimi todistuskappaleena syytetyn sanat	528	Tässä minä siis todistajana todistan syytetyn sanat	674	verbi-idiomii	1. NE 2. NE
er habe weder die Krankenschwester ermordet noch von <i>Angesicht</i> zu <i>Angesicht</i> gesehen	753	eikä edes nähnyt tätä kasvoista kasvoihin.	529	eikä nähnyt tätä kasvoista kasvoihin	675	sanapari	1. NE 2. NE
Doch Herr Matzerath wollte sich innerhalb der Landesgrenzen halten, wollte, <i>nach seinen eigenen Worten</i> habe <i>bis heute</i> nicht <i>Mut und</i> <i>Willen</i> genug	753	omien sanojensa mukaan	529	eikä omien sanojensa mukaan halunnut	675	ruutiini-ilmaisu	1. TE 2. TE
zu <i>später Nachstunde</i>	755	ei minulla toistaiseksi ole ollut ritittävästi rolkentua eikä tahtoa yön myöhäisinä tunteina	530	en ole tähän päivään mennessä rohjennut enkä halunnut iltamyöhään	676	adverbiaali-idiomii sanapari	1. NE, NE 2. YF, NE
Einige Wagen jedoch standen <i>kreuz und quer</i> <i>In der Tat</i> mache mir die kleine Gelegenheitsarbeit viel Freude.	755 756	poikittain ja pituussummassa Iseasiassa tuo pieni tilapäisyö tuotti minulle paljon iloa.	530 531	muutamat jäivät raiteille riippin raapin, tyhjiä tilapäistyön tuotinkin minulle paljon iloa	676 677	adjektiivi-idiomii adverbiaali-idiomii	1. NE 2. NE 1. NE 2. YF
Einsteigen <i>bitte!</i>	756	Nouskaa vaunuun, olkaa hyvä!	531	Nouskaa vaunuun, olkaa hyvä!	678	ruutiini-ilmaisu	1. TE 2. TE
Auch ein Geräusch, als <i>verteile</i> jemand <i>Ohrliegen</i> , Der wird heut' noch <i>sein</i> <i>blaues Wunder erleben</i> .	756 757	jotka synnyvät korvapuustejä annettaessa Tämä äijä saa tänään vielä nähdä ihmeitä.	531 531	sellaista ääntä kuin joku jäkelisi korvapuustejä Tää tyyppi saa tänään vielä mitä kuulua ja kuka kakske.	678 678	verbi-idiomii	1. OE 2. OE 1. NE 2. NE
Das Gespräch <i>nahm</i> sogleich <i>eine</i> merkwürdige <i>Wendung</i> . der müsse noch mal ganz <i>von</i> <i>vorne anfangen</i>	757 757	Keskustelu sai heti omituisen käänteen vielä kerran aloittaa aivan alusta	531 532	Keskustelu sai heti omituisen käänteen piti alkaa vielä kerran aivan alusta	678 679	verbi-idiomii	1. OE 2. OE 1. TE 2. TE
dann <i>ist Schluß</i> mit der Vergangenheit – <i>wie gut</i> , dass wir noch die Straßenbahn erwischt haben.	757	menneisyyden tili selvitettäisiin. olipa hyvä, että oli päästy raitiovaunuun.	532	homma oli saatu valmiiksi olipa hyvä	679	verbi-idiomii ruutiini-ilmaisu	1. NE, OE 2. NE, OE
So wurde also <i>wider Willen</i> zu einem Straßenbahnführer, der	757	Minusta tuli vastoin tahtoani sellainen	532	Niin minä siis vasten tahtoani jouduin	679	adverbiaali-idiomii	1. NE 2. OE

Deutsche Kurzfassung

Universität Tampere

Fachbereich Sprach-, Translations- und Literaturwissenschaften

Studienprogramm Deutsche Sprache, Kultur und Translation

Masterstudiengang Mehrsprachige Kommunikation und Translationswissenschaft

Pesonen, Tia: Das Neuübersetzen der Phraseologismen in der Belletristik - am Beispiel die finnischen Erst- und Neuübersetzungen des Romans *Die Blechtrommel*.

Masterarbeit: 69 Seiten

Deutsche Kurzfassung: 15 Seiten

November 2016

1 Einleitung

Die Welt, Kulturen und Menschen verändern sich mit der Zeit, deswegen kommen die Texte auch leicht veraltet vor. Es ist klar, dass ein neues Zielpublikum auch neue Texte verlangt, und dass verschiedene Texte und Übersetzungen immer für ein bestimmtes Publikum geeignet sind. Texte werden für verschiedene Funktionen erstellt, so dass die Nachfrage des Zielpublikums erfüllt wird (Desmidt 2009, 670). Die Neuübersetzungen werden meistens als ein Sonderphänomen wahrgenommen, aber laut Koskinen und Paloposki (2015, 13) sind fast alle Klassiker mindestens einmal neuübersetzt worden.

1.1 Die Ausgangspunkte der Untersuchung

Obwohl in der Übersetzungswissenschaft häufig Neuübersetzungen als Untersuchungsmaterial benutzt werden, ist das Neuübersetzen als ein eigenes Phänomen nur wenig untersucht worden (Koskinen & Paloposki 2005, 194). Es gibt einige Fallstudien, jedoch wie sich die Neuübersetzungen als Ganzes zeigen, ist noch sehr zersplittert, weil die untersuchten Übersetzungen sich in verschiedenen Perioden befinden und die Untersuchungen sich in verschiedenen Sprach- und Kulturgebieten verteilen. Dazu betreffen diese Untersuchungen meistens die Übersetzungsgeschichte. (Koskinen & Paloposki 2015, 10.)

Für verschiedene übersetzungswissenschaftliche Forschungsfragen bieten die Neuübersetzungen eine sehr fruchtbare Grundlage, darüber hinaus bringen sie auch Informationen über die Gesellschaft ein. Wenn der Ausgangstext sowie der Zieltext unverändert

sind, ermöglicht die ändernde Zeit zum Beispiel das Untersuchen der Übersetzungsnormen und -strategien, der Standardisation der Sprache und der politischen und kulturelle Wirkungen. (Koskinen & Paloposki 2010, 295.)

Ein zentraler Begriff des Phänomens Neuübersetzung ist die Neuübersetzungshypothese⁵ (s. 2.1). In Finnland haben Outi Paloposki und Kaisa Koskinen zusammen das Neuübersetzen untersucht. Laut ihrer Untersuchung sind die finnischen Übersetzungen am Anfang des 1900-Jahrhunderts mehr oder weniger einbürgernd, aber trotzdem erfüllt sich die Neuübersetzungshypothese nicht eindeutig. Es geht mehr um eine Periode der Übersetzungsliteratur, in der die Erstübersetzungen einbürgernd waren. (Paloposki & Koskinen 2010, 30.) Der Grund dafür ist, dass damals das Übersetzen der Belletristik in Finnland erst begann (Paloposki & Koskinen 2004, 29; Tiittula & Nuolijärvi 2013, 22). Das Untersuchungsziel war zu erklären, dass es in den Neuübersetzungen um ein vielseitigeres Phänomen geht, als die Neuübersetzungshypothese andeutet (Koskinen & Paloposki 2015, 11–12). In der Untersuchung von Susam-Sarajeva (2003) wurde auch bestätigt, dass die Neuübersetzungen nicht als Produkt einer veränderten Zeit behandelt wurden, sondern diese Übersetzungen sollten es im allgemeinen Literatur in die Zielkultur schaffen.

Das Neuübersetzen der deutschsprachigen Literatur in Finnland hat Liisa Tiittula (2013) untersucht und der Schwerpunkt ihrer Forschung war die Frage, was für eine Stellung die deutschsprachige Literatur in Finnland hat. Als der Druckzahl mit den vergangenen Perioden verglichen wurde, hat man herausgefunden, dass weniger Neuübersetzungen von der deutschen Literatur heute erscheinen. (Tiittula 2013, 140–170.) Günter Grass' *Die Blechtrommel* ist eins von den Werken, die Tiittula analysiert hat. Es muss aber beachtet werden, dass Tiittula in seinem Artikel nicht erwähnt, ob sie zwei verschiedene Ausgangstexte gehabt hat: Aarno Peromies hat die finnische Erstübersetzung von der Erstausgabe verfasst und Oili Suominen von der Ausgabe des Jahres 1997, die kritisch von Grass durchgesehen wurde. Das bedeutet,

⁵ Nach der Neuübersetzungshypothese sind die Erstübersetzungen einbürgernd und die Neuübersetzungen verfremdet (s. 2.1).

dass es zwischen den Ausgangstexten Unterschiede geben kann und deswegen kann man sie nicht identisch miteinander vergleichen.

Die gesellschaftlichen Normen und die Zeit haben einen großen Einfluss darauf, was für Texte überhaupt verfasst werden. Für diese Untersuchung ist die Fallstudie von Annikki Liimatainen (2013) besonders relevant. Liimatainen hat sich in ihrer Fallstudie auf die Erst- und Neuübersetzungen der Phraseologismen im Roman *Buddenbrooks* (1901) von Thomas Mann konzentriert. Ein wichtiges Ergebnis war, dass die deutschsprachigen Phraseologismen nicht nur mit der finnischen Phraseologismen übersetzt werden, sondern dass es auch andere Übersetzungsmöglichkeiten sowie andere produktive Eigenschaften der Sprache gibt.

1.2 Das Untersuchungsziel

Mein Untersuchungsziel ist die Neuübersetzungshypothese in den finnischen Erst- und Neuübersetzungen des Romans *Die Blechtrommel* von Günter Grass und diese zu prüfen. Mein Ziel ist nach Dobrovol'skijs und Kollers (2007) Äquivalenzmodell aufzuklären, wie sich die Phraseologismen aus dem phraseologischen Blickwinkel die Erst- und Neuübersetzung des Ausgangstextes entsprechen. Die Phraseologismen, die kein phraseologisches Äquivalent haben, werde ich aus dem Translationswissenschaftlichen Blickwinkel betrachten, weil es für Phraseologismen auch nicht-phraseologische Übersetzungsmöglichkeiten gibt⁶. Dann ist es mit der bekommenen Information möglich die einbürgernden und verfremdeten finnischen Übersetzungen herauszufinden. Erst nach dem ich die verfremdeten und einbürgernden Ausdrücke habe, wird es möglich die Neuübersetzungshypothese zu prüfen.

Das Neuübersetzen bedeutet für mich, dass der Ausgangstext mindestens zweimal aus der gleichen Ausgangssprache in die gleiche Zielsprache übersetzt wird. In dieser Untersuchung werde ich beachten, dass die finnischen Erst- und Neuübersetzungen der *Der Blechtrommel* von verschiedenen Ausgaben ins Finnische angefertigt sind. Das bedeutet, dass es zwischen den

⁶ S. Dobrovol'skij 2011; Liimatainen 2013.

Ausgangstexten Unterschiede geben kann und dass man die Unterschiede zwischen den Übersetzungen mit den Unterschieden in den Ausgangstexten erklären kann.

2 Der Begriff *Neuübersetzen*

Relevant für die Festlegung der Neuübersetzung ist, dass der gleiche Ausgangstext in die gleiche Zielsprache mindestens zwei Mal übersetzt wird. Toury (1995, 73) findet den Begriff *gleiche Zielsprache* problematisch, weil die Sprache lebt, entwickelt und verändert sich. Die Neuübersetzungen werden immer nach einer gewissen Zeit nach der Erstübersetzung angefertigt und dann können die Sprachen der Erst- und Neuübersetzungen können sehr unterschiedlich sein (Mp.)

Es gibt keinen einfachen Grund für das Neuübersetzen oder warum man neue Übersetzungen erstellen sollte. Die Gründe variieren sogar für jedes Werk. Von einigen alten Klassikern werden Neuübersetzungen angefertigt, weil man steigende Verkaufszahlen im Ziel hat. (Paloposki & Koskinen 2010, 35). Der Bedarf für eine neue Übersetzung entsteht auch, falls in der Erstübersetzung ein Teil ausgelassen ist oder die Übersetzung veraltet ist (Tiittula & Nuolijärvi 2013, 22). Ein wichtiger Grund ist, dass man mit der Zeit in der Erstübersetzung Missverständnisse und falsche Ausdrücke herausfindet. Auch neue Information über das Werk kann ein Grund für eine neue Übersetzung sein. (Xu 2003, 193–194.)

Allerlei Texte werden neu übersetzt, aber die heilige Texte und kanonisierte Werke sind die meist neu übersetzten (Brownlie 2006, 146). Jedes Mal, wenn ein Text gelesen wird, wird er auch interpretiert. Man kann auch bewusst aus verschiedenen Blickwinkeln die Ausgangstexte interpretieren und dann ist das Ergebnis auch dementsprechend. (Brownlie 2006, 152–153.) Deshalb ist eine neue Interpretation ein wichtiger Grund fürs Neuübersetzen.

Aber die Kriterien dafür, welche Texte überhaupt zu den Neuübersetzungen gezählt werden, haben in der Übersetzungsgeschichte variiert. Der Unterschied zwischen einer Neuübersetzung und einer durchgesehenen Edition kann sehr klein und komplex sein. Problematisch ist, wie viele Veränderungen muss es in der Übersetzung geben, damit man von einer Neuübersetzung sprechen kann? Gleichzeitig kann man fragen, wie viel darf man eine durchgesehene Edition verändern, so dass sie noch als gleiche Übersetzung gilt, die der gleiche Übersetzer übersetzt hat? (Paloposki & Koskinen 2010, 43–44.)

2.1 Neuübersetzungshypothese

Ein zentraler Begriff des Neuübersetzens ist die *Neuübersetzungshypothese*. In 1990 untersuchte Antoine Berman das Neuübersetzen. Diese Untersuchungen lagen zugrunde, als Andrew Chesterman in 2000 von dem Neuübersetzungsprozess eine Neuübersetzungshypothese erstellte. (Tiittula 2013, 145–146.) Die Grundidee der Hypothese ist, dass die Neuübersetzung verfremdet und die Erstübersetzung einbürgernd ist. Die Hypothese basiert sich darauf, dass die Erstübersetzung den Ausgangstext mit der Zielkultur schon bekannt gemacht hat und das ermöglicht die Neuübersetzung möglichst treu dem Ausgangstext zu bleiben.

Nach O'Driscoll (2011, xii) vereinfacht die Neuübersetzungshypothese die komplexen Neuübersetzungsprozesse. Das Prüfen der Neuübersetzungshypothese ist auch schwierig, weil in verschiedenen Untersuchungen auf verschiedenen Sachgebieten konzentriert wird. Es ist auch sehr anspruchsvoll zu prüfen, ob ein ganzes Werk einbürgernd oder verfremdet ist. (Paloposki & Koskinen 2010, 30.)

3. Übersetzungsnormen und Zeit

Nach Tiittula (2013, 140) wird eine Neuübersetzung durchschnittlich 40 Jahre nach der Erstübersetzung erstellt. Darum spiegeln die Neuübersetzungen die Veränderungen in linguistischen und kulturellen Normen. (Mp.) Die herrschenden Normen und die Ideologie sind auch der Grund für die Abwechslung der Übersetzungen und Neuübersetzungen. Wiederum variieren die Ideologie und Normen je nach Kultur. Die Übersetzungen werden gefasst, weil wegen der Veränderungen in Normen und in der Ideologie Texte veraltet vorkommen. Darum kann eine Untersuchung über Neuübersetzungen die Veränderung der Normen und Ideologien verraten. (Brownlie 2006, 150.) Sorvali und Koskinen (2007, 380) betonen, dass man das Alter der Übersetzung in den Jahren nicht zählen kann, sondern es gibt viele Faktoren, die das Veralten beeinflussen. Die Lebenszeit variiert viel zum Beispiel demnach, wie bemerkenswert und hochwertig der Ausgangstext ist. (Mp.)

4. Phraseologismen in der Belletristik

4.1 Zentrale Begriffe

In meiner Masterarbeit ist der Term Phraseologismus der Oberbegriff für alle festen Ausdrücke, die ich vorstellen werde. Ein wichtiger Unterbegriff ist das Idiom, das immer teil- oder voll-idiomatisch ist. Phraseologismen, die nicht idiomatisch sind, sind zum Beispiel einige Routineformeln und Kollokationen⁷: *sich die Zähne putzen* (Burger 2007, 32).

Mit dem Begriff Phraseologismus wird auf solche Wortreihen verwiesen, deren Form man nicht mit syntaktischen oder semantischen Regeln erklären kann (Fleischer 1997, 21). Zu den zentralen Eigenschaften eines Phraseologismus zählen Festigkeit, Idiomatizität und Polylexikalität (Hyvärinen 2011, 9). Obwohl Phraseologismen aus mehreren Worten bestehen, geht es nicht um Komposita, sondern um solche Wörter, die zusammen eine Kombination bilden, die unter Sprachbenutzern ähnlich eines einzelnen Wortes bekannt ist (Burger 2007, 11).

Der Begriff Idiomatizität bezieht sich auf einen Ausdruck, dessen Bedeutung von der Summe der Wörter nicht klar wird (Burger 2007, 13). Polylexikalität bedeutet Strukturen, die aus mehreren Wörtern bestehen (Burger 2007, 15) und mit der Festigkeit meint man, dass die Phraseologismen wie Wörter verstanden werden und sie wie Wörter, als eine eigene Ganzheit, gebraucht werden (Burger 2007, 16).

4.2 Die Übersetzungsäquivalenz nach Koller und Dobrovol'skij

In meiner Untersuchung erforsche ich, ob die Neuübersetzungshypothese sich zwischen den Roman *Die Blechtrommel* und seiner finnischen Erst- und Neuübersetzung verwirklicht. Ich analysiere die von dem Ausgangstext gefundenen Phraseologismen und die Übersetzungen der Phraseologismen mit dem Äquivalenzmodell von Dobrovol'skij (2011) und Koller (2007). Mit

⁷ Kollokationen beziehe ich mit dieser Untersuchung nicht ein, weil die Kollokationen nicht typisch für Belletristik sind.

Hilfe der interlingualen Äquivalenz wird gezeigt, wie die finnischen Übersetzungen und die in den Ausgangstext gefundenen Phraseologismen sich entsprechen.

Ich teile die Phraseologismen in vier Äquivalenzgrade, die erläutern, wie die finnischen Übersetzungen aus dem phraseologischen Blickwinkel die Phraseologismen des Ausgangstextes entsprechen. Als Nächstes werde ich die verschiedenen Äquivalenzgrade veranschaulichen.

1. Von einer *Volläquivalenz* wird gesprochen, wenn der L1-Phraseologismus den L2-Phraseologismus identisch entspricht. Die Kriterien für eine Volläquivalenz sind identische Bedeutung, Syntax, lexikalische Struktur und bildlicher Ausdruck. Zum Beispiel der Phraseologismus *Hand ins Feuer legen für etw.* hat einen englischen Volläquivalent *to put one's hand into the fire for sth.* (Dobrovol'skij 2011, 7–8.)
2. *Teiläquivalente Phraseologismen* sind von der Bedeutung identisch oder fast identisch, aber sie unterscheiden sich voneinander mit der lexikalischen und syntaktischen Struktur oder dem bildlichen(?) Ausdruck. Zum Beispiel der Phraseologismus *ins Gras beißen* unterscheidet sich mit der lexikalischen Struktur und zum Teil mit dem bildlichen Ausdruck von seinem englischen Teiläquivalent *to bite the dust.* (Dobrovol'skij 2011, 8.)
3. *Von der Grundbedeutung ähnliche Phraseologismen* sind verschiedene Phraseologismen in der Ausgangs- und Zielsprache. Die Grundbedeutungen sind gleich, aber die L1- und L2-Phraseologismen entsprechen einander nicht in der bildlichen Sprache. Der Phraseologismus *wie auf kühlenden Kohlen sitzen* ist von der Grundbedeutung gleich wie der englische Ausdruck *to be like a cat on hot bricks*, aber sie unterscheiden sich von der bildlichen Sprache. (Dobrovol'skij 2011, 8.)
4. Um die *Nulläquivalenz* geht es dann, wenn der ausgangssprachige Phraseologismus keine phraseologische Entsprechung in der Zielsprache hat (Dobrovol'skij 2011, 8). Von einer Nulläquivalenz wird gesprochen, wenn die L1- und L2-Phraseologismen von der bildlichen Sprache ähnlich sind, aber die Bedeutungen unterscheiden sich (Dobrovol'skij, 2011, 17). Bemerkenswert ist, dass nach Dobrovol'skij (2011, 12) auch ein nicht-phraseologischer Ausdruck auch als Äquivalent für ein Phraseologismus funktionieren kann.

Verschiedene Phraseologismen können in verschiedenen Situationen eine verschiedene Bedeutung bekommen. Eine weite Skala verschiedener phraseologischer Bedeutungen sind besonders zur Belletristik geeignet. Jede von diesen Bedeutungen kann sich auch als Übersetzungsproblem zeigen, wenn man in der Zielsprache keine volläquivalente Entsprechung findet, die auch ihre Bedeutung enthalten würde. Volläquivalenz kann man aber für eine Besonderheit halten, wenn man die kulturellen, historischen und sozialen Unterschiede beachtet. (Koller 2007, 607.)

5. Klassifikation der Phraseologismen

5.1 Satzgliedwertige Phraseologismen

Die Phraseologismen, die idiomatische Eigenschaften haben, nennt man Idiome. Idiome können teil- oder vollidiomatisch sein. (Burger 2007, 15, 32.) Die semantische Struktur der Idiome besteht aus der lexikalisierten, wirklichen Bedeutung und für die Zielkultur typische Vorstellung. (Dobrovol'skij 2011, 11.)

Ich teile die Idiome syntaktisch nach Fleischer (1997): Adjektiv-, Verb-, Adverb- und Substantividiome. Die Idiome funktionieren in einem Satz wie Satzglieder: Adjektividiome funktionieren wie Adjektive, Substantividiome funktionieren wie Substantive und Adverbialidiome wie Adverbialen. Die meisten der Idiome in der Blechtrommel sind Verbiidiome wie *Ohrfeigen verteilen* und *mit offenen Armen empfangen*. Alle Idiome, die ein Verb enthalten, sind Verbiidiome, aber nicht alle Verbiidiome funktionieren in einem Satz als Verb. (Mp.)

Wortpaare bestehen entweder aus zwei Wörter aus gleicher Wortklasse oder wenn zwei gleiche Wörter mit einer Konjunktion oder Präposition verbunden sind. Wenn es um zwei verschiedene Wörter geht, ist die Reihenfolge meistens fest: *klipp und klar*. (Burger 2007, 46; Fleischer 1997, 106, 108.) Wortpaare sind häufig ein Teil zum Beispiel Verbiidiome: mit *jmdm. durch dick und dünn gehen* (Burger 2007, 46; Fleischer 1997, 106).

5.2 Satzwertige Phraseologismen

Satzwertige Phraseologismen sind zum Beispiel *Sprichwörter* und *Routineformel*. Die Sprichwörter unterscheiden sich von den satzgliedwertigen und anderen satzwertigen Phraseologismen, weil sie eigene Aussagen bilden (Burger 2007, 128). Sie sind feste und häufig lehrhafte

Ausdrücke, die sich irgendwie auf das praktische Leben beziehen. Sprichwörter haben meistens verallgemeinernde Eigenschaften und poetische Formen wie Alliterationen und Endreime. (Fleischer 2001, 110–111.)

Die alltägliche Kommunikation basiert sich mehr oder weniger auf situationsbedingte Ausdrücke, die eine bestimmte Funktion enthalten. Die Routineformeln sind stark sprachspezifisch und mit dem eigenen Wertsystem einer Kultur verbunden. Sie können auch eine starke stilistische und ausdrückliche Konnotation haben. (Liimatainen 2011a, 113–115.) Die Routineformeln unterscheiden sich von den Sprichwörtern, weil die Sprichwörter immer eine verallgemeinernde Wahrheit beinhalten. Die Routineformeln sind auch sehr sensibel für die sozialen Veränderungen der Gesellschaft, während Sprichwörter historische gesellschaftliche Situationen wiederholen. (Sosa Mayor 2007, 60.) Bemerkenswert ist, dass die Routineformeln auch als satzgliedwertige Ausdrücke vorkommen können. Weil sie häufig selbständig auftreten, sind sie meistens satzwertig (Wotjak 2005, 373; Burger 2007, 56–57).

6 Untersuchungsmaterial und -methode

Als Untersuchungsmaterial wurde der Roman *Die Blechtrommel*, ausgewählt. Das Kriterium dafür war, dass die Zeit zwischen der Erst- und Neuübersetzung des Werkes lang genug ist, um die mögliche Veränderung in den Übersetzungsnormen festzustellen. Der Roman wurde in 1959 von Günter Grass geschrieben.

Die Erstübersetzung der Blechtrommel wurde von Aarno Peromies im Jahre 1961 angefertigt. 50 Jahre nach der Erscheinung des Originalwerkes in 2009 übersetzte Oili Suominen den Roman. Diese Neuübersetzung wurde nach Suominen (eine persönliche E-Mail, 2014) von der Ausgabe aus dem Jahre 1997 angefertigt. Mein Ziel ist einen möglichst weiten und vielseitigen Einblick auf die Phraseologismen meines Untersuchungsmaterials zu nehmen. Mein Material betrifft insgesamt sieben Kapitel von den Ausgangstexten und ihre Übersetzungen.

Erst habe ich die Phraseologismen des Originalwerkes aus dem Jahre 1960 in Tabellen zusammengestellt und danach die Erstübersetzung (1961) und letztlich die Neuübersetzung (2009). Weil die Erst- und Neuübersetzungen von verschiedenen Ausgaben angefertigt wurden, habe

ich diese zwei Ausgangstexte miteinander verglichen, um die Unterschiede zwischen Übersetzungen mit den Unterschieden der Ausgangstexte begründen zu können. Unterschiede zwischen phraseologischen Ausdrücken in den Ausgangstexten habe ich aber nicht gefunden.

Beim Vergleich habe ich herausgefunden, wie die finnischen Übersetzungen die in dem Ausgangstext gefundenen Phraseologismen entsprachen. Nach dem konnte ich die Phraseologismen nach dem Äquivalenzgrad kategorisieren (s. 4.2). Die Äquivalenzgrade gaben eine Vorstellung darüber, wie die Übersetzungen die Ausdrücke des Ausgangstextes aus dem phraseologischen Blickwinkel entsprachen. Nach dem ich die Entsprechungen analysiert hatte, betrachtete ich die nulläquivalente Ausdrücke aus dem Übersetzungswissenschaftlichen Blickwinkel, weil ein Phraseologismus in der Zielkultur auch eine nulläquivalente Übersetzung bekommen kann. Mit diesen Entsprechungen konnte ich einbürgernde und verfremdete Übersetzungen herausfinden und die Neuübersetzungshypothese prüfen. Zum Schluss verglich ich die Untersuchungsergebnisse gegen dem historischen und gesellschaftlichen Hintergrund.

7 Phraseologismen in der *Blehtrommel* und die finnischen Übersetzungen

In diesem Kapitel werde ich mit Tabellen veranschaulichen, was für Phraseologismen ich gefunden habe und was für Äquivalenzgrade zwischen den gefundenen Phraseologismen und den finnischen Übersetzungen herrschen. Ich teile die Phraseologismen des Ausgangstextes in vier verschiedene Äquivalenzgrade: Volläquivalenz (TE), Teiläquivalenz (OE), von der Grundbedeutung ähnliche Phraseologismen (YF) und Nulläquivalenz (NE). In den Tabellen bedeuten EK Erstübersetzung und UK Neuübersetzung.

7.1 Volläquivalente Phraseologismen

(1) TABELLE: Äquivalenzgrade der Phraseologismen pro phraseologische Klasse

Tabelle 1	TE		OE		YF		NE		
	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	Phraseologismen insgesamt
Verbidium	21	22	11	12	14	29	74	57	120
Adjektividiom	1	1	-	-	-	1	6	5	7
Adverbialidiom	8	8	6	7	13	17	23	18	50
Substantividiom	11	12	1	4	4	1	8	7	24
Routineformel	32*	34*	3	4	6	8	15	10	56
Wortpaar	4	5	3	2	3	5	17	15	27
Sprichwort	-	-	-	-	1	2	3	2	4
Äquivalenzgrade insgesamt	77*	82*	24	29	41	63	146	114	288

* Zu dem Untersuchungsmaterial wurde der Kapitel der *Blechtrommel* gerechnet, in dem der Ausdruck *es war einmal* 25 Mal vorkommt

Die meisten der gefundenen Phraseologismen sind Verbidiume. Verbidiume gab es insgesamt 119, fast die Hälfte aller Phraseologismen. Verbidiume wurden meistens nur mit einem Verb übersetzt oder mit einer freien Wortverbindung, die aus einem Verb und einem Substantiv bestehen. Zum Beispiel das Verbidium *einen Blick werfen* wurde mehrmals mit dem Verb *vilkaista* – dt. *blicken* übersetzt. Routineformeln gab am zweitmeisten, aber der Grund dafür war, dass sich in dem Kapitel *Glaube Hoffnung Liebe* insgesamt 24 mal der Ausdruck *es war mal* wiederholte. Adverbialidiome kamen fast so häufig wie Routineformeln vor. Wortpaare, Adjektiv- und Substantividiome kamen am wenigsten vor und die Übersetzungen der Adjektividiome waren fast alle nulläquivalent. Bei den volläquivalenten Substantividiomen muss man beachten, dass der Ausdruck *eines Tages* fünfmal benutzt wird.

Die meisten volläquivalenten Phraseologismen waren in den Routineformeln, aber der Grund dafür ist, dass der Ausdruck *es war einmal* 24-mal wiederholt wird. Ohne diesen Ausdruck gäbe es 8 volläquivalente Routineformeln in der Erstübersetzung und 10 in der Neuübersetzung. Dieser Ausdruck wurde jedes Mal in der Erstübersetzung mit dem finnischen Phraseologismus *oli kerran* und in der Neuübersetzung *olipa kerran* übersetzt.

7.2 Teiläquivalente Phraseologismen

Typisch für teiläquivalente Ausdrücke ist, dass L1-Phraseologismus und sein L2-Phraseologismus fast identische Bedeutungen haben. Teiläquivalente Phraseologismen wurden aus dem Phraseologischen Blickwinkel am wenigsten gefunden, insgesamt 23 in der Erstübersetzung und 27 in der Neuübersetzung. Teiläquivalente Adjektiv-idiome gibt es keine und Verbiidiome gibt es meist

(2) TABELLE: Teiläquivalente Phraseologismen

Tabelle 2		Verbiidiom		Adjektiv-idiom		Adverbial-idiom		Substantiv-idiom		Routine-formel		Wortpaar	
EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK
23	27	10	11	-	-	6	7	1	3	3	4	2	4

Typisch für teiläquivalente Ausdrücke ist die lexikalische Variation. Zum Beispiel das deutsche Verbiidiom *mit offenen Armen empfangen* wird in der Neuübersetzung mit dem finnischen Idiom *otaa avosylin vastaan* übersetzt. Die Grundbedeutung ist ähnlich, aber die bildliche Sprache ist unterschiedlich, weil *syli* im Deutschen *Schoß* heißt. In der Erstübersetzung wird das Idiom wortwörtlich mit einer freien Wortverbindung *otaa käsivarret levällään* übersetzt. Die Erstübersetzung ist kein finnisches Idiom und ist aus dem Phraseologischen Blickwinkel nulläquivalent.

7.3 Von der Grundbedeutung ähnliche Phraseologismen

Von der Grundbedeutung ähnliche Phraseologismen sind in der Ziel- und Ausgangssprachen verschiedene Phraseologismen und die bildliche Sprache ist unterschiedlich. Die meisten der von der Grundbedeutung ähnlichen Phraseologismen kommen im Kapitel *Beton besichtigen – oder mystisch barbarisch gelangweilt* vor. In dem Kapitel gab es insgesamt 67 Phraseologismen, von denen in der Erstübersetzung 21 von der Grundbedeutung ähnlichen Phraseologismen und in der Neuübersetzung 20 waren. Von der Grundbedeutung ähnliche Adjektividiome gibt es keine, aber Adverbialidiome gibt es 13 in der Erstübersetzung und 16 in der Neuübersetzung. Der Unterschied der von der Grundbedeutung ähnlichen Verbiidiomen zwischen der Erst- und Neuübersetzung ist bedeutend, denn es 38 in der Erstübersetzung und 60 in der Neuübersetzung gibt.

(3) TABELLE: von der Grundbedeutung ähnliche Phraseologismen

Tabelle 3		Verb-idiom		Adjektiv-idiom		Adverbial-idiom		Substantiv-idiom		Routine-formel		Wortpaar	
EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK
38	60	14	19	-	1	13	17	3	1	6	8	1	1

Sprichwörter gibt es nur wenig und alle Übersetzungen von denen waren nulläquivalent außer eine. Von der Grundbedeutung ähnliches Sprichwort *”Ich, du, Müllers Kuh...”* ist mit dem finnischen Sprichwort *”Entten tentten teelikamentten...”* übersetzt worden. Diese Sprichwörter unterscheiden sich lexikalisch und von der bildlichen Sprache her, aber die Grundbedeutung ist gleich.

7.4 Nulläquivalente Übersetzungen

Die Phraseologismen des Ausgangstextes beinhalten meistens solche Informationen, die man mit einem Ausdruck nicht übersetzen kann. In diesen Fällen versucht man die Situation auf ganz andere Weise auszudrücken oder Elemente hinzufügen, so dass man die benötigte Information zur Zielkultur übertragen könnte. Das bedeutet, dass die aus dem phraseologischen Blickwinkel nulläquivalenten Übersetzungen aus Übersetzungswissenschaftlichen Blickwinkel als Entsprechende Übersetzungen funktionieren können. In der Erstübersetzung gab es 142 nulläquivalente Übersetzungen und in der Neuübersetzung 111.

(4) TABELLE: Nulläquivalente Übersetzungen

Tabelle 4		Verb-idiom		Adjektiv-idiom		Adverbial-idiom		Substantiv-idiom		Routine-formel		Wortpaar	
EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK	EK	UK
140	121	69	59	6	5	30	29	7	6	18	13	10	9

Im Beispiel 1 ist der deutsche Phraseologismus *irgendwo Wurzeln schlagen* (suom. *juurtua*, *kotiutua/sopeutua* jhk, Korhonen 2002, 471–472). Dies hat man in der Erst- und Neuübersetzung nicht mit einer phraseologischen Entsprechung, sondern mit einem, aus dem phraseologischen Blickwinkel, nulläquivalenten Ausdruck, mit dem Verb *juurtua*, übersetzt.

Das Verb *juurtua* hat im Finnischen bildliche Bedeutungen wie *sich einwurzeln* (Nurmi 2004, 294). Dann wären die Ergänzungen wie *pelto* oder *paikoilleen* für das Verb *juurtua* eigentlich nicht nötig.

- (1) „...erhob sich meine Großmutter so mühsam, als hätte sie *Wurzeln geschlagen* und unterbrächte nun, Fäden und Erdreich mitziehend, das gerade begonnene Wachstum.“ (Grass 2007, 21)
- „...kohottaui isoäitini niin vaivalloisesti kuin *olisi juurtunut peltoon* ja katkaisisi nyt hienoja juuria ja multaa mukanaan vetäen äsken alkaneen kasvamisen.“ (Grass 1961, 15)
- ”...minun isoäitini nousi niin vaivalloisesti kuin *olisi alkanut juurtua paikoilleen* ja lopettaisi nyt kasvamisen, kiskoisi vasta versoneet juuririhmat maan mullasta.” (Grass 2009, 19–20)

Peromies hat das Substantiv *pelto* hinzugefügt, um das Originalidiom und dadurch den Text für das Zielpublikum verständlicher zu machen. Früher wurde durch den Kontext klar, dass die Ereignisse des Romans an einem Feld stattfinden, aber es wird nicht direkt in dem Text gesagt. Das heißt, dass Peromies sozusagen den Text für die Leser interpretiert. Suominen hat ihrerseits das Wort *paikoilleen* hinzugefügt, das das mühsame Aufstehen der Oma verstärkt, ohne dem Leser zu erzählen, wo die Oma ihre Wurzeln geschlagen hat. Die Erstübersetzung von Peromies ist erklärend und dadurch einbürgernd und die Neuübersetzung ist näher am Ausgangstext.

8 Fazit

Das Prüfen der Neuübersetzungshypothese für sehr spezifische sprachliche Phänomene kann sehr wertvolle Informationen über den Übersetzungsprozess und die Möglichkeiten, wie man in einer bestimmten Sprache geeignete Ausdrücke übersetzen kann, so dass der Ausdruck seine Bedeutung und Information nicht verliert.

Obwohl die Zeit zwischen die Erst- und Neuübersetzung *der Blechtrommel* fast 50 Jahre beträgt, wurde keine klare Aufteilung in einbürgernde und verfremdete Übersetzungen der Phraseologismen herausgefunden. Phraseologismen gab es insgesamt 288, von denen gab es volläquivalente Übersetzungen in den beiden Übersetzungen fast ebenso viele. Die Unterschiede kamen in den semantisch äquivalenten und in den nulläquivalenten Übersetzungen vor: Peromies hatte 146 nulläquivalente Übersetzungen, während es in der Übersetzung von Suominen 114 gab. Semantisch äquivalente Phraseologismen gab es in der Übersetzung von Suominen 62 und in der Übersetzung von Peromies 46. Aus dem Blickwinkel der Neuübersetzungshypothese sieht es so aus, dass das Resultat ein wenig gegen die Hypothese ist: die

Phraseologismen in der Neuübersetzung sind teilweise mehr einbürgernd und in der Erstübersetzung verfremdet.

Mit einer verfremdenden Übersetzungsstrategie denkt man, dass der Übersetzer die Übersetzungsnormen beim Übersetzen nicht achtet, während eine einbürgernde Übersetzungsstrategie die Normen der Zielkultur adaptiert. Wenn die Neuübersetzung einbürgernder als die Erstübersetzung ist, kann man feststellen, dass die Neuübersetzung die Normen der aktuellen Gesellschaft klarer achtet. Die wortwörtliche Übersetzungsstrategie von Peromies wird häufig als verfremdende Strategie angesehen.

Wichtig zu beachten ist, dass ein L2-Phraseologismus nicht die einzige Möglichkeit ist, ein Phraseologismus in die L2-Sprache zu übersetzen ist. Wenn eine Übersetzung aus dem phraseologischen Blickwinkel mehr äquivalent ist, bedeutet es nicht automatisch, dass diese Übersetzung für die bestimmte Textstelle besser passt. In der Belletristik ist es jedoch bemerkenswert, dass wenn man ein Phraseologismus mit einem nicht-phraseologischen Ausdruck übersetzt, hat es immer Einflüsse auf die Ästhetik. Stil und Nuance sind wichtige Stilmitteln des Autors und wenn man die Phraseologismen nicht mit den Phraseologischen Ausdrücken übersetzt, kann der Text etwas von der Bedeutung verlieren.